

PARS PRIOR.

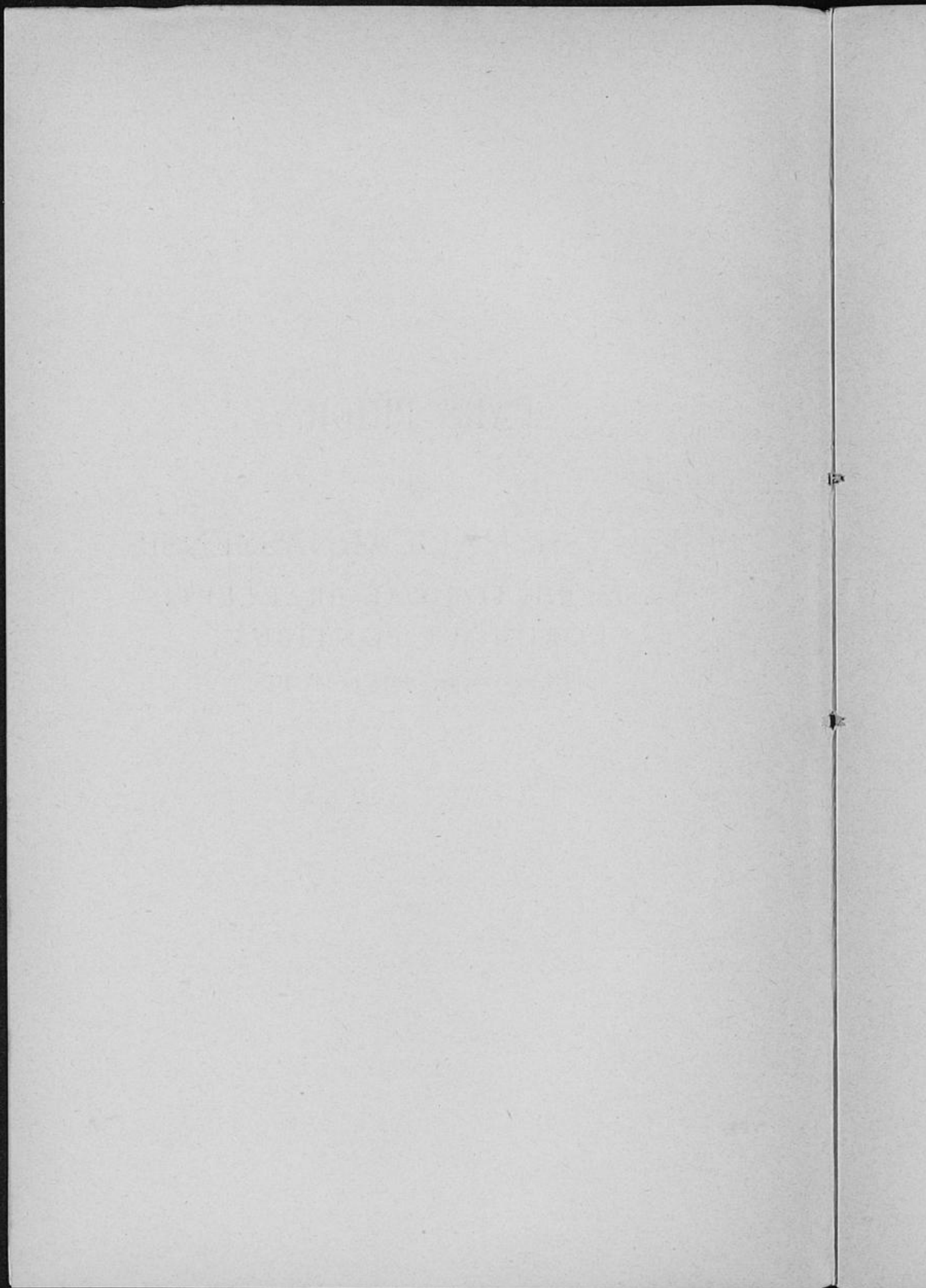
DE

DIONYSII HALICARNASSENSIS

ARTIS RHETORICAE PRAECEPTIS

EORUMQUE FONTIBUS.

(τεχνικά παραγγέλματα p. 647 R).

Exstat ars rhetorica quae Dionysii Halicarnassensis*) nomine fertur; sed artis nomine indignas esse partes ne inter se quidem cohaerentes et maximam partem, si non omnes ab Halicarnassensi abiudicandas facile nobis persuaserunt viri docti Schott, Blafs, Roefsler alique. Cuius libri num quae capita ad Dionysium redeant, cum ne nunc quidem satis exploratum mihi videatur, praeceptis Dionysii rhetoricis ex genuinis libris electis et dispositis etiam illi quaestioni aliquantum lucis afferri ratus, spuriam artem diligentius examinare in praesens omisi. Integram igitur et genuinam artem oratoriam, si scripsit**) Dionysius, non habemus; sed ex praeceptis per libros rhetoricos hic illic dispersis artem Halicarnassensis quasi elicere et restituere possumus. Quo pacto singulis artis oratoriae partibus exploratis ad alteram de fontibus quaestionem illustrandam via nobis est praemunienda.

Artis definitio.

Primum quidem quaeritur, quae Dionysii fuerit artis rhetoricae definitio. Cuius sunt duo exempla apud rhetores posterioris aetatis: Alterum est apud Maximum Planudem (Rhet. graec. vol. V p. 213 W.; Roefsler Dionys. Hal. fragm. p. 41): Διονύσιος δ' ὁ Ἀλικαρνασσεὺς (definit rhetoricam) οὕτως· δύναμις πιθανοῦ λόγου ἐν πράγματι πολιτικῷ

*) Ἀλικαρνασσεὺς in libris una littera σ legi testantur Schaefer Melet. crit. p. 1 et Herwerden Dionys. Halic. epist. crit. tres praef. p. V et VI.

**) quod addubitat Roefsler Dionys. Halic. fragm. p. 12 causis satis gravibus ductus; sed definitionem artis alio quam in integra arte loco vix commode positam fuisse puto. Usener, Dionys. Halic. de imitatione librorum rell. (Bonnae 1889), initio librorum περὶ μιμήσεως collocatam fuisse censet.

τέλος ἔχουσα τὸ πιθανῶς εἰπεῖν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον. Alterum pluribus*) locis traditum, plenissime refertur a Doxopatro (Rhet. gr. VI p. 17 W.): Ὑστερον δ' (post Aristotelem) ἐπὶ Καίσαρος Ἀδριανούτου Διονύσιος ὁ μέγας, ὁ τῆς ἡμετέρας τέχνης καθηγητῆς καὶ πατὴρ ἀγαθὸς γενόμενος, ἀπὸ Ἀλικαρνασοῦ τὸ γένος καταφέρων, ὥρισατο τὴν ῥητορικὴν νουνεχῶς καὶ προσηκόντως εἰρηκῶς. Ῥητορικὴ ἐστὶ δύναμις τεχνικὴ πιθανοῦ λόγου ἐν πράγματι πολιτικῷ τέλος ἔχουσα τὸ εὖ λέγειν. Summa definitionis inter utrumque congruit: ῥητορικὴ δύναμις πιθανοῦ λόγου ἐν πράγματι πολιτικῷ τέλος ἔχουσα . . . ; in eis quibus discrepant Doxopatri auctoritatem praeferendam esse et definitionis ratio docet et Doxopatri singulorum verborum interpretatio. Iam videamus, ad quam superiorum rhetorum aut philosophorum definitionem proxime accedat Dionysiana, quam unam ex rhetorum definitionibus ut omnibus numeris absolulam opponit Aristotelis philosophi definitioni Doxopater Rh. gr. VI p. 16 (v. Spengel, Rhein. Mus. 18, 524).

Atque Aristoteles art. rhet. I c. 2 init. ita definit: Ἔστω δὴ ῥητορικὴ δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ**) θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν, Hermagoras (Rhet. gr. V p. 15 W.): Ῥητορικὴ ἐστὶ δύναμις τοῦ εὖ***) λέγειν τὰ πολιτικὰ ζητήματα, Cornificius sive auctor ad Herenn. I 2,2: Oratoris officium est de iis rebus posse dicere, quae res ad usum civilem moribus ac legibus constitutae sunt, cum adsensione auditorum, quoad eius fieri poterit, Cicero de orat. I § 213: Oratorem autem, quoniam de eo quaerimus, equidem non facio eundem, quem Crassus (§ 64), qui mihi visus est omnem omnium rerum atque artium scientiam comprehendere uno oratoris officio ac nomine; atque eum puto esse, qui et verbis ad audiendum iucundis et sententiis ad probandum accommodatis uti possit in causis forensibus atque communibus. Idem orat. § 69: Erit igitur eloquens is, qui in foro causisque civilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat.

*) v. Usener l. l. p. 7 sq. του

**) in archetypo fuisse περὶ ἕκαστον θεωρῆσαι coniecit Christ, ut varia lectione articulus τοῦ ortus sit.

***) cf. Dionysii ipsius verba de adm. Dem. vi p. 1112 R. τοῦ λέγειν εὖ διττὴ ἢ διαίρεσις ἐστὶ κτέ, ubi τὸ λέγειν εὖ idem fere quod ars oratoria significat, v. etiam de comp. p. 8.

Hermagorae definitionem Dionysium imprimis secutum esse facile intellegimus, quoniam et ipse Aristotelis definitionem angustioribus circumscripsit finibus: ἐν πράγματι πολιτικῷ et rhetoricae finem (τέλος) esse voluit τὸ εἶ λέγειν. Quid autem est *πᾶγμα πολιτικόν*? Idem esse putes quod Hermagorae *πολιτικὸν ζήτημα*.¹ Hoc num Volkmannus, Die Rhetorik der Griechen und Römer² p. 13 ex Augustini (de rhet. c. 4.) verbis*) recte interpretatus sit, valde dubito; Dionysii verba utique interpretanda puto et ex aliis locis, quibus usurpat vocabulum *πολιτικόν* — velut de comp. p. 72 et 136 Sch. — et ex definitione artis oratoriae Cornificii supra allata, cui simillima est Dionysiana: quae res ad usum civilem moribus ac legibus constitutae sunt = *πράγματα πολιτικά*. cf. Cic. de inv. I 5, 6.

Partitio oratoria.

Omnis aulem ars oratoria dividitur in partes duas, quarum altera est de rebus, altera de verbis sive de elocutione. Qua de divisione Dionys. de comp. verb. p. 8 Sch. haec tradit: Διττῆς γὰρ οὐσῆς ἀσκήσεως περὶ πάντας ὡς εἰπεῖν τοὺς λόγους, τῆς περὶ τὰ νοήματα καὶ τῆς περὶ τὰ ὀνόματα· ὧν ἡ μὲν τοῦ πραγματικοῦ τόπου μάλλον ἐφάπτεσθαι δόξειεν ἄν, ἡ δὲ τοῦ λεκτικοῦ κτλ., idem de admir. Dem. vi c. 51 p. 1112 R.: Ενθυμούμενος δ' ὅτι τοῦ λέγειν εἶ διττὴ ἡ διαίρεσις ἐστὶν εἰς τε τὸν πραγματικὸν τρόπον καὶ εἰς τὸν λεκτικόν, denique de Lysia iud. c. 5. p. 463 R: καὶ οὐκ ἐπὶ μὲν τῆς ἐρμηνείας τοιοῦτός ἐστιν, ἐν δὲ τοῖς πράγμασιν ἄκαιρός τις καὶ μακρός.

Atque ὁ πραγματικὸς τόπος et ipse duas partes habet εὑρεσιν (παρασκευήν, inventionem) et οἰκονομίαν**). Cuius partitionis testis est de Dem. locus (c. 51) modo laudatus: καὶ τούτων πάλιν ἀμφοτέρων εἰς τὰς ἴσας διαιρεθέντων τομὰς, τοῦ πραγματικοῦ μὲν εἰς τε τὴν παρασκευήν, ἣν οἱ παλαιοὶ καλοῦσιν εὑρεσιν, καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν παρασκευασμένων, ἣν προσαγορεύουσιν οἰκονομίαν, τοῦ λεκτικοῦ δὲ εἰς <τε> τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνο-

*) „Sunt autem civiles quaestiones, quarum perspectio in communem animi conceptionem potest cadere, quod Graeci κοινὴν ἔνοιαν vocant.“

**) Quint. III 3,9: oeconomia graece appellata ex cura rerum domesticarum et hic per abusionem posita nomine latino caret.

μάτων καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἐκλεγέντων. cf. de comp. verb. p. 404 Sch., de Isocr. iud. c. 4. p. 542 sq. R.

Τὸν λεκτικὸν τρόπον similem in modum bipartitam fuisse, in ἐκλογὴν ὀνομάτων et σύνθεσιν extrema loci allati verba docent. His quattuor quasi capitibus totius artis rhetoricae, εὑρέσει dico et οἰκονομίᾳ, ἐκλογῇ et συνθέσει, aliae subiciuntur partes, quas ne infra retractare necesse sit, hic omittimus.

Simplicem hanc et naturalem partium divisionem non suam esse ipse testatur Halicarnassensis: οἱ παλαιοὶ ... προσ-αγορεύουσιν. Aliquot antiquorum qui sunt hac de re afferam locos Volkmannum Rhet.² p. 27 sq. ducem secutus. Isocrates or. IV 9: αἱ μὲν πράξεις αἱ προγεγενημέναι κοινὰί πᾶσιν ἡμῖν κατελείφθησαν, τὸ δ' ἐν καιρῷ ταύταις καταχρήσασθαι καὶ τὰ προσήκοντα περὶ ἐκάστης ἐνθυμηθῆναι καὶ τοῖς ὀνόμασιν εὖ διαθέσθαι τῶν εὖ φρονούντων ἴδιόν ἐστιν. Ex his duplex oratoris munus facile elicias, τὸ ἐνθυμηθῆναι (πραγματικὸν τρόπον) et τὸ τοῖς ὀνόμασιν εὖ διαθέσθαι (λεκτικὸν τρόπον). Simili modo Dionysius loco supra allato et permultis aliis νοήματα (καὶ ἐνθυμήματα) ὀνόμασιν opposuit. Porro a Thucydide II 60, 5 Pericles laudatur fuisse οὐδενὸς ἥστων γινῶναι τε τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύσαι ταῦτα, VIII 68, 1 Antiphon κράτιστος ἐνθυμηθῆναι γενόμενος καὶ ἂν γνοίη εἰπεῖν*). Simillimo modo Aristoteles art. rhet. III c. 1 artem dividit: οὗ γὰρ ἀπόχρη τὸ ἔχειν ἂν δεῖ λέγειν, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ ταῦτα ὥς δεῖ εἰπεῖν, καὶ συμβάλλεται πολλὰ πρὸς τὸ φανῆναι ποῖόν τινα τὸν λόγον**). Iam ipsam Dionysii partitionem deprendimus apud Ciceronem de partit. or. 1 § 3: C. F. „In quo est ipsa vis (oratoris)? C. P. In rebus et in verbis (πραγματικῶς et λεκτικῶς τρόπος). Sed et res et verba inveniendae sunt (εὑρέσεις et ἐκλογή) et collocandae (οἰκονομία et σύνθεσις). Quae unde sumpsisse putandus sit, ultima eiusdem libelli pagina docet § 139: „Expositae tibi omnes sunt oratoriae partitiones, quae qui-

*) Thucydidem imitatus esse videtur Cornelius Nepos Them. c. 1: celeriter quae opus erant reperiebat (εὑρέσεις), facile eadem oratione explicabat (ἐρμηνεία).

**) ceterum Aristoteles tertiam partem statuit: πῶς χρὴ τάξει τὰ μέρη τοῦ λόγου.

dem e media illa nostra Academia effloruerunt neque sine ea aut inveniri aut intellegi aut tractari possunt⁶.

Ab antiquis igitur accepit Dionysius duplicem divisionem. De priore autem parte haec ab eo usurpantur nomina: πραγματικὸς τόπος, rarius τρόπος, τύπος, χαρακτήρ, (—ὄν) μέρος; πράγματα (τὰ περὶ τὰ πράγματα); νοήματα (διάνοια), ἐνθυμήματα; de altera parte haec: λεκτικὸς τόπος, τρόπος, τύπος, χαρακτήρ, (—ὄν) μέρος; λέξεις (τὰ περὶ τὴν λέξιν), λέξεις, τὰ τοῦ λόγου; φράσεις, ἀπαγγελία, ἐρμηνεία, ὀνομασία; verbis utitur ἐρμηνεύειν, ἀπαγγέλλειν, ὀνομάζειν. De utraque parte vocabulum ἰδέα quoque et θεωρία admittit.

A.

De rebus.

(πραγματικὸς τόπος).

Duplex est oratoris officium in parte quae est de rebus: inveniendi res et disponendi*). Locum principalem supra attuli; adde de compos. verb. p. 24 Sch., de Lys. iud. c. 15 p. 486 R, de Isocr. c. 4 p. 542 sq. R, de Isaeo c. 2 p. 589 R, de Thucyd. iud. c. 34 p. 896 R, alia. In historicos quoque ita vult hoc praeceptum cadere, ut ὑπόθεσιν vel προαίρεσιν et οἰκονομίαν historiarum distinguat, v. de Thucyd. iud. c. 34., epist. ad Pomp. de praecip. hist. c. 3, 4, 6 p. 706 R sqq.

Dionysium huius bipartitionis auctorem non esse ipsius verba docent. Atque Aristoteles rhet. III 1 duas quidem partes distinguit, sed non eidem generi subicit: Τρία ἐστὶν ἃ δεῖ πραγματευθῆναι περὶ τὸν λόγον, ἐν μὲν ἐκ τίνων αἱ πίστεες ἔσονται (εὗρεσις**), δεύτερον δὲ περὶ τὴν λέξιν (λεκτικὸς τόπος), τρίτον δὲ πῶς χρή τάξιαι τὰ μέρη τοῦ λόγου***) (οἰκονομία).

Εὗρεσιν et οἰκονομίαν postea a philosophis Academicis eidem generi subiectas et λεκτικὸν quoque τόπον dupliciter divisum esse testatur Cicero l. l. p. 6.

Paulo impeditior est altera quaestio, quaenam inventioni et oeconomiae subiecerit Dionysius.

*) quamquam hoc vocabulum graeco οἰκονομεῖν parum respondere video vidi:que Quintilianus.

**) εὗρεσις Aristoteli in usu fuisse non videtur; εὗρεῖν usurpat de rhet. I c. 1.

***) τὰ μέρη τοῦ λόγου eodem quo Aristoteles dicit sensu Dionys. de Lys. iud. c. 16 p. 489 R. (partes orationis); aliter de comp. verb. p. 74 Sch., ubi ut alibi τὰ μέρη τοῦ λόγου = τὰ μέρη τῆς λέξεως = στοιχεῖα, vocabula (= λέξεις Stoicorum).

De inventione et iudicio.

(εὑρεσις, κρίσις).

Inventioni iudicium subiecisse Dionysium colligo ex iud. de Isocr. c. 4 p. 542 R: Τα δ' ἐν πραγματικῷ τρόπῳ θεωρήματα τὰ μὲν ὅμοια τοῖς Λυσίου, τὰ δὲ κρείττονα. ἡ μὲν οὖν εὔρεσις ἡ τῶν ἐνθυμημάτων, ἡ πρὸς ἑκαστον ἀρμόττουσα πρᾶγμα πολλή καὶ πυκνή καὶ οὐδὲν ἐκείνης λειπομένη καὶ κρίσις ὡσαύτως ἀπὸ μεγάλης φρονήσεως γινομένη· τάξις δὲ καὶ μερισμοὶ τῶν πραγμάτων καὶ ἡ κατ' ἐπιχείρημα ἐξεργασία καὶ τὸ διαλαμβάνεσθαι τὴν ὁμοειδίαν ἰδίαις μεταβολαῖς καὶ ξένοις ἐπεισοδίοις τὰ τ' ἄλλα ὅσα περὶ τὴν πραγματικὴν οἰκονομίαν ἐστὶν ἀγαθὰ, πολλῶν μείζονά ἐστι παρ' Ἰσοκράτει καὶ κρείττονα. cf. de Isocr. c. 12, de Lys. c. 15 κριτικὸς ὢν δεῖ λέγειν et paulo infra εὔρεσιν et κρίσιν (σύγκρισιν libri).

Rem illustrat et confirmat Cicero or. c. 14 § 44: „Nam et invenire et iudicare quid dicas magna illa quidem sunt et tamquam animi instar in corpore, sed propria magis prudentiae quam eloquentiae“) . . . c. 15 § 47 postquam dixit de locis unde sumuntur argumenta: „Nec vero utetur imprudenter hac copia, sed omnia expendet et seliget. Non enim semper nec in omnibus causis ex iisdem argumentorum momenta sunt. Iudicium igitur adhibebit nec inveniet solum quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim est feracius ingeniis iis praesertim, quae disciplinis exculta sunt. Sed ut segetes fecundae et uberes non solum fruges, verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis aut levia quaedam aut causis aliena aut non utilia gignuntur; quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur.“ Idem de partit. or. c. III § 8. Addo Quintiliani locum quo non immerito hanc divisionem impugnat, inst. or. III 3,5: „His (quinque orationis partibus) adiecerunt quidam sextam partem, ita ut inventioni iudicium subnecterent, quia primum esset invenire, deinde iudicare. Ego porro ne invenisse quidem credo eum, qui non iudicavit. . . . Et Cicero quidem in rhetoricis iudicium subiecit inventioni; mihi autem adeo tribus primis partibus videtur esse permixtum, ut pro-

*) cf. Dionys. de Thud. iud. c. 34 p. 896 R,

nuntiationem quoque vel plurimum ex eo mutuari putem. Ex eodem Quintiliani loco (III 3,9) Hermagoram non inventioni, sed oeconomiae iudicium sive crisin subiecisse recte conclusit Striller de Stoicorum studiis rhet. p. 39, errat autem, quod Dionysium idem statuuisse adnotat. Qui sint illi Quintiliani, quidam quamquam nescimus, tamen, cum Ciceronem doctores graecos secutum esse constet, illam quoque divisionem supra Dionysium redire pro certo duco et ni fallor Ciceronis verba de part. or. § 139: „Expositae tibi omnes sunt oratoriae partitiones, quae quidem e media illa nostra Academia effluerunt“ sunt huc quoque referenda.

Sed iam de inventione ipsa. Eadem fere intercedit ratio inter rerum inventionem et oeconomiam, quae inter delectum verborum et compositionem; „ἐκλέγει“ dicit de inveniendi opera Dionysius de Lys. iud. c. 15. cf. Cic. l. l. p. 6. Locupletissimus Dionysii de inventione locus est de Lys. iud. c. 15 p. 486 R: εὐρετικὸς γὰρ ἐστὶ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν ἐνόντων λόγων ὁ ἀνὴρ (Lysias), ὃς μόνον ὧν ἅπαντες εὕρομεν <ἔν>, ἀλλὰ καὶ ὧν μὴ θείεις· οὐδὲν γὰρ ἀπλῶς Λυσίας παραλείπει τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ὁρμολογεῖ(?), οὐ τὰ πρόσωπα, οὐ τὰ πράγματα, οὐκ αὐτὰς τὰς πράξεις, οὐ τρόπους καὶ αἰτίας αὐτῶν, οὐ καιρούς, οὐ χρόνους, οὐ τόπους, οὐ τὰς ἐκάστου τούτων διαφορὰς ἄχρι τῆς εἰς ἐλάχιστον τομῆς, ἀλλ' ἐξ ἀπάσης θεωρίας καὶ παντὸς μερισμοῦ τὰς οἰκείας ἀφορμὰς ἐκλέγει. Sed neque satis dilucide indicat, num haec in omnia genera causarum cadere statuerit, neque copiosiore singularum partium doctrinam tradit. Nil novi Dionysium hac in parte protulisse vix est cur argumentis comprobem. Exstant Aristotelis acutissimae et copiosissimae quaestiones „ἐκ τίνων αἱ πίστεις ἔσονται“, satis accurate rem tractat Cornificius (rhet. ad Herenn. II 3 sqq.), Cicero in topicis tenuiora quidem quam exspectes profert, pleniora tamen quam illa Dionysiana.

De iudicio nihil habeo quod addam locis supra allatis.

II.

De oeconomia.

Oeconomiae quas subiecerit partes Dionysius satis luculenter docet de Thueyd. iud. c. 9 p. 825 R sq.: „Α δ' ἐλλι-

πέσσετον κατεσκεύασε καὶ ἐπ' οἷς ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ τινες. περὶ τὸ τεχνικώτερον μέρος ἐστὶ τοῦ πραγματικοῦ, τὸ λεγόμενον μὲν οἰκονομικόν, ἐν ἀπάσαις δὲ γραφαῖς ἐπιζητούμενον, ἐάν τε φιλοσόφους προέλῃται τις ὑποθέσεις, ἐάν τε ῥητορικάς. ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ περὶ τὴν διαίρεσιν καὶ τὰ περὶ τὴν τάξιν καὶ τὰ περὶ τὰς ἐξεργασίας. Aperte igitur τὸ οἰκονομικὸν has tres res habere indicat: διαίρεσιν, τάξιν, ἐξεργασίας.

1. Διαίρεσις, μερισμοί,*) partitio. Praecepta de hac parte ex iudicio de Thucydide imprimis colligi possunt. Id potissimum spectandum monet, ne res aliquo nexu inter se cohaerentes divellantur (de Thuc. c. 9).

2. Τάξις, ordo. Apud Aristotelem τάξις ut εὔρεσις et λέξις pars est totius artis oratoriae et respondet Dionysii οἰκονομία. Ad hanc quoque partem illustrandam nonnulla praebet de Thucydide iudic. c. 10 p. 830 R: αἰτιῶνται δὲ καὶ τὴν τάξιν αὐτοῦ τινες, ὡς οὗτ' ἀρχὴν τῆς ἱστορίας εἰληφότος, ἣν ἐχρήν, οὔτε τέλος ἐφηρμοκότος αὐτῇ τὸ πρέπον κτέ. cf. etiam c. 11.

3. Ἐξεργασίαι sive ἐξεργασία, (fort. etiam ἐργασία), expolitio. Huc pertinent ἡ κατ' ἐπιχείρημα ἐξεργασία καὶ τὸ διαλαμβάνεσθαι τὴν ὁμοειδίαν ἰδίαις μεταβολαῖς καὶ ξένοις ἐπεισοδίοις (τὰ τ' ἄλλα) v. l. s. l. Plura praebet de Lys. iud. c. 15 (et de Din. c. 8): περὶ τὰς ἐξεργασίας τῶν ἐπιχειρημάτων ἀφελής τις καὶ ἀπερίεργός ἐστιν· οὔτε γὰρ προκατασκευαῖς οὗτ' ἐφόδοις οὔτε μερισμοῖς οὔτε ποικιλίαις σχημάτων οὔτε ταῖς ἄλλαις τοιαύταις πανουργίαις εὐρίσκεται χρώμενος. De Thucyd. c. 13: Ὅτι δὲ καὶ περὶ τὰς ἐξεργασίας τῶν κεφαλαίων ἤττον ἐπιμελής ἐστιν ἢ πλείονας τοῦ θέοντος λόγους ἀποδιδούς τοῖς ἐλαττόνων δεομένοις ἢ ῥαθυρότερον ἐπιτρέχων τὰ δεόμενα πλείονος ἐξεργασίας κτλ.***) Notatu dignissimum est Dionysium ut σχήματα λέξεως i. e. verborum figuras (ornamenta, lumina) λεκτικῷ τρόπῳ tribuit, ita σχήματα διανοίας i. e. sententiarum lumina πραγματικῷ τρόπῳ antiquos secutum subiecisse.

*) verbum μερίζειν usurpat de Isocr. c. 12.

**) Plura de ἐξεργασία sive ut Hermogenes (Spengel Rhet. gr. II 619) eiusque asseclae dicebant ἐργασία exhibet Matth. Camar. Rhet. gr. VI p. 639 W. sq.

Iam unde nata sit haec triplex oeconomiae divisio, quaeris. Haereo; sed illud moneo: memorat „τινάς“ Dionysius qui in his partibus reprehenderunt scriptores, unde divisionem nosse videntur; adde quod nova non silentio proferre solet.

Iuvabit cum Dionysii doctrina conferre quae Cornificius de dispositione et expolitione praecipit III 9,16: „Quoniam dispositio est per quam illa quae invenimus in ordinem redigimus, ut certo quidque loco pronuntietur, videndum est cuiusmodi rationem in disponendo habere conveniat.“ et quae sequuntur; IV 42,54—58: „Expolitio est, quum in eodem loco manemus et aliud atque aliud dicere videmur“ etc. Sed est Cornificio expolitio inter sententiarum lumina sive ornamenta nec explet omnem ἐξεργασίων Dionysii ambitum. Ceterum quomodo ἐξεργασίων et λεκτικῶν τῶν τοῦ fines servaverit Dionysius, vix video.

Tenuia quidem sunt, quae de rerum inventione et oeconomia ex Dionysio collegimus, sed Dionysius ipse de rebus minus copiose et subtiliter egit aliorum recentioris aetatis rhetorum exemplum secutus. Post Aristotelem nemo fere rhetorum exstilit, qui quam ille firmis altisque ut summus philosophus fundamentis condiderat huius partis doctrinam, extrueret et perficeret. Certabant de nominibus, divisionibus, figuris similibusque nugis, de rebus proferebant perpauca. *)

*) cf. quae Menedemus de rhetoricis doctoribus iudicat apud Cic. de or. I. 19,86.

B. De verbis.

(λεκτικὸς τόπος).

Accedere ad λεκτικὸν τόπον invitat de compositione verborum liber. Sed priusquam hanc parlem aggrediar, pauca de bipartitione addam. Dionysius enim omnem elocutionem, ut supra ostendi, divisit in ἐκλογὴν ὀνομάτων et σύνθεσιν ὀνομάτων nec primus divisit. Theophrastum quidem omnem elocutionem distribuisse in partes tres testis est Dionysius de Isocr. iud. c. 3: Καθόλου δὲ τριῶν ὄντων, ὥς φησι Θεόφραστος, ἐξ ὧν γίνεται τὸ μέγα καὶ μενὸν καὶ περιττὸν ἐν λέξει, τῆς τ' ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς ἐκ τούτων ἀρμονίας (= συνθέσεως) καὶ τῶν περιλαμβανόντων αὐτὰ σχημάτων. Dionysius ipse σχήματα partim electioni partim compositioni (antiquos secutus) subici voluit de Thuc. c. 22: καὶ ὅτι τούτοις ἀμφοτέροις συμβέβηκε, λέγω δὴ (an δὲ?) τοῖς τε ἀπλοῖς καὶ ἀτόμοις ὀνόμασι καὶ τοῖς ἐκ τούτων συνθέτοις τὰ καλούμενα σχήματα εἴρηται πολλοῖς πρότερον. Atque Cicero quidem pluribus locis bipartitionem ut alibi Graecos secutus exhibet de orat. I 5, 17: oratio conformanda non solum electione, sed etiam constructione verborum. Idem III 37, 149: Omnis igitur oratio conficitur ex verbis; quorum primum nobis ratio simpliciter videnda est (ἐκλογὴ ὀνομάτων), deinde coniuncte (σύνθεσις ὀνομάτων). Nam est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est; alius qui ex continuatis coniunctisque verbis constat (III 43, 171 'continuatio verborum', quam falso περίοδον esse vult Piderit). Idem de part. or. § 3 (v. s.): et res et verba invenienda sunt et collocanda. Quintil. III 3, 9: Theodori fere inventionem duplicem rerum atque elocutionis (sc. tradiderunt).

I.

De verborum electione.

(ἐκλογὴ ὀνομάτων).

Dionysius cum ad Rufum filium diem natalem celebrantem librum de compositione verborum mitteret, de electione verborum die natali redeunte missurum se aperte promittit de comp. verb. p. 14 Sch.: Ἐὰν δὲ ἐγγένηται μοι σχολή, καὶ περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων ἐτέραν ἐξοίσω σοι γραφήν, ἵνα τὸν λεκτικὸν τόπον τελείως ἐξειργασμένον ἔχῃς· ἐκείνην μὲν οὖν τὴν πραγματείαν εἰς νέωτα πάλιν ὥραις ταῖς αὐταῖς προσδέχου, θεῶν ἡμᾶς φυλαττόντων ἀσινεῖς τε καὶ ἀνόσους, εἰ δὴ ποτε ἡμῖν ἄρα τούτου πέπρωται βεβαίως τυχεῖν. *) Quem librum utrum scripsit necne, non satis patet; utique si eo quo in animo habuerat tempore composuit, inter priora Dionysii opuscula rhetorica necesse est referamus. Ceterum seu ipse promisso defuit, seu liber de electione verborum temporum iniuria deperiit, in libris qui feruntur deprendimus Halicarnassensem de hac quoque re hic illic praecepta tradentem. Colligenda igitur sunt dispersa et disponenda.

Dionysius, ut in libro de compositione verborum fecerat, hic quoque huiusmodi capita ponere potuit: Τίς ἐστὶν ἡ ἐκλογή; τίνα ἰσχὺν ἔχει; τίνα τῆς ἐκλογῆς ἔργα; τίνων στοχάζεται; καὶ πῶς αὐτῶν τυγχάνει; similia. His praemittere potuit quae dicenda ei videbantur de superiorum studiis. Et habemus ipsius testimonium, quo de eligendis verbis philosophos et rhetores plures libros condidisse quam de compositione affirmat, de comp. p. 22 Sch.: Καὶ μηδεὶς ἡγήσεται παράδοξον πολλῶν καὶ μεγάλων ὄντων θεωρημάτων περὶ τὴν ἐκλογὴν, ὑπὲρ ὧν πολὺς ἐγένετο φιλοσόφοις τε καὶ ῥητορικοῖς ἀνδράσι λόγος, ἡ σύνθεσις, δευτέραν ἔχουσα χώραν τῇ τάξει καὶ λόγων οὐδὲ πολλοῦ δεῖ τῶν ἴσων ἐκείνῃ τυχοῦσα, τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει καὶ δύναμιν, ὥστε περιεῖναι πάντων τῶν ἐκείνης ἔργων καὶ κρατεῖν, ἐνθυμούμενος, ὅτι καὶ αἱ περὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν, ὅσαι διαφόρους ὕλας λαμβάνουσαι συμφορητὸν ἐκ τούτων ποιῶσι τὸ τέλος, αἱ συνθετικαὶ δυνάμεις τῇ μὲν τάξει δεύτεραι τῶν ἐκλεκτικῶν εἰσι, τῇ δὲ δυνάμει

*) simillima sunt verba de Dem. c. 58: ἐὰν σώζῃ τὸ δαιμόνιον ἡμᾶς, ex quibus vereor ut merito W. Christ (Griech. Litteraturg. p. 476) coniecerit Dionysium hunc librum senem composuisse.

πρότεροι. Eadem fere tradit Cicero or. c. 55 § 185 sq.: ,Omnino duo sunt, quae condiant orationem, verborum numerorumque iucunditas (ἐκλογή, σύνθεσις). In verbis inest quasi materia quaedam, in numero autem expolitio. Sed ut celeris in rebus necessitatis inventa antiquiora sunt quam voluptatis, ita in hac re accidit, ut multis saeculis ante oratio nuda ac rudis ad solos animorum sensus exprimendos fuerit reperia, quam ratio numerorum causa delectationis aurium excogitata. Itaque et Herodotus et eadem superiorque aetas numero caruit, nisi quando temere ac fortuito, et scriptores perveteres*) de numero nihil omnino, de oratione praecepta multa nobis reliquerunt. Nam quod et facilius est et magis necessarium, id semper ante cognoscitur. Itaque tralata aut facta aut iuncta facile sunt cognita, quia sumebantur e consuetudine cotidianoque sermone. Numerus autem non domo depromebatur neque habebat aliquam necessitudinem aut cognationem cum oratione. Itaque serius aliquanto notatus et cognitus quasi quandam palaestram (— hoc quoque graecum redolet fontem —) et extrema liniamenta orationi attulit. cf. Quintil. VII prooem. 1. Num illa quae supra indicavi electionis capita statuerit Dionysius, dubitari potest, in duas partes autem eum delectum verborum divisisse, docet de Thucyd. iud. c. 22, cuius loci iam saepius laudati partem apponere non pigebit: Ὅτι μὲν οὖν ἅπασα λέξις εἰς δύο μέρη διαιρεῖται τὰ πρῶτα, εἷς τε τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, ὑφ' ὧν δηλοῦται τὰ πράγματα (v. s. Cic.: ad solos animorum sensus exprimendos) καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἐλαττόνων τε καὶ μαιζόνων μορίων, καὶ ὅτι τούτων αὖθις ἐκάτερον εἰς ἑτέρα μόρια διαιρεῖται, ἡ μὲν ἐκλογὴ τῶν στοιχειωδῶν μορίων, ὀνομαστικῶν λέγων καὶ ῥηματικῶν καὶ συνθετικῶν, εἷς τε τὴν κυρίαν φράσιν καὶ εἰς τὴν τροπικὴν . . . εἴρηται πολλοῖς πρότερον.

Theophrastus quidem in libro περὶ λέξεως quaesiverat: τίς ἡ κυρία λέξις; τίς δὲ ἡ μεταφορικὴ; cuius rei testis est Simplicius ad Aristot. categ. edit. Basil. 1551 p. 3, M. Schmidt

*) per veteres discernendi a veteribus (antiquis, Aristotele, Theophrasto, Theodecte, Ephoro, or. § 218), cf. de or. III § 173.

de Theophrasto rhetore p. 38. Cicero orat. c. 24 § 80 haec docet: „Supellex est enim quodammodo nostra quae est in ornamentis alia rerum, alia verborum. Ornatus autem verborum duplex: unus simplicium, alter collocatorum. Simplex probatur in propriis usitatisque verbis, quod aut optime sonant aut rem maxime explanant;*) in alienis aut translatum aut factum aliunde ut mutuo, aut factum ab ipso aut novum aut priscum et inusitatum.“

Bipartitum igitur electum accepit verborum Dionysius: *κυρίαν φράσιν* et *τροπικὴν*. His *σχήματα* quoque inesse debent et *αἱ ἀναγκαῖαι ἀρεταί*.

1.

De propriis verbis.

(*κυρία φράσις*).

Quam dicat Dionysius *κυρίαν φράσιν*, illustrat de Lys. iud. c. 3: ἡ διὰ τῶν κυρίων τε καὶ κοινῶν καὶ ἐν μέσῳ κειμένων ὀνομάτων ἐκφέρουσα τὰ νοούμενα. ἥμισυ γὰρ ἂν τις εἶροι Λυσίαν τροπικὴν φράσει χρησάμενον. Idem de Demosth. c. 5 καθαράν φράσιν, ἀκριβῆ διὰλεκτον, *κυρίαν λέξιν* verbo ἐλληνίζειν comprehendit. Rem iam apud Isocratem reperimus orat. IX 8—12, ubi τὰ τεταγμένα et πολιτικά ὀνόματα opponuntur τοῖς ξένοις καὶ καινοῖς καὶ μεταφοραῖς. cf. Cic. locum supra laudatum. Idem Isocrates or. V 4 tradit quosdam orationem laudare solere ὥς ἀκριβῶς καὶ καθαρῶς ἔχουσαν. Etiam Aristoteles de verbis eligendis similia statuerat atque Dionysius rhet. III c. 2 (p. 1404^b): κλέπεται δ' εὖ, ἂν τις ἐκ τῆς εἰωθυίας διαλέκτου ἐκλέγων συντιθῇ. . . ὄντων δ' ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἐξ ὧν ὁ λόγος συνέστηκεν, τῶν δὲ ὀνομάτων τῶν ἐχόντων εἶδη ὅσα τεθεώρηται ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς, τούτων γλώτταις μὲν καὶ διπλοῖς ὀνόμασι καὶ πεποιημένοις ὀλιγάκις καὶ ὀλιγαχοῦ χρηστέον, . . . τὸ δὲ κύριον καὶ τὸ οἰκεῖον καὶ μεταφορὰ μόνον χρήσιμα πρὸς τὴν τῶν φιλῶν λόγων λέξιν. Κύριον et οἰκεῖον idem fere significant; μεταφορὰ autem id est quod Dionysius appellat *τροπικὴν φράσιν*.

Quas propriae elocutionis partes esse voluerit, difficile est ad enucleandum. Καθαράν λέξιν et ἀκριβῆ διὰλεκτον, quas alibi seiungit a *κυρίᾳ λέξει*, hic ei subieclas fuisse puto.

*) cf. Theophrasti locum p. 17 laudatum.

Praeterea dicendum erat de vocabulorum vi et indole nec non de vocabulis evitandis, quae de Thuc. c. 35 et aliis locis nolat, γλωττηματικά et ξένα, καινά et ἀπηρχαιωμένα et πεποιημένα.

Sed de his rebus multum iam ante Dionysium disputatum fuisse Isocratis, Aristotelis, Theophrasti, Cornificii, Ciceronis, ipsius Dionysii testimonia probant. De ἑλληνισμῷ disputavit Aristoteles rhet. III c. 5: ὁ μὲν οὖν λόγος συντίθεται ἐκ τούτων, ἔστι δ' ἀρχὴ τῆς λέξεως τὸ ἐλληγίζειν· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν πέντε, πρῶτον μὲν ἐν τοῖς συνδέσμοις, ἂν ἀποδιδῷ τις ὡς πεφύκασι πρότεροι καὶ ὕστεροι γίνεσθαι ἀλλήλων, . . . δεῦτερον δὲ τὸ τοῖς ἰδίῃς ὀνόμασι λέγειν καὶ μὴ τοῖς περιέχουσιν· τρίτον μὴ ἀμφιβόλος . . . , τέταρτον ὡς Πρωταγόρας τὰ γένη τῶν ὀνομάτων διήρει, ἄρρενα καὶ θήλεα καὶ σκεύη . . . , πέμπτον ἐν τῷ τὰ πολλὰ καὶ ὀλίγα καὶ ἐν ὀρθῶς ὀνομάζειν. Aristoteles κυρίαν λέξιν et καθαράν et ἀκριβῆ διάλεκτον parles ἑλληνισμοῦ statuit. De verborum vi, natura, generibus et simplicium et copulorum disputaverant dialectici (Stoici), quibus de vide Cic. or. c. 32 § 115.

Ex Ciceronis verbis paulo ante positis, simplex <ornatus> probatur in propriis usitatisque verbis, quod aut optime sonant aut rem maxime explanant', colligo etiam ea quae de pulchritudine vocabulorum disputata erant doctrinae de κυρίᾳ φράσει subiecta fuisse. Atque Theophrastum de verborum indole disputasse Dionysius ipse testatur de comp. p. 210/12 Sch: Φημὶ δὲ τὸν βουλούμενον ἐργάσασθαι λέξιν καλὴν ἐν τῷ συντιθέναι τὰς φωνάς, ὅσα καλλιλογίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν ἢ σεμνότητα περιέληφεν ὀνόματα εἰς τοῦτο συνάγειν. εἴρηται δὲ τίνα περὶ τούτων καὶ Θεοφράστῳ τῷ φιλοσόφῳ κοινότερον ἐν τοῖς περὶ λέξεως, ἐνθα ὀρίζει, τίνα ὀνόματα καλὰ, παραδείγματος ἕνεκα ὧν συντιθεμένων καλὴν οἴεται καὶ μεγαλοπρεπῆ γενήσεσθαι τὴν φράσιν, καὶ αὖθις ἕτερα μικρὰ καὶ ταπεινά, ἐξ ὧν οὔτε ποίημα χρηστὸν ἔσεσθαι φησιν οὔτε λόγον· καὶ μὰ Δία οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ταῦτα τῷ ἀνδρὶ εἴρηται. Plura de verborum pulchritudine ex Theophrasti doctrina disputat Demetrius περὶ ἑρμην. § 173—175: Ποιεῖ δὲ εὐχαριν τὴν ἑρμηνείαν καὶ τὰ λεγόμενα καλὰ ὀνόματα. ὠρίσατο*) δ' αὐτὰ

*) adnotatum a Walzio: „Dionysius T. II. p. 9 ad λέξιν καλὴν refert μεγαλοπρέπειαν, τὸ βίαιος, σεμνολογίαν, ἀξίωμα, τὸ πιθανόν. (recte!) Verborum autem singulorum pulchritudinem ignorat“. (fa'so!)

Θεόφραστος οὕτως· κάλλος ὀνόματος ἐστὶ τὸ πρὸς τὴν ἀκοήν ἢ πρὸς τὴν ὄψιν ἢ τὸ τῇ διανοίᾳ ἐντιμον. Πρὸς μὲν τὴν ὄψιν ἰδέα τὰ τοιαῦτα, ῥοδόχροον, ἀνθοφόρον χρώας. ὅσα γὰρ ὁράται ἰδέως, ταῦτα καὶ λεγόμενα καλὰ ἐστὶ. πρὸς δὲ τὴν ἀκοήν, Καλλίστρατος, Ἀννοῶν. ἢ τε γὰρ τῶν λάμβδα σύγκρουσις ἰχῶδές τι ἔχει καὶ ἡ τῶν νῦ γραμμάτων. Καὶ ὅλως τὸ νῦ δι' εὐφημίαν ἐφέλκονται οἱ Ἀττικοί, Δημοσθένην λέγοντες καὶ Σωκράτην. Τῇ διανοίᾳ δὲ ἐντιμα τὰ τοιαῦτά ἐστὶν, οἷον τὸ ἀρχαῖοι ἀντὶ τοῦ παλαιοὶ ἐντιμότερον· οἱ γὰρ ἀρχαῖοι ἄνδρες ἐντιμότεροι. Dionysius verbis, εἴρηται τινα . . . κοινότερον· paulum de Theophrasti hac in re laude detraxisse videtur. Quamquam philosophus de pulchritudine verborum doctrinam auxisse putandus est, invenisse non item. Aristoteles enim rhet. III c. 2 (p. 1405^b) haec tradit: ,Κάλλος δὲ ὀνόματος τὸ μὲν ὥσπερ Λιζύμνιος (v. Speng. Syn. p. 88-91) λέγει, ἐν τοῖς φόφοις ἢ τῷ σημαινόμενῳ, καὶ αἶσχος δὲ ὡσαύτως. ἔτι δὲ τρίτον, ὃ λύει τὸν σοφιστικὸν λόγον· οὐ γὰρ ὡς ἔφη Βρύσων (v. Speng. adnot.) οὐθένα αἰσχρολογεῖν, εἴπερ τὸ αὐτὸ σημαίνει τόδε ἀντὶ τοῦδε· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ψεῦδος· ἐστὶν γὰρ ἄλλο ἄλλου κυριώτερον καὶ ὁμοιωμένον μᾶλλον καὶ οἰκειότερον τῷ ποιεῖν τὸ πρᾶγμα πρὸ ὁμμάτων . . . τὰς δὲ μεταφορὰς ἐντεῦθεν οἰστέον, ἀπὸ καλῶν ἢ τῇ φωνῇ ἢ τῇ δυνάμει (v. Theophrasti διανοία) ἢ τῇ ὄψει ἢ ἄλλῃ τινὶ αἰσθησέει· διαφέρει δ' εἰπεῖν, οἷον ῥοδοδάκτυλος ἢ ὡς μᾶλλον ἢ φοικικοδάκτυλος ἢ ἔτι φανυλότερον ἐρυθροδάκτυλος.' cf. Cic. or. § 72: Elsi sine re nulla vis verbi est, tamen eadem res saepe aut probatur aut reicitur alio atque alio elata verbo.

Musicos quoque huic quaestioni operam impendisse testatur Demetrius, qui locum, quem supra apposui, hunc in modum continuat (§ 176): παρὰ δὲ τοῖς μουσικοῖς λέγεται τι ὄνομα λείον καὶ ἕτερον τραχὺ καὶ ἄλλο εὐπαγές καὶ ἄλλο ὀγκηρόν. Rem explanat exemplis. Musicos imprimis intellegendos esse puto Aristoxeneos.

Quaestionibus de propriis verbis adiecisse videtur Dionysius, id quod Cicero fecerat de or. III c. 10, disputationem de virtutibus orationis, quae huc pertinent, perspicuitatem imprimis d.co. ,Πρέπονσιν ἐκλογίγν' indicat de comp. p. 272 Sch.

De alienis verbis sive de tropis.

(τροπική κατασκευή, τροπικαὶ ἰδέαι).

Perpauca sunt quae de Dionysii doctrina de tropis afferre possum. De Demosth. c. 5 p. 966 R: μάλιστα δὲ χειμάζεται (ἡ Πλάτωνος λέξις) περὶ τὴν τροπικὴν φράσιν· πολλή μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἐπιθέτοις, ἄκαιρος δ' ἐν ταῖς μετωνομίαις· σκληρὰ δὲ καὶ οὐ σώζουσα τὴν ἀναλογίαν ἐν ταῖς μεταφοραῖς γίνεται· ἀλλήγορίαις τε (an ἔδ?) περιβάλλεται μακρὰς καὶ πολλὰς οὔτε μέτρον ἔχουσας οὔτε καιρόν. cf. de Isocr. c. 11: ἡ δ' Ἰσοκράτους λέξις προσλαβοῦσά τι τῆς τροπικῆς κατασκευῆς μέχρι τοῦ μὴ λυπῆσαι προσήλθε. De Lysia c. 3 p. 457 R: μεταβολαῖς (v. p. 20) τε πολλαῖς χρώμενοι καὶ ὑπερβολαῖς καὶ ταῖς ἄλλαις τροπικαῖς ἰδέαις. Sed ex verbis de Thucyd. iud. c. 31 p. 891 R: Καὶ ὅρκοι, φησὶν, εἴ ποιν ἄρα ἐγίγνοντο [apud Thucydidem γένοιτο, quod hic reponendum] ἐναλλαγῆς, ἐν τῷ αὐτίκα πρὸς τὸ ἄπορον ἑκατέρω διδόμενοι ἴσχυον, οὐκ ἐχόντων ἄλλοθεν δύναμιν· ἐν τούτοις (Thucydides verbis) ὑπέρβατόν τε καὶ περίφρασις, vix recte tropum elicere conatur Roefsler l. l. p. 43. v. de Thucyd. c. 7 et 19.

Copiosius et diligentius disputatum est de tropis ab Aristotele rhet. III c. 2, nec non verisimile est doctrinam ab Aristotelis discipulis et Isocrateis longius promotam esse, ut Dionysium quidquam novi addidisse verisimile non sit.

Ex locis Dionysii allatis hi colliguntur tropi (v. Roefsler p. 43):

Μεταφορά (translatio). Μεταφορὰν iam Isocrates eodem quo posteriores sensu usurpat orat. IX § 9.

Μετωνομία. De μετωνομίᾳ et ὑπαλλαγῇ v. Volkm. Rhet.² p. 423. Cicero orat. 27 § 93: Quod quamquam transferendo fit, tamen alio modo transtulit, quum dixit Ennius: „Arce et urbe orba sum“, alio modo si pro patria arcem dixisset; et „horridam Africam terribili tremere tumultu“, quum dicit, pro Afris immutat Africam. Hanc ὑπαλλαγὴν rhetores, quia quasi summutantur verba pro verbis, μετωνομίαν grammatici vocant, quod nomina transferuntur.

Ἀλληγορίαι. Pergit Cicero l. l.: Aristoteles autem translationi (μεταφορᾷ) et haec ipsa subiungit et abusionem, quam κατάχρησιν vocant, ut quum 'minutum' dicimus animum pro 'parvo', et abutimur verbis propinquis, si opus est, vel quod delectat vel quod decet. Iam quum confluerunt plures continuae translationes, alia plane fit oratio. Itaque genus hoc Graeci appellant ἀλληγορίαν, nomine recte, genere melius ille, qui ista omnia translationes vocat. cf. Cornif. IV 34, 46.

Μεταβολή (?). Μεταβολή inter figuras refertur, ut Volkmaun Rhet.² p. 473 et index rhetoricus in Spengelii editione rhetorum graec. docent; sed haud scio an Dionysii loco supra allato pro vocabulo μεταβολαῖς reponendum sit ex Reiskii coniectura μεταφοραῖς.

Υπερβολή. Cornificius rhet. ad Herenn. III 33, 44: Superlatio est oratio superans veritatem alicuius augendi minuendive causa. Cic. de or. III 54, 203.

Troporum frigidum (τὸ ψυχρόν), quod Aristoteles quattuor rebus accidere docet (rhet. III c. 3), Dionysium quoque notasse et alii loci ostendunt et de Isocr. c. 11 verba 'μέχρι τοῦ μὴ λοπῆσαι.' Translationes Dionysium non ita studiose commendasse et ex ipsius genere dicendi et ex iudiciis de veteribus oratoribus colligere licet. Et hoc quoque Isocrat. fragm. 12 (Baiter-Sauppe or. att.): ὀνόματι δὲ χρῆσθαι ἢ μεταφορᾷ μὴ σκληρᾷ ἢ τῷ καλλίστῳ ἢ τῷ ἥμισυ πεποιημένῳ ἢ τῷ γνωριμωτάτῳ.

II.

De compositione verborum.

(περὶ συνθέσεως ὀνομάτων). *

Artem verba componendi aequo diutius neglectam iacuisse queritur Dionysius de comp. verb. p. 22 Sch. Cicero

*) Rhet. graec. VII p. 964 W. Dionysii opus laudatur verbis 'ἐν τῷ περὶ συνθέσεως ὀνομάτων συγγράμματι'; Dionysius ipse περὶ συνθέσεως ὀνομάτων sive τῶν ὀνομάτων dicit, eodem fere sensu ἁρμονίαν usurpat ut Theophrastus; ἁρμογῇ structuram (constructionem) verborum significat,

se primum diligentius de numeris, quae est primaria compositionis pars, disputasse affirmat or. c. 67 § 226: 'quoniam plura de numerosa oratione diximus quam quisquam ante nos, nunc de eius generis utilitate dicemus.' § 186: 'scriptores perveteres de numero nihil omnino, de oratione praecepta multa nobis reliquerunt'. Idem Brut. c. 17 § 68. cf Quintil. IX 4, 7: 'Confiteor paene ultimam oratoribus artem compositionis, quae perfecta sit, contigisse.' Tamen se non primum hanc disciplinam aggressum esse ipse testatur Halicarnassensis de comp. p. 12 Sch: Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μέρος (λεκτικὸν τύπον), ὃ δεῖ πρῶτον νέους ἀσκεῖσθαι, συμβάλλομαι σοι μέρος εἰς τὸν ἔρωτα τὸν (verba merito addubitata) περὶ συνθέσεως τῶν ὀνομάτων, πραγματείαν οὐκ ὀλίγους μὲν ἐπὶ νοῦν ἐλθοῦσαν, ὅσοι τῶν ἀρχαίων ῥητορικᾶς ἢ καὶ διαλεκτικᾶς*) συνέγραψαν τέχνας, οὐδενὶ δὲ ἀκριβῶς οὐδ' ἀποχρώντως μέχρι τοῦ παρόντος ἐξεργασμένην, ὡς ἐγὼ πεῖθομαι.

Iam singula compositionis capita ipso Dionysio duce perlustremus et quae a superioribus recepissee videatur ostendamus, quaestionem non iam integram, utpote a Georgio Mestwerdt (De Dionysii Halic. in compos. verb. studiis, Gottingae 1858) haud infeliciter temptatam.

Caput I.

Quae sit compositionis natura.

(Τίς ἐστὶν ἡ τῆς συνθέσεως φύσις; p. 16).

De comp. verb. p. 18 Sch: Ἡ σύνθεσις ἐστὶν, ὥσπερ καὶ αὐτὸ δηλοῖ τοῦνομα, ποιά τις θέσις παρ' ἄλληλα τῶν τοῦ λόγου μορίων, ἃ δὲ καὶ στοιχεῖά τινες τῆς λέξεως καλοῦσι.

συνζυγία coniunctionem sive iuncturam. Sed sunt verba propinqua et saepe non minus difficilia ad discernendum quam latina, v. Causeret, Etude sur la langue rhétorique et de la critique littéraire dans Cicéron (Paris. 1886) p. 117 sqq.: verba coniuncta, collocata, continuata, copulata, composita, structa; coniunctio (iunctura), collocatio, continuatio, (copulatio), compositio, structura, constructio verborum. Maxime Dionysii συνθεσις respondet continuatio verborum (Cic. or. III 43, 171) sive perpetua oratio (ib. § 201), quae significatio fugit Causeretium.

*) Stoicos imprimis intellegendos esse docet Cicero de or. c. 32 (Zenonem et Chrysippum nominat).

Idem de Thucyd. c. 22 (σύνθεσις τῶν ἐλαττόνων καὶ μειζόνων μορίων.) Ex posteriore loco apparet haec quicque ad antiquos redire. Pergit Dionysius p. 18: Ταῦτα (στοιχεῖα) δὲ Θεοδέκτης μὲν καὶ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ κατ' ἐκείνους φιλοσοφίσαντες χρόνους ἄχρι τριῶν προήγαγον ὀνόματα καὶ ῥήματα καὶ συνδέσμους πρῶτα μέρη τῆς λέξεως ποιοῦντες. Οἱ δὲ μετ' αὐτοὺς γενόμενοι, καὶ μάλιστα οἱ τῆς Στωικῆς αἰρέσεως ἡγεμόνες ἕως τεττάρων προυβίβασαν, χωρίσαντες ἀπὸ τῶν συνδέσμων τὰ ἄρθρα. Εἶθ' οἱ μεταγενέστεροι τὰ προσηγορικὰ*) διελόντες ἀπὸ τῶν ὀνοματικῶν πέντε ἀπεφύγαντο. Ἐτεροὶ δὲ καὶ τὰς ἀντωνυμίας ἀποξέβαντες ἀπὸ τῶν ὀνομάτων ἔκτον στοιχεῖον ἐποίησαν. Οἱ δὲ καὶ τὰ ἐπιρρήματα διεῖλον ἀπὸ τῶν ῥημάτων καὶ τὰς προθέσεις ἀπὸ τῶν συνδέσμων καὶ τὰς μετοχὰς ἀπὸ τῶν προσηγορικῶν. Οἱ δὲ καὶ ἄλλας τινὰς εἰσάγοντες (εἰσαγαγόντες cetera participia postulant!) τομὰς πολλὰ τὰ πρῶτα μόρια τῆς λέξεως ἐποίησαν, ὑπὲρ ὧν οὐ μικρὸς ἂν εἴη λόγος. cf. de Dem. c. 48.

Quintilianum Dionysii locum ad verbum paene transcripsisse Uptonus aliique contenderunt. At vide paucis differre Dionysii et Quintiliani exemplum. Quint. I 4,18: ,Veteres, quorum fuerunt Aristoteles quoque atque Theodectes [nominum ordo inversus], verba modo et nomina et convictiones tradiderunt: videlicet quod in verbis vim sermonis, in nominibus materiam**) — quia alterum est quod loquimur, alterum de quo loquimur —, in convictionibus autem complexum esse eorum iudicaverunt. Paulatim a philosophis ac maxime Stoicis auctus est numerus: ac primum convictionibus articuli adiecti, praepositiones, nominibus appellatio, deinde pronomen, deinde mistum verbo participium, ipsis verbis adverbia. Vides nonnulla adiecta plura immutata; num de suo addiderit Quintilianus, num suo arbitrio immutaverit, quaeritur. Quid, si utrumque ex eisdem fontibus hausisse statuimus?

*) Dionysius Thrax art. gramm. p. 23 Uhlig: τοῦ δὲ λόγου μέρη ἐστὶν ὁκτώ· ὄνομα, ῥήμα, μετοχή, ἄρθρον, ἀντωνυμία, πρόθεσις, ἐπιρρήμα, σύνδεσμος. ἢ γὰρ προσηγορία ὡς εἶδος τῶν ὀνομάτων: ὁποβέβληται.

**) haec habet Dionysius quoque alio loco, de compos. p. 74 Sch: τὰ (ὀνόματα) μὲν γὰρ τὴν οὐσίαν δηλοῦν (ἡγοῦμεν, at Quint.: iudicaverunt, sc. Aristoteles et Theodectes), τὰ δὲ ῥήματα τὸ συμβεβηκός.

Sed utut hoc se habet, Dionysium de partibus orationis nihil novi tradidisse neque hanc materiam accuratius examinasse ipsius docent verba. Dicit enim re in medio relictā (p. 20): ὑπὲρ ὧν οὐ μικρὸς ἂν εἴη λόγος· πλὴν ἢ γε τῶν πρώτων, εἴτε τῶν τριῶν ἢ τεττάρων, εἴθ' ὅσων δ' ἴποτε μερῶν πλοκῇ καὶ παράθεσις τὰ λεγόμενα ποιεῖ κῶλα κτλ.

Caput II.

Quae sit vis compositionis.

(τίνα ἰσχὺν ἔχει;).

Quamquam ordine secundas, tamen vi primas partes compositionem oblinere, ut et alibi artes componendi materiam sive collocandi praestent electui, Dionysius dicit de comp. p. 22. Simillima de ordine commendando paulo fusius disputat pluribusque exemplis illustrat Quintilianus VII prooem. Atque haec quoque eum non Dionysio, sed scriptoribus superioris aetatis debere puto. De comparationibus ex arte statuariorum iam ante Dionysium ductis v. Brzoska de canone X orat. (Vratisl. 1883) p. 81.

Postquam in universum Dionysius docuit, quanto sit maior vis in verbis componendis quam eligendis, exemplis et ex poetis et ex scriptoribus sumptis probat elocutionem ordine verborum permutato, manente sententia prorsus aliam videri, de comp. p. 46—64 Sch. Rem perstrinxerat iam Isocrates or. IX § 10 et 11: οἱ μὲν (poetae) μετὰ μέτρων καὶ ῥυθμῶν ἅπαντα ποιοῦσιν, οἱ δ' (oratores) οὐδενὸς τούτων κοινωνοῦσιν· ἃ τοσαύτην ἔχει χάριν, ὥστ', ἂν καὶ τῇ λέξει καὶ τοῖς ἐνθυμήμασιν ἔχῃ κακῶς, ὅμως αὐταῖς ταῖς ἐρρυθμίαις καὶ ταῖς συμμετρίαις ψυχαγωγῶσι τοὺς ἀκούοντας. γινώσκ' ὃν τις ἐκείθεν τὴν δύναμιν αὐτῶν· ἴν' γὰρ τῶν ποιημάτων τὰ μὲν ὀνόματα καὶ τὰς διανοίας καταλίπη, τὸ δὲ μέτρον διαλύσῃ, φανίσεται πολὺ καταδεέστερα τῆς δόξης ἣς νῦν ἔχομεν περὶ αὐτῶν. Eodem fere modo quo Dionysius Cicero rem egit, nisi quod Halicarnassensis alios rhetores graecos secutus a poetis et oratoribus probatis sumpta ponit exempla, suis utitur Romanus*). Cicero igitur or. c. 70 § 232 sqq. haec de compositionis vi: „Quantum

*) idem facit consilii quoque rationem reddit Cornificius IV 1. 1 sqq.

autem sit apta dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam collocationem dissolvas permutatione verborum — corrumpatur enim tota res, . . . (sequuntur tria exempla). . . . videsne, ut ordine verborum paullum commutato, eisdem verbis, slante sententia, ad nihilum omnia recidant, quum sint ex aptis dissoluta? aut si alicuius inconditi adripias dissipatam aliquam sententiam eamque ordine verborum paullum commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit antea diffuens ac solutum. Eadem fere or. c. 24 § 81. Cf. Demetr. π. έρμ. § 30 et 31. Erant igitur de hac quoque re ante Dionysium praecepta et in ludis rhetorum pueros quae parum apte composita viderentur melius struere iussos esse veri simile est, ut Cicero (or. § 233) Gracchi verba: ,Abesse non potest, quin eiusdem hominis sit probos improbare, qui improbos probet, multo aptius ita sibi videtur dixisse: ,... quin eiusdem hominis sit, qui improbos probet, probos improbare.*)

Quaestioni de compositionis vi inserit alteram Dionysius de superiorum in arte componendi studiis (p. 64 — 86 Sch.). De compos. p. 64 Sch: Τοῖς μὲν οὖν ἀρχαίοις**) ὀλίγου δεῖν πᾶσι πολλή ἐπιδοσις (= πρόνοια) ἦν αὐτοῦ (sc. τοῦ δεξιῶς συντιθέναι), παρ' ὃ καὶ καλὰ ἔστιν αὐτῶν τὰ μέτρα καὶ τὰ μέλη καὶ οἱ λόγοι· τοῖς δὲ μεταγενεστέροις οὐκέτι πλὴν ὀλίγων· χρόνῳ δὲ ὕστερον παντάπασιν ἡμελήθη, καὶ οὐδεὶς ᾔετο δεῖν ἀναγκαῖον αὐτὸ εἶναι οὐδὲ συμβάλλεσθαι τι τῷ ἄλλῳ τῶν λόγων. Sequuntur exempla.***) Idem iudicat Dionysius de Demosth. c. 36 p. 1066 R. Per veteres compositionis suavitati non ita studiose operam dedisse tradit Cicero or. § 185 et 186. Pugnat contra Quintilianus IX 4, 16. Hegesiae aliorumque elocutionem qui id genus dicendi sunt amplexi notant omnes iudices. Sed quid de eis unde politiora exspectes? Pergit Dionysius (de comp. p. 68): Καὶ τί δεῖ τούτους θαυμάζειν, ὅπου γὰρ καὶ οἱ τὴν φιλοσοφίαν ἐπάγ-

*) Magnam esse compositionis verborum vim Lessingius quoque noster suo iudicio usus ostendit Laoköont. c. XVIII (ad II. V, 722).

**) οἱ ἀρχαῖοι qui sint, ex iudiciis de veteribus concludi potest.

***) Obiter moneo Hegesiae elocutionem iam Agatharchidam (circ. 130 a. Chr.) exagitasse. v. Blafs, griech. Bereds. p. 25 sq., Brzoska l. l. p. 37.

γελλόμενοι καὶ τὰς διαλεκτικὰς ἐκφέροντες τέχνας, οὕτως εἰσὶν ἄθλιοι περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων, ὥστε αἰδεῖσθαι καὶ λέγειν; ἀπόχρη δὲ τεκμηρίῳ χρῆσασθαι τῷ λόγῳ Χρυσίππου τοῦ Στωικοῦ· περαιτέρω γὰρ οὐκ ἂν προβαίην. τούτου γὰρ οὔτε ἄμεινον οὐδεὶς τὰς διαλεκτικὰς τέχνας ἠκρίβωσεν οὔτε χεῖρον ἁρμονίᾳ συνταχθέντας ἐξήνεγκε λόγους τῶν ὀνόματος καὶ δόξης ἀξιωθέντων. (Cicero de or. I 11, 50: Et enim videmus eisdem de rebus ieiune quosdam et exiliter, ut eum, quem acutissimum ferunt, Chrysippum, disputavisse). καίτοι σπουδάζειν γέ τινες προσεποιήθησαν αὐτῶν καὶ περὶ τοῦτο τὸ μέρος ὡς ἀναγκαῖον ὃν τῷ λόγῳ καὶ τέχνας τινὰς ἐπέγραψαν ὑπὲρ τῆς συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μορίων. ἀλλὰ πολὺ τι μᾶλλον πάντες (fort. ἀλλὰ πολλοί, μᾶλλον δὲ πάντες)* ἐπὶ τῆς ἀληθείας ἀπεπλανήθησαν καὶ οὐδὲ ὄναρ εἶδον, τί ποτ' ἐστὶ τὸ ποιοῦν ἰδεῖαν καὶ καλὴν τὴν σύνθεσιν (quas duas res Dionysius infra iubet compositionem spectare). — Ἐγὼ γ' οὖν, ὅτε διέγων συντάττεσθαι ταύτην τὴν ὑπόθεσιν, ἐξήτουν, εἴ τι τοῖς πρότερον εἴρηται περὶ αὐτῆς, καὶ μάλιστα τοῖς ἀπὸ τῆς Στοᾶς φιλοσόφοις, εἰδὼς τοὺς ἄνδρας οὐ μικρὰν φροντίδα τοῦ λεκτικοῦ τόπου πεποιημένους· δεῖ γὰρ αὐτοῖς τάληθ' μαρτυρεῖν. οὐδαμῇ δὲ οὐδὲν ὑπ' οὐδενὸς εὐρών τῶν ὀνόματος ἠξιομένων οὔτε μείζον οὔτε ἔλαττον συνταχθὲν εἰς ἣν ἐγὼ προήρημαι πραγματεῖαν· ἃς δὲ Χρύσιππος καταλέλοιπε συντάξεις διττάς, ἐπιγραφὴν ἐχούσας περὶ τῆς συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μερῶν, οὐ ῥητορικὴν θεωρίαν ἐχούσας, ἀλλὰ διαλεκτικὴν, ὡς ἴσασιν οἱ τὰς βίβλους ἀνεγνωκότες, ὑπὲρ ἀξιωμάτων συντάξεως, ἀληθῶν τε καὶ ψευδῶν, καὶ δυνατῶν καὶ ἀδυνάτων, ἐνδεχομένων τε καὶ μεταπιπτόντων καὶ ἀμφιβόλων καὶ ἄλλων τινῶν τοιούτων τρόπων (eadem fere tradit Cicero or. § 115), οὐδεμίαν εὔτε χρεῖαν οὐτ' ὠφέλειαν τοῖς πολιτικοῖς λόγοις συμβαλλομένων, εἰς γοῦν ἡδονὴν ἢ κάλλος ἐρμηνείας, ὧν δεῖ στοχάζεσθαι τὴν σύνθεσιν. ταύτης μὲν τῆς πραγματείας ἀπέστην, ἐσκόπουν δὲ αὐτὸς ἐπ' ἐμαυτοῦ γενόμενος, εἴ τινα δυναμίην εἶρεῖν φυσικὴν ἀφορμὴν, ἐπειδὴ παντὸς πράγματος καὶ πάσης ζητήσεως αὕτη δοκεῖ κρατίστη εἶναι καὶ ἀρχή.

Locum longioris ambitus posui, ut quid Dionysius de superiorum in arte componendi verba studiis imprimis philosophorum, quid de sua opera iudicaverit cognoscatur. Erat magna inter philosophos et rhetores contentio, nata inde a Platonis Gorgia (Cic. de or. I c. 11), philosophis

*) Reiskius: πολλοί ἢ μᾶλλον πάντες.

plurima quibus rhetores se iactarent sibi vindicantibus, rhetoribus ut sua tutantibus multumque hac de re in scholis disputatum erat cum ira et studio (de or. I c. 10 et 11, or. c. 32). Invitat res de hoc certamine et de philosophorum studiis rhetoricis quibus in historia et philosophiae et artis oratoriae locus debetur, plura dicere — hos imprimis dico locos Cic. de or. I c. 10–13, c. 18 § 83, III c. 21 § 81; or. c. 3 § 12 et 13; Quint. XII 2, 23 —, sed ne longius a provincia nostra recedam Quintiliani locum attulisse satis habeo. Est igitur XII 2, 23: „Verum ex hoc alia mihi quaestio exoritur, quae secula conferre plurimum eloquentiae possit; quamquam ea non inter multas potest esse contentio. Nam in primis nos Epicurus a se ipse dimittit (cf. Cic. Brut. § 131, Dionys. de comp. p. 376 Sch.), qui fugere omnem disciplinam navigatione quam velocissima iubet. Neque vero Aristippus, summum in voluptate corporis bonum ponens, ad hunc nos laborem hortatur. Pyrrhon quidem quas in hoc opere habere partes potest, cui iudices esse, apud quos verba faciat, et reum, pro quo loquatur, et senatum, in quo sit dicenda sententia, non liquebit? Academiam quidam utilissimam credunt, quod mos in utramque partem disserendi ad exercitationem forensium causarum proxime accedat. Adiciunt loco probationis, quod ea praestantissimos in eloquentia viros ediderit. Peripatetici studio quoque se quodam oratorio iactant (cf. Cic. de or. I 10, 43, Dionys. ad Amm. I c. 2). Nam theses dicere exercitationis gratia fere est ab iis institutum. Stoici, sicut copiam nitoremque eloquentiae fere praeceptoribus suis defuisse concedant necesse est, ita nullos aut probare acrius aut concludere subtilius contendunt. Philosophorum*) orationes exiles ieunasque et parum apte compositas fuisse consentiunt Cicero, Dionysius, Quintilianus; Dionysius cum solam compositionem spectaret minus aequè quam Cicero iudicasse videtur. — Sed iam quae ante Dionysium de arte componendi fuerint praecepta quaeritur, non quaeritur qualis philosophorum fuerit elocutio. Quid quaeris? dixerit aliquis, cum Dionysius dilu-

*) Exeipiuntur Democritus, Plato, Aristoteles, Theophrastus, Carneades (Cic. de or. I 11, 49).

cidis verbis nihil se superioribus debere non semel profiteatur. Solet Halicarnassensis, si quid novi, si quid reconditoris scientiae promere sibi videtur, se primum id facere, non a prioribus accepisse aperte dicere, similia sunt quae de veterum scriptorum dignitate (p. 450 R) praefatur. Et facile largiar Dionysio superiorum rhetorum fortasse neminem omnes partes artis compositionis ita explevisse, quemadmodum ipse vult idemque concedo exigua esse Stoicorum in hac doctrinae parte merita, sed omnino nihil superiores earum rerum edidisse, quae huc pertinerent, quibus quasi fundamentis Dionysio aedificium exstruere liceret, quis veri simile ducet? Nihilne, quaerimus, ex Isocratis discipulorumque artibus repetere potuit? Nihil ex Aristotele, qui de numerosa oratione satis copiose disputat? Nihil ex Theophrasto, qui omnes eloquentiae partes diligentius excoluit? Nihil ex auctoribus, quos secutus est Cornificius et Cicero? Nihil ex Ciceronis ipsius disputationibus? Vacua igitur vix obvenerat provincia Dionysio; quibus in rebus autem aliorum vestigia presserit, post paulum quoad poterimus explanabimus.

Postquam, quae ratio ipsum inter et priores intercederet, exposuit, narratiunculam subnectit, qua quomodo ipse per ambages naturali verborum ordine relicto ad rectam viam pervenerit nobis prodit, de comp. p. 74 sqq.: Ἐδόκει δὲ μοι τῇ φύσει μάλιστα ἡμᾶς ἐπομένους οὕτω δεῖν ἀρμόττειν τὰ μέρη τοῦ λόγου, ὥς ἐκεῖνη βούλεται. αὐτίκα τὰ ὀνόματα ἡγουμένη τάττειν πρὸ τῶν ῥημάτων, τὰ ῥήματα πρότερα τάττειν τὸν ἐπιρρημάτων κτλ.

Haec ad leges artis logicae respondent et Stoicorum redolent disciplinam; quamquam illud ἐδόκει μοι in fronte posuit. Addit enim ipse p. 84: Διὰ ταύτας μὲν δὴ τὰς αἰτίας τῆς θεωρίας ἀπέστην (sc. τῇ φύσει ἐπομένους ἡμᾶς ἀρμόττειν τὰ μέρη τοῦ λόγου). ἐμνήσθην δὲ αὐτῶν καὶ νῦν οὐχ ὥς σπουδῆς ἀξίων· καὶ τὰς διαλεκτικὰς [Stoicorum!] παρεθέμην τέχνας οὐχ ὥς ἀναγκαίας, ἀλλ' ἵνα μηδεὶς δοκῶν ἔχειν τι αὐτὰς χρήσιμον εἰς τὴν παροῦσαν θεωρίαν, περὶ πολλοῦ ποιῆται εἰδέναι,*) θηρυνθεὶς ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν πραγματειῶν ὁμοιότητά τινα ἐχούσαις καὶ τῇ δόξει τῶν συνταξαμένων αὐτάς.

*) non erat, cur avocaret a philosophorum libris, „quos nemo rhetorum istorum attigit“ (Cic. de or. III 21, 81).

Chrysippus disputaverat de vi, natura, generibus verborum et simplicium et copulatorum (Cic. or. § 115). Eandem doctrinam spectare mihi videntur quae exhibet Quintilianus IX 4, 23 sqq. pluribus in rebus cum Dionysio conspirans, imprimis § 24: „Illa nimia quorundam fuit observatio, ut vocabula verbis, verbis rursus adverbis, nomina appositis et pronomibus essent priora. Nam fit contra quoque frequenter non indecore. Nec non et illud nimiae superstitionis, uti quaeque sint tempore, ea facere etiam ordine priora;*) non quin frequenter sit hoc melius, sed quia interim plus valent ante gesta, ideoque levioribus superponenda sunt.“

Caput III.

De officiis sive muneribus compositionis.

(τὰ ἔργα τῆς συνθέσεως p. 86—112).

Ut Dionysii de compositionis officiis praecepta melius cognoscantur, totam eius hac de re doctrinam explanare in animo est, priusquam ad quaestionem de fontibus transeamus. Sunt loci principales de comp. p. 86: Δοκεῖ μοι τῆς συνθετικῆς ἐπιστήμης τρία ἔργα εἶναι· ἐν μὲν ἵδεῖν τί μετὰ τίνος ἀρμολόγητον πέφυκε καλὴν καὶ ἡδεῖαν λήψασθαι συζυγίαν· ἕτερον δὲ γινῶναι τῶν ἀρμολόγητον μελλόντων πρὸς ἄλληλα πῶς ἂν ἑκάστον σχηματισθὲν κρείττονα φαίνεσθαι ποιήσεις τὴν ἀρμονίαν (= σύνθεσιν). τρίτον δέ, τί δεῖται μετασκευῆς τῶν λαμβανομένων, ἀφαιρέσεως λέγω καὶ προσθήκης καὶ ἀλλοιώσεως, γινῶναι τε πῶς καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν χρεῖαν οἰκείως ἐξεργάσασθαι. Quarum partium quid quaeque sibi velit, similiter ac Demetrius περὶ ἔργμ. § 13 et 14, opificum exemplis illustrat.

Haec igitur sunt tria compositionis munera ἀρμογή, σχηματισμός, μετασκευή. Exhibet autem aliam quae ambitum spectat compositionis divisionem Dionysius de Thuc. c. 22: <ὅτι διαιρεῖται> ἡ σύνθεσις εἰς τε τὰ κόμματα καὶ τὰ κῶλα καὶ τὰς περιόδους... ἔργται πολλοῖς πρότερον. Constat enim oratio ex incis, membris, comprehensionibus*) (κόμματα incisa, κῶλα membra, περιόδους comprehensiones accipi volo).

*) v. Demetr. περὶ ἔργμ. § 1.

In his tribus partibus dominatur compositionis triplex munus, sed non eadem in omnibus vi, ut in incisīs ἀρμογή, in membris σχηματισμός, in comprehensionibus μετασκευή facile primas teneat. Quod nescio an indicaverit Dionysius, qui de comp. p. 20 subobscure compositionis munera ita circumscribit: Ἔστι δὲ τῆς συνθέσεως ἔργα οἰκείως θεῖναι τὰ τε ὀνόματα παρ' ἄλληλα (= κομμάτων ἀρμογή), καὶ τοῖς κώλοις ἀποδοῦναι τὴν προσήκουσαν ἀρμονίαν καὶ ταῖς περιόδοις διαλαβεῖν [αὐτὸν ὅλον]*) τὸν λόγον (cf. p. 112). Sed servat institutum rerum ordinem et disputat primum de κομμάτων ἀρμογῇ, σχηματισμῷ, μετασκευῇ.

I. Incisa, κόμματα p. 92.

- a) ἀρμογή. πρῶτον μὲν σκοπεῖν ποῖον ὄνομα ἢ ῥῆμα ἢ τῶν ἄλλων τι μορίων ποίῳ συνταχθὲν ἐπιτηδεύως ἔσται κείμενον, καὶ πῶς οὐκ ἄμεινον· οὐ γὰρ δὴ πάντα γεμετὰ πάντων τιθέμενα ὁμοίως πέφυκε διαθεῖναι τὰς ἀκοάς.**)
- b) σχηματισμός. ἔπειτα διακρίνειν πῶς σχηματισθὲν τοῦτομα ἢ τὸ ῥῆμα ἢ τῶν ἄλλων ὅτιδήποτε χαριέστερον ἰδρυνθήσεται καὶ πρὸς τὰ ὑποκείμενα πρεπωδέστερον. λέγω δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ὀνομάτων πότερον ἐνικῶς ἢ πληθυντικῶς λαμβανόμενα κρείττω λήφεται συζυγίαν· καὶ πότερον κατὰ τὴν ὀρθὴν ἐκφερόμενα πτώσιν ἢ κατὰ τῶν πλαγίων τινά· καὶ εἴ τινα πέφυκεν ἐξ ἀρσενικῶν γίνεσθαι θηλυκά ἢ ἐκ θηλυκῶν ἀρσενικά ἢ οὐδέτερα, ἐκ τούτων πῶς ἂν ἄμεινον σχηματισθεῖν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. ἐπὶ δὲ τῶν ῥημάτων πότερα κρείττονα ἔσται λαμβανόμενα, τὰ ὀρθὰ ἢ ὑπτία· καὶ κατὰ ποίας ἐγκλίσεις ἐκφερόμενα, ἃς δὴ τινες***) πτώσεις ῥηματικὰς καλοῦσι κρατίστην ἔδραν λήφεται (cf. quae infra de κώλων σχηματισμῷ disputat)· καὶ ποίας παρεμφαίνοντα διαφορὰς χρόνων καὶ εἴ τινα τοῖς ῥήμασιν ἄλλα παρακολουθεῖν πέφυκε. τὰ δὲ αὐτὰ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τοῦ λόγου μερῶν φυλακτέον, ἵνα μὴ καθ' ἐν ἑκάστον λέγω.†)

*) αὐτὸν ὅλον expellendum puto.

**) Quae contra haec praecepta peccantur a Thucydide notat de Thuc. c. 24 p. 867 R (v. 1—5).

***) Aristoteles poet. c. 20 βιάδιζε' πτώσις ῥήματος.

†) melius ut cognoscantur haec praecepta v. etiam quibus in rebus reprehendat Thucydidem, de Thuc. c. 24 p. 867 (v. 5) — p. 868 (v. 10).

- c) μετασκευή. Ἐπὶ δὲ τοῦτοις τὰ ληφθέντα διακρίνειν εἴ τι δεῖ μετασκευῆς ὄνομα ἢ ῥῆμα ὡς ἂν ἐναρμονιώτερόν τε καὶ εὐεδρότερον γένοιτο, τοῦτο τὸ στοιχεῖον ἐν μὲν ποιητικῇ θαυλέστερόν ἐστιν, ἐν δὲ λόγοις πεζοῖς σπανιώτερον· γίνεται δὲ καὶ ἐν τοῦτοις, ἐφ' ὅποσον ἂν ἐγχωρῇ (e. g. εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα pro εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα, similia).

II. membra, κῶλα.

- a) ἀρμογή. p. 98: καὶ γὰρ ταῦτα ἀρμόσαι πρὸς ἀλλήλα δεῖ, ὡς οἰκεία φαίνεσθαι καὶ φίλα . . . πολλάκις μὲν γὰρ τοῦτι μὲν τὸ κῶλον τοῦτου προτεθὲν ἢ ἐπὶ τοῦτω τεθὲν εὐστομίαν τινὰ ἐμφαίνει καὶ σεμνότητα . . . ; sequuntur exempla.
- b) σχηματισμός. p. 100: Οὐκ ἔστιν εἰς τρόπον τῆς ἐκφορᾶς τῶν νοημάτων· ἀλλὰ τὰ μὲν ὡς ἀποφαινόμενοι λέγομεν, τὰ δὲ ὡς διαποροῦντες, τὰ δὲ ὡς πυνθανόμενοι, τὰ δὲ ὡς εὐχόμενοι, τὰ δὲ ὡς ἐπιτάττοντες, τὰ δὲ ὡς ὑποτιθέμενοι, τὰ δὲ ἄλλως πως σχηματίζοντες· οἷς ἀκολούθως καὶ τὴν λέξιν περὶ μεθεῖνα σχηματίζειν. πολλοὶ δὲ δήπου σχηματισμοὶ καὶ τῆς λέξεως εἰσιν, ὥσπερ καὶ τῆς διανοίας· οὗς οὐχ οἷόν τε κεφαλαιωδῶς περιλαβεῖν· ἔσως δὲ καὶ ἄπειροι, περὶ ὧν πολὺς ὁ λόγος καὶ βαθεῖα ἡ θεωρία. Peculiarem librum Dionysius de figuris composuit, in quo quae hic leviter perstringit quaeque Cornificius et Cicero quaestionibus de elocutione inserunt, et ipse fusius tractasse videtur.
- c) μετασκευή. p. 104: Ἀλλὰ μὲν ὅτι γε καὶ μετασκευὰς δέχεται τῶν κῶλων ἓνια, τότε μὲν προσθήκας λαμβάνοντα οὐκ ἀναγκείας ὡς πρὸς τὸν νοῦν, τότε δὲ καὶ ἀφαιρέσεις ἀτελεῖ ποιούσας τὴν διάνοιαν· ἃς οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκα ποιῶσι ποιηταί τε καὶ συγγραφεῖς ἢ τῆς ἀρμονίας, ἢ ἡδέια καὶ καλὴ γένοιτο, πάνυ ὀλίγου δεῖν οἶμαι λόγου. Exemplis rem illustrat.

III. comprehensiones, περίοδοι.

De comp. p. 110: Ταῦτά (quae de membris) δ' εἰρήσθω μοι περὶ τῶν καλουμένων περιόδων.

- a) ἀρμογή. καὶ γὰρ ἐν ταύταις χρή τὰς τε προηγουμένας καὶ τὰς ταύταις ἐπομένους οἰκείως συναρμόττειν (vulgo haec leguntur: καὶ γὰρ ταύταις χρή ταῖς τε προηγουμέναις καὶ ταῖς ταύταις ἐπομέναις οἰκείως συναρμόττειν), ὅταν ἐν ταῖς περιόδοις προσήκη

τὸν λόγον ἐκφέρειν, οὐ γὰρ πανταχῇ γε τὸ ἐμπερίοδον χρήσιμον. καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ θεωρημα τῆς συνθετικῆς ἐπιστήμης ἴδιον, πότε δεῖ χρησθαι περιόδοις καὶ μέχρι πόσου καὶ πότε μή.

- b) σχηματισμός. Nihil tradit nisi quod ex verbis paulo ante positis τὰ ἐρήσθω· κατέ excitare suscipias.
- c) μετασχευή. Frustra quaeris. Exemplum exhibet p. 106. Pauca elici possunt ex p. 296/98, de Demosth. c. 24, c. 39, c. 43; epist. ad Cn. Pomp. c. 5.

Iam de fontibus horum praeceptorum inquirentibus nobis innuit Quintilianus, cuius potissimum vestigia indagemus (IX 4): „De compositione non equidem post M. Tullium scribere auderem, cui nescio an ulla pars operis huius sit magis elaborata, nisi et eiusdem aetatis homines scriptis ad ipsum etiam litteris reprehendere id collocandi genus ausi fuissent, et post eum plures multa ad eandem rem pertinentia tradidissent.“ Quae Cicero accuratius elaborasse sibi videatur ipse indicat or. § 226; „Et quoniam plura de numerosa oratione diximus (§ 163—226) quam quisquam ante nos, nunc de eius generis utilitate dicemus“, etiam de or. III 49, 188. De reprehensoribus cf. or. § 147 et 148. In numero eorum, quos plura post Tullium ad eandem rem pertinentia tradidisse dicit Quintilianus, est fortasse ipse Halicarnassensis. Ex Ciceronis igitur scriptis rhetoricis imprimis materia est congerenda. Sunt Tullii loci locupletissimi de or. III c. 43—55 (§ 171—209) et or. c. 44—57. Cic. de or. III 43, 171: „Sequitur continuatio verborum [est σύνθεσις, disputavit antea de singulis verbis], quae duas res maxime, collocationem primum, deinde modum quandam formamque desiderat (cf. § 93)“. Collocationem esse Dionysii ἀρμογὴν, modum et formam maxime conspirare cum μετασχευῇ, quae ἀρμονίας sive εὐρυθμίας ἔνεκα exercetur (de comp. p. 104, p. 110), facile apparet; conicias quidem formam esse σχηματισμόν, sed Cicero postquam de numero et sono disputavit, „dixi, inquit, de numero atque forma“, et paulo post pergit (§ 201): „In perpetua oratione cum et coniunctionis levitatem et numerorum quam dixi rationem tenuerimus, tum est quasi luminibus distinguenda et frequentanda omnis oratio sententiarum atque ver-

borum'. Peculiarem igitur elocutionis partem esse voluit σχήματα διανοίας et λέξεως, quin etiam numerorum rationem suo talo stare, non compositione effici dicit or. § 181 et 182; sed haec compositio ab illa verborum continuatione distinguenda est. Quantum autem ad illam ornamentorum (σχημάτων) magnificentiam conferat compositio, ipse docet or. § 140: 'Sed haec nisi collocata et quasi structa et nexa verbis ad eam laudem quam volumus aspirare non possunt.' Haec de munerum divisione, iam de singulis.

I. Ἀρμογή, collocatio (coniunctio). Cic. de or. III § 171: 'Collocationis est componere et struere verba sic, ut neve asper eorum concursus neve hiulus sit, sed quodam modo coagmentatus et levis. In quo lepide soceri mei persona lusit is, qui elegantissime id facere potuit, Lucilius:

'Quam lepide λέξεις compostae ut tesserulae omnes
Arte pavimento atque emblemate vermiculato.'

Quae cum dixisset in Albucium illudens, ne a me (Crassus dicit) quidem abstinuit:

'Crassum habeo generum, ne ῥητορικώτερος tu sis.'

Quid ergo? iste Crassus, quoniam eius abuteris nomine, quid efficit? idem illud, scilicet ut ille vult et ego vellem, melius aliquanto quam Albucius. Verum in me quidem lusit ille, ut solet. Sed est tamen haec collocatio conservanda verborum, de qua loquor; quae iunctam orationem efficit, quae cohaerentem, quae levem, quae aequabiliter fluentem. Id adsequimini, si verba extrema cum consequentibus primis ita iungelis, ut neve aspere concurrant neve vastius diducantur.' Eadem fere tradit or. § 149 sq. Perquam similia his quae Dionysius cum locis quos attulimus de γλαφυρᾷ συνθέσει de comp. p. 336 sqq. praecipit: . . . κινεῖσθαι βούλεται τὴν ὀνομασίαν (= λέξιν) καὶ φέρεσθαι . . . ὥσπερ τὰ ῥέοντα νάματα καὶ μηδέποτε ἀτρεμοῦντα· συνειληφθαι τε ἀλλήλοις ἀξιοὶ καὶ συνυφάνθαι τὰ μέρη τῆς λέξεως . . . τοῦτο ποιοῦσιν αἱ τῶν ἀρμονιῶν (cf. de Isocr. c. 2) ἀκρίβειαι, χρόνον αἰσθητὸν οὐδένα τὸν μεταξὺ τῶν ὀνομάτων λαμβάνουσαι (ne diducatur) . . . εὐφρονά τε βούλεται εἶναι πάντα ὀνόματα καὶ λεῖα (lévia) καὶ μαλακὰ καὶ παρθενωπά· τραχείαις δὲ συλλαβαῖς καὶ

ἀντιτύποις ἀπέχθεται πον (ἀντίτυπον, ἀντιτυπία plus uno loco apud Dionysium idem significat, quod Ciceronis verba ,asper concursus,' ,aspere concurrere'). Sed vereor, ne multus sim in rebus quas multo ante Ciceronem quoque in arte fuisse tractatas constat. Vitandas esse vocalium concursiones erat Isocrateorum nimis severa lex, ut testatur Cic. or. § 151, Dionys. de Isocr. c. 2 p. 538 R; ad Cn. Pomp. p. 786 R sqq. (de nimia Theopompi diligentia*). Vide etiam quae L. Spengel ex Isocrateorum disciplina in libro συν. τεχν. (p. VIII—XXIV) praefatur de earundem syllabarum concursu. Adde Anaximen. rhet. c. 25, Demetr. π. ἐρμ. § 68.

Haec omnia fere sunt de κομμάτων ἀρμογῇ; nec distinxi κώλων et περιόδων ἀρμογῇ, cum quae de incisio sunt praecepta, eadem valeant in membris et comprehensionibus. Ceterum collocationis officium diligentius exsequentibus cavendum, ne μετασκευῆς fines transgrediantur.

II. Σχηματισμός. a) κομμάτων σχηματισμός. Quae Dionysius de incisorum formatione praecipit, non solum apud grammaticos inveniuntur, sed erant iam ante Halicarnasensem in artis oratoriae copiam transvecta. De nominibus, quae in rebus grammaticis usurpari solent — πληθυντικῶς, ἐνικῶς, πτωσίς, ὀρθόν, ὕπτιον, ἀρσενικόν, ἐγκλίσεις etc. — quaerere omitto, cum Dionysium nihil novi tradidisse ex compluribus Aristotelis locis, ex Dionysii Thracis grammatica, ex eis quae Classen de primordiis grammaticae graecae et Steinthal (Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern) disputavit perfacile cognoscatur. In arte oratoria praecepta illa fuisse docet Aristoteles rhet. III c. 5: Ὁ μὲν οὖν λόγος συντίθεται ἐκ τούτων, ἔστι δ' ἀρχὴ τῆς λέξεως τὸ ἐλλήγναι· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν πέντε· quarum partium huc pertinent hae: πρῶτον μὲν ἐν τοῖς συνδέσμοις, ἂν ἀποδιδοῦν τις ὡς πεφύκασιν πρότεροι καὶ ὕστεροι γίνεσθαι ἀλλήλων, οἷον ἔνιοι ἀπαιτοῦσιν, ὥσπερ ὁ μὲν καὶ ὁ ἐγὼ μὲν ἀπαιτεῖ τὸν ,δὲ' καὶ τὸν ,ὁ δέ'. Fortasse etiam quod sequitur praeceptum quamquam

*) Vehementer errat W. Schmid, Der Atticismus in seinen Hauptvertretern (I. Stuttg. 1887), quod p. 13 ductus mendoso loco de vet. scr. cens. III 3 scribit Dionysium Theopompo negligentiam in hac compositionis parte opprobrasse. v. Blafs, att. Bereds. II p. 392.

incisorum fines excedit; utique in incisis est: τέταρτον, ὡς Πρωταγόρας τὰ γένη τῶν ὀνομάτων διήρει, ἄρρενα καὶ θήλεα καὶ σκεύη· δεῖ γὰρ ἀποδιδόναι καὶ ταῦτα ὀρθῶς· ἢ δ' ἐλθοῦσα καὶ διαλεχθεῖσα ὄχρετο. πέμπτον ἐν τῷ τὰ πολλὰ καὶ ὀλίγα καὶ <τὸ ?> ἐν ὀνομάζειν· οἱ δ' ἐλθόντες ἔτυπτόν με. Adde Anaximen. rhet. c. 25: δεῖ δὲ καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων μήτε συγκεχυμένην μήτε ὑπερβατὴν εἶναι· τὸ μὲν γὰρ συγκεχυμένον ταιόνδε ἐστίν, ὡς ὅταν εἴπῃς· δεινόν ἐστι τοῦτον τοῦτον τύπτειν· ἄδηλον γὰρ ἦν ὁπότερος [ἀν] ἦν ὁ τύπτων· ἐὰν δὲ εἴπῃς οὕτως, δῆλον ποιήσεις· δεινόν ἐστι τοῦτον ὑπὸ τούτου τύπτεσθαι... τὸ δὲ προσέχειν τοῖς ἄρθροις, ὅπως ἐν τῷ δέοντι προστιθῆται, ἐπὶ τῶνδε ὅρα· οὗτος ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. Cum Aristoteles ἑλληνισμοῦ tractationi subiceret illa praecepta, Anaximenes — si est Anaximenis ars — compositioni tribuit. Planius etiam Cicero de partit. orat. § 18 „C. F. Habeo de simplicibus verbis, nunc de coniunctione*) quaero. C. P. Numeri quidam sunt in coniunctione servandi (= modus et forma de or. III § 171) consecutioque... Consecutio autem, ne generibus, numeris, temporibus, personis, casibus perturbetur oratio. Nam ut in simplicibus verbis quod non est latinum, sic in coniunctis quod non est consequens vituperandum est.“ Licet his quoque addere quod toti libello addidit Cicero: „Expositae tibi omnes sunt oratoriae partitiones, quae quidem e media illa nostra Academia effloruerunt“. Videmus consecutionem verborum idem significare quod Dionysii κομμάτων σχηματισμόν et esse partem coniunctionis verborum (συνθέσεως). cf. quae Cornif. rhet. ad Herenn. IV 12, 17 de elegantiae altera parte, de latinitate, praecipit.

b) κώλων σχηματισμός. Verbis (de comp. p. 102) ἀποφανόμενοι, εὐχόμενοι, ἐπιτάττοντες, ὑποτιθέμενοι facile ἐγκλίσεις illas (modos dicimus), quae inde a Protagora originem duxisse putantur, indicari putes, sed cum iam supra de incisis formandis disputans praeceperit de ἐγκλίσειν, hic nihil aliud esse quam figuras illas sive lumina (ornamenta) orationis quivis facile sibi persuadebit. Atque sententiarum figuras Dionysium πραγματικῷ τρόπῳ subiecisse supra (p. 11) monuimus, ut hic, id quod ipsius verba docent, de verborum

*) coniunctio hoc loco idem est quod continuatio verborum, alio sensu de or. III § 201.

ornamentis tantum sit disputatio. Figurarum numerum infinitum paene esse consentit cum Dionysio Cicero de or. III § 201: Formantur autem et verba et sententiae paene innumerabiliter.*) Caruisse nomine quasdam figuras etiam tunc tradit Dionysius de Demosth. c. 39 p. 1072 R: ἐξαρτιθμεῖσθαι δὲ νῦν, ὅσα γένη σχηματισμῶν ἐστὶ, τῶν τε κατωνομασμένων καὶ τῶν ἀκατονομάστων, . . οὐκ ἔχω καιρόν. Triginta duas eum agnovisse testatur Schol. ad Aristid p. 373 (cit. Roefsl. fragm. Dionys. p. 42): Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς λέγει, ὅτι λβ' εἰσὶ σχήματα τοῦ λόγου, ὧν ἐν ἐστὶ τὸ τοῦ δρόμου. qui numerus si et sententiarum et verborum figuras intellegendas esse putaremus, cum solito minor esset, verborum tantum esse duco (σχήματα τοῦ λόγου = σχ. τῆς λέξεως); Cicero quidem quadraginta fortasse, eundem fere numerum Cornificius exhibet, nisi quod quaedam, e. g. adnominatio, in plures dividuntur partes; sententiarum lumina plus quam quinquaginta apud Ciceronem traduntur, apud Cornificium viginti fere ita quidem, ut quaedam in plures partes discendantur. Non tenuem doctrinam fuisse plus uno loco dicit Dionysius, indicem autem figurarum, qualem exhibet ex Graecorum disciplina Cornificius IV c. 13—55 et Cicero de or. III 52, 201—55, 209 et or. 39, 135 sqq., nusquam libris inseruit; pauca nolle, plura promendi occasionem non esse, ut reconditiora subostendere videatur. Sed liber, quem composuit de figuris, temporum iniuria deperit, et quae ex scriptis quae exstant conquiri possunt illam iacturam parum compensant.***) Hae non semel occurrunt: ἀντιθέσεις, παρισώσεις, παρομοιώσεις (ἀντίθετα, πάρισα παρόμοια), de Isocr. c. 13 p. 561 R; nimium earum usum saepius notat. l. c.: καὶ οὐ τὸ γένος μέμφομαι τῶν σχημάτων, πολλοὶ γὰρ αὐτοῖς ἐχρήσαντο καὶ συγγραφεῖς καὶ ῥήτορες ἀνθίσαι βουλόμενοι τὴν λέξιν, ἀλλὰ τὸν πλεονασμόν. Alibi θεατρικὰ σχήματα, ψυχρά, μειρακιώδη,***) τὰ Γοργεῖα appellari solet, v. de Thuc. iud. c. 24, de idiom. Thuc. c. 17, de Isocr. l. l., de Dem. c. 6 et 21. Eadem fere

*) cf. Alexand. Numen. rhet. gr. VIII p. 421 W.: τῶν μὲν ἄπειρα φασκόντων εἶναι τὰ σχήματα, τῶν δὲ οὐκ ἄπειρα μὲν, πολλὰ δὲ καὶ ἀπερίληπτα.

**) v. Roefsler fragm. Dionys. p. 42.

***) πεινώδῃ appellaverat Theophrastus περὶ λέξεως v. Dionys. p. 484 R.

est Cornificii sententia IV § 32. Alias figuras exhibet Dionysius de Dem. c. 40 p. 1078 R: τὰ παρωνομασμένα τὰ τ' ἀντιστρέφοντα καὶ τὰ ἐπαναφερόμενα (καὶ ἄλλα πολλά). Παρωνομασία respondere videtur adnominationi Cornificii IV c. 21, 29 sqq., ἀντιστροφή conversioni (13, 19; Volkm.² p. 468), ἐπαναφορὰ repetitioni (13, 19; Volkm.² p. 467). Ceterum ἀντιστρέφει de Isocr. c. 14 idem est quod ἀντίθesis ponere. Ἀναστροφήν figuram (Roefsl. p. 42) non vidi. Figura δρόμος, quam tradit scholiasta, mihi idem esse videtur quod Ciceronis percursio (de or. III 53, 202), quae quidem est in sententiarum ornamentis; hoc enim sensu saepenumero usurpat Dionysius ἐπιτρέχειν, p. 839 R ἐπιτρ. ῥαθυμότερον, et ἐπιτροχάδην (κεφαλαιωδῶς καὶ ἐπιτροχάδην) v. Reisk. ind. et Volkm.²: p. 463.

c) σχηματισμὸς περιόδων — v. p. 31. Iam transeamus ad tertium compositionis munus.

III. Μετασκευή. a) κομμάτων μετασκευή. Incisa, ut ceteras elocutionis partes, litteris syllabisque addendis demendisve adornare, ut concinna fiat oratio, non tam oratorum quam poetarum est munus. Affert Dionysius exempla προσθήκης (ἀυξήσεως): τουτονὶ pro τοῦτον, κατιδὼν pro ἰδὼν; ἀφαιρέσεως (μειώσεως): ἔγραψε pro ἔγραψεν*) (de comp. p. 96), ἀφαιρήσομαι pro ἀφαιρεθήσομαι. Rem antiquis non ignotam fuisse docet Aristoteles poet. c. 21: ἐπεκτεταμένον ἐστὶν (sc. ὄνομα) ἢ ἀφρηγμένον, τὸ μὲν εἴαν φωνήεντι μακροτέρῳ κεχρημένον ἢ τοῦ οἰκείου ἢ συλλαβῇ ἐμβεβλημένῃ, τὸ δὲ εἴαν ἀφρηγμένον τι ἢ αὐτοῦ, ἐπεκτεταμένον μὲν οἷον τὸ πόλεως πόληρος καὶ τὸ Πηλέος <Πηληϊός καὶ τὸ Πηλείδου> Πηληϊάδεω, ἀφρηγμένον δὲ οἷον τὸ κρὶ καὶ τὸ δῶ καὶ ,μία γίνεται ἀμφοτέρων ὅψις' ἐξηλλαγμένον δ' ἐστὶν ὅταν τοῦ ὀνομαζομένου τὸ μὲν καταλείπη τὸ δὲ ποιῇ, οἷον τὸ ,δεξιτερον κατὰ μαζόν' ἀντὶ τοῦ δεξιόν. Plura hac de re disputat Aristotelem fortasse secutus Cicero or. § 153—162.

b) et c) κώλων et περιόδων μετασκευή. Cum κώλων et περιόδων μετασκευῇ imprimis appetatur εὐρυθμία, hic fusius rem tractare

*) v, quod vocamus ἐφέλκυστικόν sive ἐφέλκυστον, iustam partem verbi termini esse, quae ubique recte se habeat, non solum ante vocales, vult Dionysius; cui rhetoris sententiae opt'imum codicum auctoritas accedit. Sed in Δημοσθένην et Σωκράτην suavitatis causa τὸ νό ,ἐφέλκονται' οἱ Ἀττικοί, v. Demetr. π. ἐρμ. 175.

omitto, copiosius postea cum de numeris erit dicendum disputabo. Cicero quoque hanc quaestionem a numerorum ratione divellere noluit, de or. III c. 44. De membrorum comprehensionumque modo haec praeceperat Aristoteles rhet. III c. 9: δεῖ δὲ τὰ κῶλα καὶ τὰς περιόδους μήτε μυούρους εἶναι μήτε μακράς· τὸ μὲν γὰρ μικρὸν προσπαίειν πολλάκις ποιεῖ τὸν ἀκροατὴν τὰ δὲ μακρὰ ἀπολείπεσθαι ποιεῖ, ὥσπερ οἱ ἐξωτέρω ἀποκάμπτοντες τοῦ τέρματος κτλ. Cicero de or. III 49, 190: efficiendum est illud modo nobis, ne fluat oratio, ne vagetur, ne insistat interius, ne excurrat longius, ut membris distinguatur, ut conversiones habeat absolutas: v. Volkmann Rhet.² p. 506 sqq.

Caput IV.

Quae appetenda sint arte componendi.

(τίνων στοχάζεται; p. 112).

Duas res compositione esse appetendas, suavitatem et pulchritudinem, docet Dionys. de comp. p. 112: Δοκεῖ δέ μοι δύο ταῦτα εἶναι τελειώτατα, ὧν ἐφίεσθαι δεῖ τοὺς συντιθέντας εἰς μέτρα τε καὶ λόγους, ἧ τε ἡδονῇ καὶ τὸ καλόν p. 116: Τάττω δὲ ὑπὸ μὲν τὴν ἡδονὴν τὴν ὥραν καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν εὐστομίαν καὶ τὴν γλυκύτητα [καὶ τὸ πιθανόν]*) καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα· ὑπὸ δὲ τὸ καλὸν τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ βάρος καὶ τὴν σεμνολογίαν καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ πιθανόν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

Hanc bipartitionem Dionysius ipse invenisse, non a rhetoribus qui ante fuerunt accepisse videtur. Ipse enim a se natam profitetur: δοκεῖ μοι et post paulum (p. 114): Καὶ μὴ παράδοξον ἡγήσηται τις, εἰ δύο ποιῶ τέλη καὶ χωρίζω τὸ καλὸν ἀπὸ τῆς ἡδονῆς· μηδὲ ἄτοπον εἶναι νομίσῃ, εἴ τινα ἡγοῦμαι λέξιν ἡδέως μὲν συγκεῖσθαι, μὴ καλῶς δέ, ἢ καλῶς μὲν, οὐ μὴν καὶ ἡδέως. φέρει γὰρ ἡ ἀλήθεια τὸ τοιοῦτο καὶ οὐδὲν ἀξίω καινόν. Haec igitur nova Dionysii doctrina fuisse videtur, ut cum ceteri

*) τὸ πιθανόν hoc loco expungendum puto cum Wolfio, quamquam alii hic suo loco esse contenderunt et infra eiecerunt, et quamquam ἡδὸ et πιθανόν et alibi coniuncta leguntur; procul enim dubio Dionysius ipse p. 152 Sch. τὸ πιθανόν refert ad τὸ καλόν: Ὅσπερ γὰρ ἡδεῖα τις λέξις (expectes μελωδίαν), οὕτω καὶ γενναία τις ἑτέρα· καὶ ῥυθμός, ὥσπερ γλαφυρός τις, οὕτω καὶ σεμνὸς ἕτερος· καὶ τὸ μεταβάλλειν ὥσπερ χάριν ἔχει τινά, οὕτω καὶ πιθανόν.

in apta compositione suavitatem inesse dicerent, ipse pulchritudinem a suavitate seiungeret. Quamquam Cicero, qui suavitatem sive iucunditatem sive voluptatem imprimis esse vult quam appetat apta compositio, or. § 181 et 182, ubi numerum et figuras segregat a compositione, Dionysii bipartitionem fortasse exhibet: 'Compositio autem ab utroque differt, quae tota servit gravitati vocum aut suavitati' (= *συνών, καλόν* et *ἡδύ*). cf. de inv. I 2, 3 gravi et suavi oratione.

Caput V.

Quibus rebus in compositione suavis et pulchritudo comparentur.

(*πῶς αὐτῶν τυχάνει*);

De comp. p. 116 Sch.: 'Εξ ὧν δὲ ὁρμαὶ γενήσεσθαι λέξιν (κατὰ τὴν σύνθεσιν) ἡδεῖαν καὶ καλήν, τέτταρά ἐστι τὰ κυριώτατα ταῦτα καὶ κράτιστα· μέλος καὶ ῥυθμὸς καὶ μεταβολὴ καὶ τὸ παρακολουθεῖν τοῖς τρισι τούτοις πρέπον. Huius divisionis inventor esse videtur ipse Halicarnassensis non ita magno doctrinae commodo. Sonum (v. cem) et numerum et variationem compositionem requirere docet Cicero; τὸ πρέπον omnis oratio, e. g. ἐκλογὴ habeat necesse est, non compositio sola. Praeterea cum eisdem rebus pulchra efficiatur compositio quibus suavis, haud facile vitare potest, ne aut prius disputata repetat aut leviter perstricta postea fusius tractet.

A.

Suavis compositio fit

- I. sono (voce, modulatione),
- II. numeris,
- III. varietate,
- IV. decoro (decentia, *πρέποντι*).

Quid intercedat inter iusti carminis et solutae orationis modulationem et numerum, docet Dionysius p. 120 — 138 Sch. Ex musicorum*), imprimis Aristoxeni eiusque disci-

*) Dionysium musicae operam impertisse his locis apparet: de compos. p. 151 Sch., p. 18 sqq., p. 260, p. 292; de Lys. c. 11; de Demosth. c. 2, c. 22, c. 48.

pulorum doctrina fluxisse videntur quae scite disserit de voce; quantum accrescat et descendat, quomodo orationis particulae sono acuto, gravi, mixto differant; non idem esse spatium vocis canentis et loquentis. Haec et similia tradiderat Aristoxenus Harmon. fragm. ed. P. Marquard p. 4, p. 12, p. 18.

In arte oratoria de vocis moderatione disputatum fuisse docet Cicero de or. III c. 44 sqq., imprimis § 174, § 195—198; ex quibus locis hi cum Halicarnassensi conspirant § 196: „In his (voce et numeris) si paullum modo offensum est, . . . theatra tota reclamant“, cf. quae Dionysius p. 120 sqq. se ipsum vidisse narrat; § 197: „Mirabile est cum plurimum in faciendo intersit inter doctum et rudem, quam non multum differat in iudicando“, cf. Dionys. p. 120 (ἄριστος ὁ λόγος, φυσική οἰκειότης).

Dionysius postquam in universum de vocis ratione disseruit, de quattuor illis rebus, quibus oratio (κατὰ τὴν σύνθεσιν) iucunda fit, verba se facturum promittit (p. 136), de modulatione, de numeris, de varietate, de decoro. Sed quae p. 138—158 Sch. tradit nec satis dilucide distincta, ut ad singulas partes respondeant, et quae p. 146—150 disputat ex superioribus (p. 138—146) repetita sunt; accedit quod non erat, cur subtiliorem disputationem de numeris, varietate, decoro quaestioni de pulchra compositione reservaret. Sed nos quem dedit ordinem sequemur, et omissa tenui disputatione, quantum numeri, varietas, decencia ad orationem suavem faciendam valeant, transeamus ad quaestionem de compositione pulchra.

B.

Pulchra compositio fit

- I. sono,
- II. numeris,
- III. varietate,
- IV. decencia. (150—286 Sch.)

I.

[Pulchra compositio fit sono.]

Quaestionum tabula proposita Dionysium singulas partes aggressurum exspectes. Atque primum quidem dicendum

erat de sono, quantum ad pulchritudinem orationis afferret. Sed Dionysius altius repetit de vocis et litterarum natura atque indole, nil de modulatione. Quid sibi velit hac satis ampla (p. 150—216) disputatione, ipse indicat p. 196: Τί δὴ τὸ κεφάλαιόν ἐστὶ μοι τοῦ λόγου; ὅτι παρὰ μὲν τὰς τῶν γραμμάτων συμπλοκάς ἢ τῶν συλλαβῶν γίνεται σύνθεσις ποικίλη (non quaeritur!), παρὰ δὲ τὰς τῶν συλλαβῶν συνθέσεις ἢ τῶν ὀνομάτων φύσις παντοδαπή, παρὰ δὲ τὰς τῶν ὀνομάτων ἁρμονίας πολύμορφος ὁ λόγος γίνεται· ὥστε πολλὴ ἀνάγκη καλὴν μὲν εἶναι λέξιν, ἐν ᾗ καλὰ ἐστὶν ὀνόματα,*) καλῶν δὲ ὀνομάτων συλλαβὰς τε καὶ γράμματα καλὰ αἵτια εἶναι, ἡδεῖάν τε διάλεκτον ἐκ τῶν ἡδυνόντων τὴν ἀκοὴν γίνεσθαι. Et solebant veteres hac via, quam Dionysius quoque institit, ad numerorum doctrinam ascendere, ut docet Plat. Cratyl. p. 424: Ἄρα οὐκ ἐπέπερ συλλαβαῖς τε καὶ γράμμασιν ἢ μύησις τυγχάνει οὕσα τῆς οὐσίας, ὁρθότατόν ἐστι διελεῖσθαι τὰ στοιχεῖα πρῶτον, ὥσπερ οἱ ἐπιχειροῦντες τοῖς ῥυθμοῖς τῶν στοιχείων πρῶτον τὰς δυνάμεις διείλοντο, ἔπειτα τῶν συλλαβῶν καὶ οὕτως ἤδη ἔρχονται ἐπὶ τοὺς ῥυθμοὺς σκεψόμενοι, πρότερον δ' οὐ. — Dionysius autem cur haec in universum disputata quaestionem de singulis rebus, quibus suavis et pulchra sit compositio, non antecedere maluerit, equidem non video; nec magis cur de numeris varietate, decentia, prolixè disputaverit, de modulationis vi ad orationem pulchre componendam nihil exposuerit. Incuria an fontibus destitutus non fecerit, parum liquet; non ita ampla**) certe hac de re doctrina a superioribus tradebatur.

Sed quam tradit Dionysius de voce doctrinam? Ἀρχαὶ μὲν, inquit p. 154, εἰσι τῆς ἀνθρωπίνης καὶ ἐν ἄρθρῳ φωνῆς αἰμυκῆτι δεχόμεναι διαίρεσιν, ἃς καλοῦμεν στοιχεῖα καὶ γράμματα· γράμματα μὲν, ὅτι γραμμαῖς τισι σημαίνεται. στοιχεῖα δέ, ὅτι πᾶσα φωνὴ τὴν γένεσιν ἐκ τούτων λαμβάνει πρῶτον, καὶ τὴν διάλυσιν εἰς ταῦτα ποιεῖται τελευταίαν. τῶν δὲ στοιχείων τε καὶ γραμμάτων οὐ μία πάντων φύσις, διαφοραὶ δὲ αὐτῶν. Ἐν ἄρθρῳ φωνή et στοιχεῖα tritissima vocabula fuisse nemo ignorat, v. Steinthal l. l. p. 247 sqq., Dionys. Thrac. gramm. p. 9 Uhl. De lit-

*) in libro περὶ ἐκλογῆς ὀνομάτων huiuscemodi quaestiunculas expectes, v. p. 17.

**) v. Cic. de or. III § 188.

terarum vi et indole rhythmicos disputasse testatur Plato l. l. Quid? quod Dionysius ipse proficitur quae sequuntur Aristoxeno se debere: Πρώτη μὲν (διαφορὰ τῶν στοιχείων), ὡς Ἀριστοξένος ὁ μουσικὸς ἀποφαίνεται. καθ' ἣν τὰ μὲν φωνὰς ἀποτελεῖ, τὰ δὲ ψόφους· φωνὰς μὲν τὰ λεγόμενα φωνήεντα· ψόφους δὲ τὰ λοιπὰ πάντα· δευτέρα δέ, καθ' ἣν τῶν φωνηέντων (l. φονήεντων sive οὐ φωνηέντων) ἃ μὲν καθ' ἑαυτὰ ψόφους ὁποῖους δὴ τινὰς ἀποτελεῖν πέφυκε ἃ δὲ ἐστὶν ἀπάσις ἁμοῖρα φωνῆς καὶ ψόφου καὶ οὐχ οἷά τε ἡγεῖσθαι καθ' ἑαυτά. ταῦτα μὲν ἄφωνα τινες ἐκάλεσαν, θάτερα δὲ ἡμίφωνα. οἱ δὲ τριχῇ νεύσαντες τὰς πρώτας τε καὶ στοιχειώδεις φωνῆς δυνάμεις φωνήεντα μὲν ἐκάλεσαν, ὅσα καὶ καθ' ἑαυτὰ φωνεῖται καὶ μεθ' ἑτέρων καὶ ἐστὶν αὐτοτελής, ἡμίφωνα δὲ ὅσα μετὰ μὲν τῶν φωνηέντων κρείττον ἐκφέρεται, καθ' ἑαυτὰ δὲ χειρόν τε καὶ οὐκ αὐτοτελῶς, ἄφωνα δὲ ὅσα οὔτε τὰς τελείας οὔτε τὰς ἡμιτελείας φωνὰς ἔχει καθ' ἑαυτά, μεθ' ἑτέρων δὲ ἐκφωνεῖται.

Dionysium in his quaestionibus non suis studiis niti patet, nec magis in eis quae de numero, divisione, pronuntiatione, dignitate litterarum disputat. v. Steinthal l. l., Blafs griech. Ausspr.*), Mestwerdt p. 27 sq., ubi quae supericribus tradita erant maximam partem affert. Nec solum apud philosophos (Platonem, Aristotelem, Stoicos) et musicos (Aristoxeneos imprimis dico) grammaticosque (Dionysium Thracem) huiusmodi quae iones tractabantur, sed etiam in rhetorum doctrinam iam ante Dionysium irrepserant. Theophrastus quidem περὶ λέξεως libri in ea parte, quae erat de vocabulis auribus iucundis, de litterarum natura disputaverat (ap. Demetr. π. ἑρμ. § 173—175), itemque Cicero or. 153 sqq.

Haec de litteris; iam ad syllabas quae ex eis efficiuntur pergamus. Τούτων δέ, inquit Dionysius p. 178, ἐστὶ καὶ μακράι μὲν ὅσαι συνεστήκασιν ἐκ τῶν φωνηέντων τῶν μακρῶν ἢ τῶν διχρόνων, ὅταν μακρῶς ἐκφέρεται, καὶ ὅσαι λήγουσιν εἰς μακρὸν ἢ μακρῶς λεγόμενον γράμμα, ἤτοι [ἤτι Goell ex cod. Mon., neutrum suspitione vacat]**) τῶν ἡμιφώνων ἢ ἀφώνων, βραχεῖαι

*) Hoc unum addo: quod dicimus subscriptum Dionysii temporibus sono non caruisse videtur, v. de comp. p. 322 Sch., σὸν Ἀγλαῖα εἰς τὸ ἰ λήγον.

**) pro ἤτοι sive ἢ τι reponatur ἢ δύο et optime ferri potest locus, e. g. ἄλς (δύο ἡμίφωνα); duo ἄφωνα in fine non admittuntur, sed non agitur de syllabis claudentibus. cf. Dionys. Thrac. p. 18 Uhl.

δὲ ὅσαι συνεστήκασιν ἐκ βραχέος φωνήεντος ἢ βραχέως λαμβανόμενου καὶ ὅσαι λήγουσιν εἰς ταῦτα.

Dionysius Thrax, qui de syllabis eadem fere*) docet quae Halicarnassensis, art. gramm. p. 16 Uhl. ita definit: Συλλαβή ἐστὶ κυρίως σύλληψις συμφώνων μετὰ φωνήεντος ἢ φωνήεντων οἷον $\overline{\kappa\alpha\rho}$ βοῦς· καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἡ ἐξ ἐνὸς φωνήεντος οἷον τὸ $\overline{\alpha}$ ἡ**) et ita Halicarnassensis de compos. p. 180: ἡ ἐκ τοῦ ἡ γινομένη συλλαβή. Nec solum syllabas longas et breves distinguit Dionysius Halic., sed etiam harum non omnium eandem esse vim et naturam musicos seculus affirmat de comp. p. 178: Μήκους δὲ καὶ βραχύτητος συλλαβῶν οὐ μία φύσις, ἀλλὰ καὶ μακρότεραι τινὲς εἰσι τῶν μακρῶν καὶ βραχύτεραι τῶν βραχείων. Exemplis satis dilucide explicat doctrinam. Idem fere tradit Quintilianus IX 4, 84. cf. Westphal (— Rossbach) Metr.³ I p. 518 sqq., qui carpit grammaticos Alexandrinos (metricos) qui longam duplex brevis syllabae tempus habere docerent, ultra nihil statuerent, et collaudat Halicarnassensem. Sed hic ipse quamquam breves a brevibus, longas a longis differe aperte docet, tamen longam duplicem brevis moram obtinere dicit p. 182: Αἰτία δὲ ἥτις ἐστὶ τοῦ μήτε τὰς μακρὰς ἐκβαίνειν τὴν ἑαυτῶν φύσιν, μέχρι γραμμάτων ἑπτὰ μηχανομένης, μήτε τὰς βραχείας εἰς ἐν ἀπὸ πολλῶν γραμμάτων συσσελλομένης, ἐκπίπτειν τῆς βραχύτητος, ἀλλὰ κακείνας ἐν διπλασίῳ λόγῳ θεωρεῖσθαι τῶν βραχείων καὶ ταύτας ἐν ἡμίσει τῶν μακρῶν***) οὐκ ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι σκοπεῖν. Congruunt Dionysii praecepta cum duobus Aristoxeni fragmentis (Westph. I p. 522): Μεγέθη μὲν γὰρ χρόνων οὐκ αἰεὶ τὰ αὐτὰ κατέχουσιν αἱ συλλαβαί, λόγον μέντοι τὸν αὐτὸν αἰεὶ τῶν μεγέθων, et (ib. p. 521): ἡμῖς μὲν γὰρ κατέχειν τὴν βραχεῖαν χρόνον, διπλάσιον δὲ τὴν μακράν. Et in pedibus metiendis rhythmica doctrina remota Dionysium grammaticorum rationem secutum syllabas enumerare infra videbimus.

*) habet quinque genera syllabarum, quae positione (θέσει) longae fiunt et κοινὴν συλλαβὴν (p. 20 U.) triplicem. Dionysius Halic. quoque positionem indicavit, si coniectura nostra valet (ἢ δύο).

**) Discrepat ab his Aristotelis de syllabis doctrina poet. c. 20, v. Steinthal l. c. p. 254.

***) cf. Quint. IX 4, 47: longam esse duorum temporum, brevem unius etiam pueri sciunt.

Iam quod ex syllabis poetas et oratores vocabula effingere rebusque accommodare docet de comp. p. 184—192 Sch. conspirat cum Demetrio περὶ ἑρμην. § 220: τὰ πεποιημένα ὀνόματα τὰ κατὰ μίμησιν ἐκφερόμενα πάθους ἢ πράγματος. cf. Quintilian. VIII 6. 31: Ὀνοματοποιία quidem id est fictio nominis, Graecis inter maximas habita virtutes, nobis vix permittitur. Et sunt plurima ita posita ab iis, qui sermonem primi fecerunt, aptantes affectibus vocem. Nam mugitus et sibilus et murmur inde venerunt. Deinde tamquam consummata sint omnia, nihil generare audemus ipsi, cum multa cotidie ab antiquis ficta moriantur. Vix illa, quae πεποιημένα vocant, quae ex vocibus in usum receptis quocunque modo declinantur, nobis permittimus, qualia sunt sullaturit et proscripturit¹.

Erat magna inter veteres philosophos et grammaticos contentio, naturane vocabula facta sint an inter homines convenerint (φύσει an νόμῳ sive θέσει), qua de re est locupletissimus testis Platonis dialogus, qui Cratylus inscribitur. v. Steinthal p. 42 sqq. Illi vocabula quasi imagines quasdam rerum esse putabant, eisque adstipulabatur Dionysius de compos. p. 194: Μεγάλη τούτων ἀρχὴ καὶ διδάσκαλος ἡ φύσις ποιοῦσα ἡμᾶς μιμητικοὺς καὶ θετικοὺς τῶν ὀνομάτων, οἷς δηλοῦνται τὰ πράγματα κατὰ τινὰς εὐλόγους καὶ κινητικὰς τῆς διανοίας ὁμοιότητας. Affert exempla et addit: καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια παμπληθῆ, τὰ μὲν φωνῆς μιμητικά, τὰ δὲ μορφῆς, τὰ δὲ ἔργου, τὰ δὲ πάθους, τὰ δὲ κινήσεως, τὰ δὲ ἡρεμίας, τὰ δὲ ἄλλου χρήματος ὅτουδῆποτε· περὶ ὧν εἴρηται πολλὰ τοῖς πρὸ ἡμῶν. τὰ κράτιστα δὲ νέμω, ὡς πρῶτον τὸν ὑπὲρ ἐτυμολογίας εἰσαγαγόντι λόγον Πλάτωνι τῷ Σωκρατικῷ, πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλοι, μάλιστα δὲ ἐν τῷ Κρατύλῳ. Vides Platonis Cratylum laudatum, ex quo iam antea pauca in suam doctrinam transtulerat Dionysius. Quae hic de vocabulis ut rerum imitamentis disputat, haud scio an Socratis iocandi ratione non satis perspecta adsumpserit. Denique monet nos hanc se totam quaestionem instituisse, ut elementis, syllabis, vocabulis pulchris pulchram orationem nasci demonstraret, et adicit Homeri exempla, quibus ὀνοματοποιία quam dicunt maxime spectatur. Ceterum quivis facile videt maiorem huius quaestionis partem ad ἐκλογὴν ὀνομάτων esse relegendam. Vide quae supra p. 17 sqq. disserui.

In hanc de voce et litteris quaestionem — ut paucis comprehendam — contulit Dionysius philosophorum et rhetorum, grammaticorum et rhythmicorum studia: in eis quae ad philosophiam pertinent Aristotelem et Platonem, quae ad musicam Aristoxenum, quae ad rhetoricen Theophrastum potissimum auctorem secutus esse videtur.

II.

Pulchra fit compositio numeris (p. 216—258 Sch.).

Superiorum vestigia Dionysium pressisse in quaestione de numeris legentibus nobis ultro occurrit idque Mestwerdt p. 29—34 probavit. Neque tamen vereor, ne acta videar agere, si rem retractabo et pauca de meo adiciam.

Ad rerum ordinem supra institutum nec ubique servatum redit p. 216 Sch.: Ἐπεὶ δὲ τοὺς ῥυθμοὺς ἔργῃ οὐ μὴν μοῖραν ἔχειν τῆς ἀξιωματικῆς καὶ μεγαλοπρεποῦς συνθέσεως, ἵνα μὴ μέ τις εἰκῇ δόξῃ λέγειν ῥυθμοὺς καὶ μέτρα, μουσικῆς οἰκεία θεωρίας, εἰς οὐ ῥυθμικὴν οὐδ' ἔμμετρον εἰσάγοντα διάλεκτον, ἀποδώσω καὶ τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον (nova et mira putes Dionysium tradere).

Iam conferas inter se Dionys. p. 216: *Monosyllaborum* rhythmus non est et Aristoxen. fragm. p. 413 Marq.: ,ἐξ ἑνὸς χρόνου πρὸς οὐκ ἂν εἴη φανερόν.' Dionys. p. 218: ,τὸ αὐτὸ καλῶ πόδα καὶ ῥυθμόν', p. 228: ,οὗτοι δώδεκα ῥυθμοὶ τε καὶ πόδες εἰσὶν' Aliter Aristoxenus (Marq. p. 412): ,ὅς σημαίνει μεθὰ τὸν ῥυθμόν καὶ γνώριμον ποιοῦμεν τῇ αἰσθήσει πρὸς ἐστὶν εἰς ἣ πλείους.' — Sequitur apud Dionysium pedum conspectus, quem haec tabula explanabit:

πόδες (ῥυθμοί) (p. 218 sq.)

δισύλλαβοι		τρισύλλαβοι	
υ υ	ἡμεῖων, πυρρίχιος	υ υ υ	χορεῖος, τριβράχης
— —	σπονδαῖος	— — —	μολοττός
υ —	ἱαμβος	υ — υ	ἀμφιβράχης
— υ	τροχαῖος	υ υ —	ἀνάπαιστος
		— υ υ	δάκτυλος
		[υ υ —	κύκλος s. κύκλιος]
		— υ —	κρητικός
		— — υ	βακχεῖος
		υ — —	ὑποβακχεῖος.

sed etiam de arte musica, cui subicitur metrica et rhythmica, quaesivisse, et per se consentaneum est et certis testimoniis firmatur.

Dionysium autem viam ipsum sibi hac in parte munivisse, non priorum vestigiis instituisse, quis sibi persuadebit, cum ipse saepius quam alias metricos et rhythmicos laudet? ut de comp. p. 224: οἱ μέντοι ῥυθμικοὶ τοῦτου τοῦ ποδὸς (dactyli) τὴν μακρὰν βραχυτέραν εἶναι φασὶ τῆς τελείας· οὐκ ἔχοντες δὲ εἰπεῖν πόσῳ, καλοῦσιν αὐτὴν ἄλογον. ἕτερον δὲ ἀντίστροφόν τινα τοῦτω ῥυθμόν, ὃς ἀπὸ βραχειῶν ἀρξάμενος ἐπὶ τὴν ἄλογον τελευτᾷ, χωρίσαντες ἀπὸ τῶν ἀναπαίστων, κύκλον καλοῦσι. p. 228: τοῦτοις ἀμφοτέροις ὀνόματα καίται τοῖς ποσὶν ὑπὸ τῶν μετρικῶν βακχεῖος μὲν τῷ προτέρῳ (— — ∪), θατέρῳ (∪ — —) δὲ ὑποβακχεῖος. Quae priore loco disputat de rhythmicis, spectant ni fallor Aristoxeneos; metricos intellegendos puto grammaticos, quo in numero sunt Alexandrini. Aristophanem enim refert Dionysius inter metricos de comp. p. 312 Sch.: Κῶλα δὲ μεδέξαι νονὶ λέγειν, οὐχ οἷς Ἀριστοφάνης ἢ τῶν ἄλλων τις μετρικῶν διεκόσμησε τὰς ᾠδὰς. Quod autem mellicorum et rhythmicorum certamen fuerit, etiam plenius disserit Quintilianus loco a multis tractato IX 4, 46 sqq.

Dionysius etsi multis locis musicorum imprimis Aristoxeneorum studia novisse et amplexus esse facile perspicitur*), tamen in re rhythmica magis ad metricorum disciplinam inclinat idemque iudicat quod Quintilianus IX 4, 52: „In compositione orationis certior et magis omnibus aperta servari debet dimensio; est igitur in pedibus“. Neque obstat huic sententiae, quod supra de syllabarum modo disputans nec longarum nec brevium omnium eandem quantitatem esse dixit, quod propius ad Aristoxeni ex temporis ratione pedes metiendi doctrinam accedit, neque quod de Demosth. c. 48 p. 1101 R. pro ῥυθμῷ posuit χρόνον. Aperte enim in singulis pedibus enumerandis et in exemplis ad rhythmorum leges recensendis syllabis, non intervallis metitur (de comp. p. 234, p. 238 etc.), cum Dionysio Thrace grammatico in pedibus enarrandis consentit, simplices pedes praeter duarum et trium syllabarum non agnoscit, nomina a metricis po-

*) v. p. 38.

sita usurpat (μολοττός p. 222, βακχίος p. 228), neque rhythmicorum cyclium pedem agnoscit. Quinam sunt autem isti metrici? an Aristophanes, qui grammaticus idemque metricus fuit, aut Dionysius Thrax, qui saepe cum Halicarnassensi conspirat? Sed unde ipsius doctrina? Non iam sunt in aperto nomina. Aliud porrigat in his tenebris Ariadne filum; nomina desunt, re ducti quaeramus: Qui sunt qui syllabis pedes metiebantur? Optatissimum est quod Cicero or. c. 57 § 191 et 194 de numeris disputans tradit: 'Ephorus autem, levis ipse orator, sed profectus ex optima disciplina, paeana sequitur aut dactylum, fugit autem spondeum et trochaeum. . . . Ephorus vero ne spondeum quidem, quem fugit, intellegit esse aequalem dactylo, quem probat. Syllabis enim metiendos pedes, non intervallis existimat; quod idem facit in trochaeo, qui temporibus et intervallis est par iambo'. Adde § 172: 'Omitto Isocratem discipulosque eius Ephorum et Naucratem, quamquam orationis faciendae et ornandae auctores locupletissimique ipsi oratores esse debebant.' cf. de or. III § 173—174. In Isocrateorum igitur disciplinam deducti sumus.

Atque Isocrates quidem, caput disciplinae et ipse limatissimus orationum artifex, in arte praeceperat (fragm. 12 apud Baiter-Sauppe orat. att.): 'ὅλως δὲ ὁ λόγος μὴ λόγος ἔστω· ξηρὸν γάρ, μὴδὲ ἑμμετρος· καταφανὲς γάρ. ἀλλὰ μὲνίχθω*) παντὶ ῥυθμῷ, μάλιστα ἱαμβικῷ ἢ τροχαϊκῷ. Hic quoque ut apud Dionysium ῥυθμὸς idem dicitur quod πῶς. Sed habet hic locus aliquid spinosi. Spengelius adnotat: 'Quae postrema si ipsius sunt Isocratis neque ex Hermogene III 208 translata (aliis enim locis haec desiderantur), Aristotelem, qui illos numeros (—, —) improbat, et hic Isocratis doctrinam impugnare certum est'. Sed praecepta Dionysii, quem et alibi Isocratis disciplinam secutum esse ostendunt loci p 489 R, 492, 494, 496, 540 etc., mire cum Isocratis verbis congruunt, nisi quod trochaeos et aliquatenus iampos improbat. Expellit trochaeos Ephorus

*) Dionys. de comp. p. 232: 'οὐδὲ γάρ ἀπελαύνεται ῥυθμὸς οὐδεὶς ἐκ τῆς ἀμέτρου λέξεως, ὥσπερ ἐκ τῆς ἑμμέτρου.' Cicero or. § 195: 'Ego autem sentio omnes in oratione esse quasi permixtos et confusos pedes'.

quoque, iambos ex Ciceronis verbis recepisse videtur (or. § 194): quod idem facit in trochaeo, (ut dactylum admittit, spondeum reiecit), qui temporibus et intervallis est par iambo, sed eo vitiosius in oratione, si ponatur extremus, quod verba melius in syllabas longiores cadunt. Quamobrem verba, μάλιστα iamβικῶ ἢ τροχαϊκῶ vix ex Isocratis disciplina sunt profecta*). Ceterum princeps inveniendi est Thrasy-machus, etsi, neminem in eo genere scientius versatum Isocrate confitendum est (Cic. or. § 175).

Locupletioremessem facere licet ex Aristotelis art. rhet. III c. 8, quem Dionysius ipse infra nominat (p. 384 Sch.); iuvabit totum locum apponere: Τὸ ἐν σχήμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι μήτε ἄρρυθμον· τὸ μὲν γὰρ ἀπίθανον, πεπλάσθαι γὰρ δοκεῖ, καὶ ἅμα καὶ ἐξίστηναι· προσέχειν γὰρ ποιεῖ τῷ ὁμοίῳ, πότε πάλιν ἦξει. ὥσπερ οὖν τῶν κηρύκων προλαμβάνουσι τὰ παιδία τὸ τίνα αἰρεῖται ἐπίτροπον ὁ ἀπελευθερούμενος; Κλέων. τὸ δὲ ἄρρυθμον ἀπέραντον, δεῖ δὲ πεπεράνθαι μὲν, μὴ μέτρον δὲ· ἀγῶδες γὰρ καὶ ἄγνωστον τὸ ἄπειρον. περαίνεται δὲ τῷ ἀριθμῷ πάντα· ὁ δὲ τοῦ σχήματος τῆς λέξεως ἀριθμὸς ῥυθμὸς ἐστίν, οὗ καὶ τὰ μέτρα τμητά. διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μὴ, ποίημα γὰρ ἐστίν, ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκριβῶς· τοῦτο δὲ ἐστίν, ἐὰν μέχρι τοῦ ἦ (idem praecipit Theophrastus apud Ciceronem de or. III c. 48). His in universum disputatis de rhythmorum dignitate disserit: τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῶος σεμνὸς καὶ λεκτικῆς ἀρμονίας δεόμενος**) [Dionysius p. 224: δάκτυλος μὲν καλεῖται, πᾶν δὲ ἐστὶ σεμνὸς καὶ εἰς κάλλος ἀρμονίας αξιολογώτατος], ὁ δ' ἱαμβὸς ἀντή ἐστίν ἢ λέξις ἢ τῶν πολλῶν. διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἱαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ σεμνότητα γενέσθαι καὶ ἐκστῆσαι (improbat iambum). ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ἐστὶ γὰρ ῥυθμὸς τροχαῖος τὰ τετράμετρα· λείπεται δὲ (alis reieclis) παιάν, ᾧ ἐχρῶντο μὲν ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι (quod idem Cicero et Quintilianus testan-

*) at versus, quos triginta fortasse ex Isocrate collegit Hieronymus (Cic. or. 56, 190), plerique senarii erant; sed, fecit malitiose Hieronymus.

**) s'cite L. Spengel adnot. ad Arist. rhet. III 8 probat Aristotelem his verbis dactylum damnassee; sed Dionysius, qui Aristotelis librum multum versasse videtur, — laudat librum III p. 384 — hoc loco dactylum commendari putat putavitque Cicero de or. III 47, 182.

tur haud scio an Aristotele auctore), οὐκ εἶχον δὲ λέγειν τίς ἦν κατλ.

Aristotelis discipuli in magistri doctrina elaboraverunt ita, ut Aristoxenus artem quae vere rhythmica dicitur amplexus Aristotelis fundamenta altius exstrueret, Theophrastus et Theodectes orationi numerosae magis operam impertirent. Imprimis Theophrastum de his rebus accuratissime egisse testatur Cicero.

Atque Tullius ipse tantum studii illorum auctoritate ductus impertivit his quaestionibus, ut de se praedicare posset (or. § 226): „Plura de numerosa oratione diximus quam quisquam ante nos“. Antiquorum studia in usum suum convertit, plures quam priores pedes admisit, sequitur in metiendis pedibus temporis rationem (ex Aristoxeni doctrina), de clausularum numero ab antiquis dissentit; or. c. 49—68, de or. III c. 44—52. Sed Ciceronis praecepta accuratius examinare et comparare cum Dionysianis longum est.

Nominalim probatos igitur invenerat Dionysius numeros (pedes):

— ∪ ∪ ∪	}	omnes probant
(∪ — ∪ ∪)		
∪ ∪ — ∪		
∪ ∪ ∪ —		
— ∪ ∪	}	Ephorus et Cicero
∪ —		
— ∪ —	}	Cicero probat
— —		
∪ — — ∪ — (dochmium)		

Pro recepto dactylo facile ponere poterat Dionysius rhythmicos secutus*) ∪ ∪ — anapaestum; bacchium et hypobacchium eodem modo ex paeane fingere ei licuit

$$\begin{array}{l} \cup \cup \cup - = \cup - - \\ - \cup \cup \cup = - - \cup \end{array}$$

nec minus in hos cretici ratio quadrat (∪∪ ∪ —). Ceterum

*) ut Cicero or. c. 57 spondeum aequalem dicit dactylo, trochaeum iambo, c. 61 creticum pa ani, trochaeum choreo (— ∪ = ∪ ∪ ∪), spatio parem, non syllabis.

bacchius (Dionysii hypob.) pes est etiam in dochmio quem exhibet Cicero (υ — — + υ —).

Denique haudquaquam praefracte negarim, cum haec non traderentur in vulgari disciplina (Cic. de or. III § 188), Dionysium rem paululum promovisse. Sed de numeris aequo plus temporis consumpsimus, iam ut ad aliam quaestionis partem transire iuvet.

III.

Pulchra compositio fit varietate (p. 258—270 Sch).

„Κόρον δ' ἔχει, φησὶν ὁ Πίνδαρος, καὶ μέλι καὶ τὰ τέρπν' ἄνθε' ἀφροδίσεια*); (Dionys. ad Cn. Pomp. c. 3). Displicent etiam orationes, si unus idemque tenor continuatur; multis modis sunt variandae et immutandae, ne satietatem afferant. Ἦν δέ μοι, inquit Dionysius p. 258 Sch., τρίτον θεώρημα τῶν ποιούντων τὴν καλὴν (malim καλὴν τὴν) ἁρμονίαν ἢ μεταβολή, λέγω δὲ . . . τὴν ἐν τοῖς ὁμοειδέσι ποικιλίαν· κόρον γὰρ ἔχει καὶ τὰ καλὰ πάντα ὥσπερ καὶ τὰ ἰδέα μένοντα ἐν τῇ ταυτότητι· ποικιλλόμενα δ' ἐν ταῖς μεταβολαῖς ὥς αἰεὶ καινὰ μένει. Deinde arte poetae et oratoris in comparationem vocata orationem multo liberiores et sane solutam esse ostendit. Variationem et mutationem oratio imprimis requirit, ut naturam sequi, non artificiorum fucum prae se ferre videatur. Nec deerant qui praeceptis hoc flagitarent. Isocratis verba „ἀλλὰ μεμίσχθω παντὶ ῥυθμῷ“ supra dedi. Cicero de or. III § 184 sqq.: Neque vero haec tam acrem curam diligentiamque desiderant, quam est illa poetarum, quos necessitas cogit et ipsi numeri ac modi sic verba versu includere, ut nihil sit ne spiritu quidem minimo brevius aut longius quam necesse est. Liberior est oratio et plane, ut dicitur, sic est vere soluta, non ut fugiat tamen aut erret, sed ut sine vinculis sibi ipsa moderetur. Namque ego illud adsentior Theophrasto, qui putat orationem, quae quidem sit polita atque facta quodam modo, non astrictae, sed remissius numerosam esse oportere. Etenim, sicut ille suspicatur, ex istis modis,

*) Praeedit apud Pindarum Nem. VII 53 „ἀλλὰ γὰρ ἀνάπαντας ἐν παντὶ γλυκεῖα μεμίσχῃ“, vulgo apud Dionysium legunt τέρπν' ἀφροδίσεια; ἄνθε' reposuit Herwerden (epist. crit. p. 35).

quibus hic usitatus versus efficitur, post anapaestus, procerior quidam numerus, effloruit; inde ille licentior et divitior fluxit dithyrambus, cuius membra et pedes, ut ait idem, sunt in omni locupleti oratione diffusa. Si numerosum est in omnibus sonis atque vocibus, quod habet quasdam impressiones et quod metiri possumus intervallis aequalibus, recte genus hoc numerorum, dummodo ne continuum sit, in orationis laude ponatur.⁴ His similia sunt, quae sequuntur. „Atque haec quidem ab eis philosophis, quos tu maxime diligis, Catule, dicta sunt.“

Quae illis philosophis — Theophrasto imprimis puta — de variatione et mutatione disputata sunt. si comparamus cum Dionysii doctrina, non nova praecepta eum tradidisse plane videmus.

IV.

Compositio pulchra fit decoro (πρέποντι, p. 270—286).

Restat ut de ultimo nec levissimo adminiculo orationis ornandae et augendae disseramus, quid in quaque re aut persona deceat, qua de re haec praecipit Dionysius p. 272: Ὁμολογουμένου δὲ παρὰ πᾶσιν, ὅτι πρέπον ἐστὶ τὸ τοῖς ὑποκειμένοις ἀρμόζον προσώποις τε καὶ πράγμασιν, ὥσπερ ἡ ἐκλογὴ τῶν ὀνομάτων ἢ μὲν τις ἂν εἴη πρέπουσα τοῖς ὑποκειμένοις, ἢ δὲ ἀπρεπής (v. s. p. 18), οὕτω δὲ καὶ ἡ σύνθεσις· παράδειγμα δὲ τούτου χρὴ παραλαμβάνειν τὴν ἀλήθειαν. Ὁ δὲ λέγω τοιοῦτον· οὐχ ὁμοίᾳ συνθέσει χρώμεθα ὀργιζόμενοι καὶ χαίροντες, οὐδὲ ὀλοφύρομενοι καὶ φοβούμενοι, οὐδ' ἐν ἄλλῳ τινὶ πάθει ἢ κακῷ ὄντες, ὥσπερ ἐὰν ἐνθυμώμεθα καὶ μηδὲν ἡμᾶς ὅλως ταραττεῖν μηδὲ παραλυπῇ . . . ταῦτα δὲ παρατηροῦντα δεῖ τὸν ἀγαθὸν ποιητὴν τε καὶ ῥήτορα (etiam infra utrisque praecipit, poetis et oratoribus) μιμητικὸν εἶναι τῶν πραγμάτων ὑπὲρ ὧν ἂν τοὺς λόγους ἐκφέρῃ, μὴ μόνον κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν. Rem illustrat exemplo dilucido ex Homeri Odys. λ 593 sqq. allato; fusius disputat de imitatione saxi ruentis (Sisyphi); hoc addere licet ad celeritatem et sonum imitandum multum valere, quod consonantes (τ π κ λ ν) non circa unam oris partem proferuntur, sed lingua huc illuc quasi volitare cogitur. Sed hoc nihil ad rem. Quae ab antiquis

hac in quaestione acceperit quaeritur. Atque ipse quidem nos natura institutos esse, ut res loquendo imitemur, dicit. Ad naturam autem ars accessit, quam Homerus iam optime excercuit*) (278 Sch.): Καὶ ὅτι ταῦτα (Homeri elocutio) οὐ φύσεώς ἐστιν αὐτοματιζούσης ἔργα, ἀλλὰ τέχνης μιμήσασθαι τὰ γινόμενα πειρωμένης, τὰ τούτοις ἐξῆς λεγόμενα δηλοῖ. Sed artis doctrinam hac in parte non multum profecisse ipse queritur Dionysius p. 144 Sch.: ἐπὶ πάντων οἶμαι δεῖν τὸν καιρὸν ὁρᾶν. οὗτος γὰρ ἡδονῆς καὶ ἀηδίας κράτιστον μέτρον. καιροῦ δὲ οὐδὲ ῥήτωρ οὐδὲ φιλόσοφος εἰς τόδε χρόνον τέχνην ὥρισεν· οὐδ' ὅσπερ πρῶτος**) ἐπεχείρησε περὶ αὐτοῦ γράφειν, Γοργίας ὁ Λεοντῖνος, οὐδ' ὅτι λόγου ἄξιον ἔγραψεν. οὐδὲ ἔχει φύσιν τὸ πρᾶγμα εἰς καθολικὴν καὶ ἑντεχνόν τινα περίληψιν πεσεῖν· οὐδ' ὅλως ἐπιστήμη δηρατός ἐστιν. ὁ καιρός, ἀλλὰ δόξη. cf. p. 146 et de Lys. c. 11 p. 475 R. Haec quidem de καιρῷ, sed καιρὸς magnam partem τοῦ πρέποντος explet, ut etiam de decoro doctrina quae tradebatur Dionysio tenuis visa sit. Et perpauca sunt, quae ipse tradit. Statim definitionem decori, si iustam definitionem accipi vult, inter omnes constare dicit; alia autem nos in aliis animi affectibus elocutione uti, et quod de toto genere elocutionis dicitur, id ad partem compositionis referre, non est reconditoris scientiae. Ceterum haec Dionysius secutus praeclaras illas Aristotelis (rhet. II) de moribus et affectibus disputationes tradere videtur. Attulerat Aristoteles quoque illud Homeri exemplum (rhet. III c. 11): ἐν πᾶσι δὲ τῷ ἐνέργειαν ποιεῖν εὐδοκιμεῖ, οἷον ἐν τοῖσδε·

αὗτις ἐπὶ δάπεδόνδε κυλίνδετο λαῶς ἀναιδής,

quamquam Aristoteles non propter rhythmorum cursum laudat locum, sed propter translationem; τὸ ἀναισχυντεῖν γὰρ . . . ἐνέργεια· ὥς γὰρ ὁ λίθος πρὸς τὸν Σίσυρον, ὁ ἀναισχυντῶν πρὸς τὸν ἀναισχυντούμενον.

Praeter Aristotelem alios quoque spectare videntur Ciceronis verba or. c. 21 § 70, qui quanti momenti duxerit

*) Scripsit Telephus Pergamenus τέχνην περὶ τῆς καθ' Ὁμήρον ῥητορικῆς. v. Spengel art script. p. 210 sq. et Brzoska l. l. p. 60. Nescio an huiuscemodi conamina iam Plato perstrinxerit Phaedr. p. 261 B.

**) Diog. Laert. IX 52: <Πρωταγόρας> πρῶτος μέρη χρόνου διώρισε καὶ καιροῦ δύνανται ἐξέθετο.

decorum, ex eodem loco cognosces: Magni igitur iudicii, summae etiam facultatis esse debet moderator ille et quasi temperator huius tripartitae varietatis. Nam et iudicabit quid cuique opus sit et poterit quocumque modo postulabit causa dicere. Sed est eloquentiae sicut reliquarum rerum fundamentum sapientia. Ut enim in vita*), sic in oratione nihil est difficilius quam quid deceat videre. Πρέπον appellant hoc Graeci; nos dicamus sane decorum. De quo praeclare et multa praecipuntur et res est cognitione dignissima. Huius ignoratione non modo in vita, sed saepissime et in poematis et in oratione peccatur [utrumque spectat ut Dionysius]. Est autem quid deceat oratori videndum non in sentiis solum, sed etiam in verbis (πρέπουσα ἐκλογὴ et πρέπουσα σύνθεσις). Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis aetas, nec vero locus aut tempus (καιρὸς) aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus aut sententiarum semperque in omni parte orationis ut vitae quid deceat est considerandum: quod et in re de qua agitur positum est et in personis et eorum qui dicunt et eorum qui audiunt. Itaque hunc locum longe et late patentem philosophi solent in officiis tractare, — non quum de recto ipso disputant, nam id quidem unum est —, grammatici in poetis, eloquentes in omni et genere et parte causarum. cf. de or. III 55 § 210—213.

Vides Ciceronem quid decorum sit fusius tractare quam Dionysium. Atque haec maximam partem fluxisse ex fontibus graecis, unde Dionysio quoque haurire licuit ipsius verba luculenter declarant. Stoicorum praecepta quid deceat in vita Dionysius neglexisse, Cicero in usum artis oratoriae convertisse videtur.

Iam Dionysio ipso duce pervenimus ad finem quaestionis, quae in oratione bene componenda spectare debeamus; minutiores res levioresque discipulo, quod erat tunc rhetoribus in more, exercitationibus cotidianis se traditurum promittit p. 284 Sch.

*) Huc pertinet Panaetii liber περὶ καθήκοντος (Cic. ad Att. 16, 11, 4).

Caput VI.

De compositionis generibus.

(τινες αἱ γενικώταται τῆς συνθέσεως εἰσι διαφοραὶ καὶ τίς ἐκάστης
<δ> χαρακτήρ καὶ ποίαν κρατίστην αὐτῶν πείθεται, p. 16).

Suum quisque genus compositionis habet*), ut si accurate rem examinemus, quot homines tot genera artis verba compenendi statuamus necesse sit. Τὰς μέντοι γενικάς αὐτῆς διαφοράς, inquit Dionysius p. 290, ταύτας εἶναι πείθεμαι τὰς τρεῖς, αἷς ὁ βουλόμενος ὀνόματα θήσεται τὰ οἰκεία, ἐπειδὴν τοὺς τε χαρακτήρας αὐτῶν καὶ τὰς διαφοράς ἀκούσῃ· ἐγὼ μέντοι κυρίως ὀνόμασιν οὐκ ἔχων αὐτάς προσαγορεύσαι, ὡς ἀκατονομάστους μεταφορικοῖς ὀνόμασι καλῶ, τὴν μὲν αὐστηράν, τὴν δὲ γλαφυράν ἢ ἀνθηράν, τὴν δὲ τρίτην κοινήν (alibi eam dicit μέσην vel μικτήν). Et ipse quidem de Demosth. c. 36 dicit: Τί θαυμαστόν, εἰ αἱ τῆς λέξεως ἀρμονίαι (= συνθέσεως γένη) τρεῖς οὔσαι τὸν ἀριθμὸν οὐκ ἔχουσιν εἰλικρινῇ τὴν φύσιν, οὐδ' ἀνεπίμικτον, ἀλλ' ἐκ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβεβηκότων αὐταῖς ὀνόματος τ' ἡξίωται καὶ χαρακτῆρος**) Deinde fusius disputat de his tribus componendi generibus, qui in quoque floruerint et praestiterint enumerat, in sublimi Antimachum, Empedoclem, Pindarum, Aeschylum, Thucydidem, Antiphontem; in florido Hesiodum, Sapphonem, Anacreontem; Euripidem, Ephorum, Theopompum, Isocratem; in medio Homerum, Stesichorum, Alcaeum, Sophoclem, Herodotum, Demosthenem, Democritum, Platonem, Aristotelem.

Dionysius igitur compositionis quoque, non elocutionis modo, tria genera statuit, et auctores eorum nominavit. Hoc quidem non ita magni momenti est, cum a Dionysio ul ab aliis artium scriptoribus tria genera dicendi statuta essent, elocutionis autem primariae partes essent electio verborum et compositio, quod in toto genere elocutionis valeret, id in partibus statuere et tria genera componendi quoque distinguere, sublime dico, tenue, medium. Gravius est, quod

*) cuius rei causas affert Dionysius de Dem. c. 36.

**) compositionis generum doctrinam hoc loco iam magis Dionysio firmatam esse iam Roefsler ni fallor monuit.

genera compositionis cum generibus totius elocutionis non congruunt: etenim elocutionis genera sunt τὸ ὑψηλόν (τὸ αὐστηρόν), τὸ ἀφελές, τὸ μικτόν (μέσον); compositionis τὸ αὐστηρόν, τὸ γλαφυρόν, τὸ κοινόν (μικτόν). Primum et tertium quidem elocutionis et compositionis genera conspirant et utriusque eidem auctores et quasi principes nominantur (sublimis generis praeter ceteros Thucydidis, medii Demosthenes); sed τὸ γλαφυρόν, cuius generis in libro de compositione praestantissimus auctor laudatur Isocrates, et τὸ ἀφελές, quod Lysiae maxime proprium est, nullo modo convenient. Lysiae in libro de comp. verb. omnino mentio non fit; Isocrates floridi hic generis auctor, in libro de Demosthene τὸ μέσον excoluisse fertur et pacne perfecisse. Neque ita nos extricare possumus, ut Dionysium posteriore aetate — de Demosthene librum post librum de compositione verb. confecit et edidit — illa priore divisione omissa, tria genera dicendi, quae alii agnoverant, recepisse dicamus; nam in ipso de Demosthene libro illam doctrinam ad verbum retractat. Itaque Dionysium aut sibi non constantem fuisse credas aut compositionis generum aliam esse rationem atque originem. Nimirum tria genera elocutionis, quae ferebantur, ab aliis Dionysium accepit, compositionis genera ipsum finxisse puto.

De tribus elocutionis generibus

iam quae dicenda sunt subnectere non alienum duco. De Demosth. c. 1 (p. 955 R), postquam Thucydidis locum (III c. 82) posuit: ἡ μὲν οὖν ἐξηλλαγμένη καὶ περιττὴ καὶ ἐγκατάσκευος καὶ τοῖς ἐπιθέτοις κόσμοις ἅπασι συμπληρωμένη λέξις, ἣς ὅρος καὶ κανὼν ὁ Θουκυδίδης, ὃν οὐδεὶς οὐδ' ὑπερεβάλετο τῶν ἐπιγενομένων οὐτ' ἐμμήσατο, τοιαύτη τις ἦν. (c. 2) Ἡ δὲ ἑτέρα λέξις, ἡ λιτὴ καὶ ἀφελής, καὶ δοκοῦσα κατασκευὴν τε καὶ ἰσχὺν τὴν πρὸς ἰδιώτην ἔχειν λόγον καὶ ὁμοιότητα, πολλοὺς μὲν ἔσχε καὶ ἀγαθοὺς ἀνδρας προστάτας . . . ἐτελείωσε δὲ αὐτὴν . . . Λυσίας. (c. 3) Τρίτη λέξεως ἦν ἡ μικτὴ τε καὶ σύνθετος ἐκ τούτων τῶν δυεῖν· ἦν ὁ μὲν πρῶτος ἀρμολύμενος καὶ καταστήσας εἰς τὸν νῦν ὑπάρχοντα κόσμον, εἴτε Θρασύμαχος ὁ Χαλκηδόνιος ἦν, ὡς αἴεται Θεόφραστος, εἴτε ἄλλος τις, οὐκ ἔχω λέγειν. οἱ δ' ἐκδεξάμενοι καὶ ἀναθρέψαντες καὶ οὐ πολὺ ἀποσχόντες τοῦ τελειῶσαι, ῥητόρων μὲν Ἰσο-

κράτης ὁ Ἀθηναῖος ἐγένετο, φιλοσόφων δὲ Πλάτων ὁ Σωκρατικός, τοῦτων γὰρ ἀμήχανον εἶρεῖν τῶν ἀνδρῶν ἐτέρους τινὰς ἔξω Δημοσθένους ἢ τὰναγκαῖα καὶ χρήσιμα κρεῖττον ἀσκήσαντας ἢ τὴν καλλιλογίαν καὶ τὰς ἐπιθέτους κατασκευὰς βέλτιον ἀποδειξομένους. Haec Dionysius de dicendi generibus. Sed qui sunt alii illi, a quibus eum genera accepisse dixi? Primus de elocutionis generibus librum composuit Antisthenes, teste Diogene Laert. VI c. 9: Φέρονται δ' αὐτοῦ συγγράμματα, τόμοι δέκα, πρῶτος ἐν ᾧ περὶ λέξεως ἢ περὶ χαρακτήρων. Theophrastum autem illa tria genera distinxisse apparet ex Dionysii loco quem modo attuli (de Dem. c. 3 init.). Certa testimonia huius divisionis exstant apud Cornificium (rhet. ad Herenn.) IV 8, 11: „Sunt igitur tria genera, quae genera nos figuras appellamus, in quibus omnis oratio non vitiosa consumitur; unam gravem, alteram mediocrem, tertiam attenuatam vocamus. gravis est, quae constat ex verborum gravium levi et ornata constructione [electionem et compositionem imprimis spectat]. mediocris est, quae constat ex humiliori neque tamen ex infima et pervulgatissima verborum dignitate. attenuata est, quae demissa est usque ad usitatissimam puri consuetudinem sermonis.“ Tria sane sunt elocutionis genera, sed non congruunt cum Dionysianis, medium Dionysii est perfectissimum, quod Cornificius grave appellat. Nec congruunt plane cum Dionysii doctrina, quae Cicero orat. § 75—100 copiose de generibus disputat: „Ac primum informandus est ille nobis, quem solum quidem vocant atticum. Summissus est et humilis, consuetudinem imitans, ab indisertis re plus quam opinione differens (ἡ λιτὴ καὶ ἀφελὴς καὶ δοκοῦσα κατασκευὴ τε καὶ ἰσχὺν τὴν πρὸς ἰδιώτην ἔχειν λόγον καὶ ὁμοιότητα) . . . § 91: Uberius est aliud aliquantoque robustius quam hoc humile, de quo dictum est, summissius autem quam illud, de quo iam dicetur, amplissimum. Hoc in genere nervorum vel minimum est, suavitatis autem est plurimum. . . . § 97: Tertius est ille amplus, copiosus, gravis, ornatus, in quo profecto vis maxima est. Sed multum interest inter hoc dicendi genus et superiora. Qui in illo subtili et acuto elaboravit, ut callide arguteque diceret nec quidquam altius cogitaret, hoc uno perfecto mag-

nus orator est, si non maximus; minimeque in lubrico versabitur, et, si semel constiterit, nunquam cadet. Medius ille quem modicum et temperatum voco, si modo suum illud satis instruxerit, non extimescit ancipites dicendi incertosque casus; etiam si quanto minus succedet, ut saepe fit, magnum tamen periculum non adibit; alte enim cadere non potest. At vero hic noster, quem principem ponimus, gravis, acer, ardens, si ad hoc unum est natus aut in hoc solo se exercuit aut huic generi studet uni nec suam copiam cum illis duobus generibus temperavit, maxime est contemnendus.

Ciceronis enim secundum genus maxime accedit ad id, quod Dionysius in compositione τὸ γλαφυρὸν vocavit; sublime apud Ciceronem idem quod Dionysii medium. Non erat igitur consentiens doctrina de generibus dicendi; Dionysius Theophrastum secutus est.

Praeterea genus historicum agnovisse videtur (ἱστορικὸν πλάσμα, ἱστορικὸς χαρακτήρ). Epist. ad Cn. Pomp. c. 4, 3: Ὅψος τε καὶ κάλλος καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ λεγόμενον ἰδίως πλάσμα ἱστορικὸν Ἡρόδοτος ἔχει. Plinius archaeol. rom. l. I c. 8: σχῆμα δὲ ἀποδίδωμι τῇ πραγματείᾳ οὐθ' ὅποιον οἱ τοὺς πολέμους ἀναγράψαντες ἀποδεδώκασι ταῖς ἱστορίαις οὐθ' ὅποιον οἱ τὰς πολιτείας αὐτὰς ἐρ' ἑαυτῶν διηγησάμενοι, οὐτε ταῖς χρονικαῖς παραπλήσιον, ἅς ἐξέδωκαν οἱ τὰς Ἀτθίδας πραγματευόμενοι· μονοειδεῖς γὰρ ἐκείναι τε καὶ ταχὺ προσιστάμεναι τοῖς ἀκούουσιν· ἀλλ' ἐξ ἀπάσης ἰδέας μικτόν, ἐναγωνίου τε καὶ θεωρητικῆς, ἵνα καὶ τοῖς περὶ τοὺς πολιτικοὺς διατρίβουσι λόγους καὶ τοῖς περὶ τὴν φιλόσοφον ἐσπουδακόσι θεωρίαν καὶ εἴ τι σιν ἀοχλήτων δειξοῖ διαγωγῆς ἐν ἱστορικοῖς ἀναγνώσμασιν ἀποχρώντως ἔχουσα φαίνεται. Sed haec magis ad πραγματικὸν τόπον pertinent. Elocutionem imprimis spectant quae de Thucydide tradit (de Thuc. iud. c. 24 p. 866 R.): Ἰδιὸν τινα χαρακτήρα καὶ περιωραμένον ἅπασιν πρῶτος εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματείαν ἐσπούδασεν εἰσαγαγεῖν· ἐπὶ μὲν τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων τὴν τροπικὴν etc. . . . ἐπὶ δὲ τῆς συνθέσεως etc. vet. cens. p. 426 R (Xenophon) Ὅψους δὲ καὶ μεγαλοπρεπείας καθόλου (δὲ;) τοῦ ἱστορικοῦ πλάσματος (cod. PV, Usener l. l. p. 12) οὐκ ἐπέτυχεν.

Cicero pluribus locis genus historicum perstringit; ut or. 20, 66: „Huic (sophistarum) generi historia finitima est, in qua et narratur ornate et regio saepe aut pugna describitur; interponuntur etiam contiones et hortationes, sed in his tracta quaedam et fluens expetitur, non haec contorta et acris oratio.“ — „Ιστορικὴν περίοδον“ memorat Demetrius περὶ ἑρμην. 19 (Rh. gr. IX p. 12 W.): Τρία δὲ γένη περιόδων ἐστίν, ἱστορικὴ, διαλογικὴ, ῥητορικὴ. ἱστορικὴ μὲν ἢ μήτε περιηγημένη (cf. Cic. „contorta oratio“) μήτε ἀνειμένη σφόδρα, ἀλλὰ μεταξὺ ἀμφοῖν“. Tribuo aliquantum auctoritati Demetrii, cum περὶ ἑρμηνείας librum supra Ciceronis aetatem redire adsentior viris doctis C. Hammero (Über Demetr. Progr. Landsh. 1883) et V olkmanno (Iw. Müller Handb. II p. 457).

Sed ut paucis absolvam, non invenit nova dicendi genera Dionysius; in compositione autem primus tres characteres statuuisse videtur.

Caput VII.

Quae ratio intercedat inter pulchram orationem et carmen pulchrum.

(πὼς γράφεται λέξις ᾧμετρος ὁμοία καλῶ ποιήματι ἢ μέλει, καὶ πὼς ποιήμα γὰρ ἢ μέλος πεζῇ λέξει καλῇ παραπλήσιον, p. 376 Sch.).

Libro de compositione verborum adiungit Dionysius quaestionem quamquam re non alienam, tamen non arte cum totius libri indole cohaerentem, quomodo orationem pulchro carmini similem effingere possimus aut quomodo carmen ad pulchrae orationis similitudinem adornare. Hoc multis ignotum esse ipse testatur de compos. p. 286: Ὅταν δὲ ταῦτα λάβῃ μοι τέλος, τότε ἀνακτεῖν διευκρινῆσαι τὰ παρὰ πολλοῖς ἀποροῦμενα κτέ. cf. quae p. 380 de his secretis prodit ridicula quadam gravitate.

Sed ne hanc quidem quaestionem integram nactus erat Dionysius, cum non solum in oratione numerum esse multi ante Halicarnassensem iussissent, sed etiam quibus adiumentis oratores, quibus poetae uterentur et quibus rebus alteri alteris praestarent quaeri temptatum esset. Isocrates quidem or. IX 8—12 πραγματικὸν et λεκτικὸν τόπον poetarum cum oratoribus comparat: Οἶδα μὲν οὖν, ὅτι χαλεπὸν ἐστίν, ὃ

μέλλω ποιεῖν, ἀνδρὲς ἀρετὴν διὰ λόγων ἐγκωμιάζειν. σημεῖον δὲ μέγιστον· περὶ μὲν γὰρ ἄλλων πολλῶν καὶ παντοδαπῶν λέγειν τολμῶσιν οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες, περὶ δὲ τῶν τοιούτων οὐδεὶς πώποτ' αὐτῶν συγγράφειν ἐπεχείρησεν. καὶ πολλὴν αὐτοῖς ἔχω συγγνώμην. τοῖς μὲν γὰρ ποιηταῖς πολλοὶ δέδονται κόσμοι· καὶ γὰρ πλησιάζοντας τοὺς θεοὺς τοῖς ἀνθρώποις οἶοντ' αὐτοῖς ποιῆσαι καὶ διαλεγομένους καὶ συναγωνιζομένους οἷς ἂν βουλευθῶσι καὶ περὶ τούτων δηλῶσαι μὴ μόνον τοῖς τεταγμένοις ὀνόμασιν, ἀλλὰ τὰ μὲν τοῖς ξένοις, τὰ δὲ τοῖς καινοῖς, τὰ δὲ μεταφοραῖς καὶ μηδὲν παραλιπεῖν, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς εἶδеси διαποιικίλαι τὴν ποίησιν. τοῖς δὲ περὶ τοὺς λόγους οὐδὲν ἔξεστι τῶν τοιούτων (*ne metaphoris quidem uli? parci erat in metaphoris utendis Isocratei*), ἀλλ' ἀποτόμως καὶ τῶν ὀνομάτων τοῖς πολιτικοῖς μόνον καὶ τῶν ἐνθυμημάτων τοῖς περὶ αὐτὰς τὰς πράξεις ἀναγκασιὸν ἐστὶ χρῆσθαι. πρὸς δὲ τούτοις οἱ μὲν μετὰ μέτρων καὶ ῥυθμῶν ἄπικτα ποιοῦσιν· οἱ δ' οὐδενὸς τούτων κοινωνοῦσιν. ἃ τοσαύτην ἔχει χάριν, ὥστ' ἂν καὶ τῇ λέξει καὶ τοῖς ἐνθυμήμασιν ἔχη κακῶς, ὅμως αὐταῖς ταῖς εὐρυθυμίαις καὶ ταῖς συμμετρίαις ψυχαιωγούσι τοὺς ἀκούοντας. *Cum Isocrate consentit Aristoteles rhet. III 2 p. 1405 a: τοσούτω δ' ἐν λόγῳ δεῖ μᾶλλον φιλοπονείσθαι περὶ αὐτῶν, ὅσῳ ἐξ ἐλαττόνων βοηθημάτων ὁ λόγος ἐστὶ τῶν μέτρων. Similia sunt quae Dionysius p. 380—382 disputat. Nec solum ab Isocrate et Aristotele exagitata erat haec quaestio, sed erat in rhetorum disciplina etiam Ciceronis aetate, qui ipse oratorum condicionem minus duram putat quam Isocrates. Totum ex oratore locum apponam, ut quam accurate his de rebus iam ante Dionysium disputatum sit cognoscatur, or. c. 20: „Ab his non multo secus quam a poetis haec eloquentia quam quaerimus revocanda est.*) Nam etiam poetae quaestionem attulerunt, quidnam esset illud, quo ipsi differrent ab oratoribus. Numero maxime videbantur antea et versu [Isocratem et Aristotelem alludit]: nunc apud oratores iam ipse numerus increbuit. Quidquid est enim, quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiamsi abest a versu — nam id quidem orationis est vitium — numerus vocatur, qui graece ῥυθμὸς dicitur. Itaque video visum esse nonnullis Platonis et Democriti locutionem, etsi*

*) orationem solutam profectam esse a poetica dicit Strabo I 2 p. 27 Tauchn. (Spengel adnot. ad Arist. art. or. III c. 1).

absit a versu, tamen, quod incitatus feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum quam comicorum*) poetarum; apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud cotidiani dissimile sermonis. Nec tamen id est poetae maximum, etsi est eo laudabilior, quod virtutes oratoris persequitur, quum versu sit astricior. Ego autem, etiamsi quorundam grandis et ornata vox est poetarum, tamen in ea quum licentiam statuo maiorem esse quam in nobis faciendorum iungendorumque verborum, tum etiam nonnullorum voluntate vocibus magis quam rebus inserviunt. Nec vero, si quid est unum inter eos simile — id autem est iudicium electioque verborum [Dionysius compositionem quocque vult] —, propterea ceterarum rerum dissimilitudo intellegi non potest; sed id nec dubium est et, si quid habet quaestionis, hoc tamen ad id, quod propositum est, non est necessarium.⁴

De oratorum et poetarum ratione ita disputatum fuisse videtur, ut alteri, velut Cicero, etsi similitudinem intercedere non negarent, tamen oratoris elocutionem a poeta seiungerent, alteri nimiam similitudinem esse vellent; in his fuit Dionysius, qui primus fortasse quaesivit seorsum, quomodo in verbis componendis orator poetae, poeta oratori similis esset. Sed quae profert iam erant in superiorum praeceptis.

Quaestione iam absoluta adversarios perstringit, qui huiusce modi disputationes minutias ducerent poetarum et oratorum divino ingenio indignas. Nec miramur, si rhetorum disciplina ad immensum crescente non solum fuerunt, qui, ut Epicurei, praeceptorum fastidio elegantiam dictionis respuerent, sed etiam qui rhetores nimio studio suam artem nusquam non iactantes intra angustiores fines redigere conarentur.

Sunt autem Dionysii verba de comp. p. 400 Sch: Ὑπορῶμαι τινα πρὸς ταῦτα καταδρομὴν**) ἀνθρώπων, τῆς μὲν ἐγκυκλίου παιδείας [hac et alibi gloriatur] ἀπείρων, τὸ δὲ ἀγοραῖον τῆς ῥητορικῆς μέρος ὁδοῦ τε καὶ τέχνης χωρὶς ἐπιτηδευόντων. πρὸς

*) in illis, nonnullis Theophrastus ipse sive Theophrasti discipuli latere videntur; disputaverat ille de comicorum ratione.

**) librum composuit πρὸς τοὺς κατατρέχοντας τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας (= τῆς ῥητορικῆς).

οὐδ' ἀναγκαῖον ἀπολογήσασθαι, μὴ δόξωμεν ἔρημον ἀφεικέναι τὸν ἀγῶνα. ἐροῦσι δὲ ταῦτα· Ὁ Δημοσθένης οὖν οὕτως ἄθλιος ἦν ὥσθ' ὅτε*) γράφοι τοὺς λόγους, μέτρα καὶ ῥυθμούς, ὥσπερ οἱ πλάσται, παρατιθέμενος ἐναρμόττειν ἐπειράτο τοῦτοις τοῖς τύποις κῶλα, στρέφων ἄνω καὶ κάτω τὰ ὀνόματα καὶ παραφυλάττων τὰ μήκη καὶ τοὺς χρόνους καὶ τὰς πτώσεις τῶν ὀνομάτων καὶ τὰς ἐγκλίσεις τῶν ῥημάτων καὶ πάντα τὰ συμβεβηκότα τοῖς μορίοις τοῦ λόγου πολυπραγμῶν; ἡλίθιος μὲντ' ἂν εἴη εἰς τοσαύτην σκευωρίαν καὶ φλυαρίαν ὁ τηλικούτος ἀνὴρ ἑαυτὸν διδούς.

Dionysius sic castra defendit: Ταῦτα δὲ καὶ τοῖτοις παραπλήσια κομψοῦντας αὐτοὺς καὶ καταχλευάζοντας οὐ χαλεπῶς ἄν τις ἀποκρούσαιτο ταῦτα εἰπών· (ad verbum paene repetita in tractatu de Dem. c. 51): Πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδὲν ἄτοπον ἦν, εἰ <ὁ>**) τοσαύτης δόξης ἡξιωμένος ἀνὴρ, ὅσης οὐδεὶς τῶν πρότερον ὀνομασθέντων ἐπὶ δεινότητι λόγων, ἔργα συντάττόμενος αἰώνια καὶ διδοὺς αὐτὸν ὑπεύθυνον τῷ πάντα βασανίζοντι φθόνῳ καὶ χρόνῳ, μηδὲν εἰκῇ μήτε πρᾶγμα παραλαμβάνει μήτε ὄνομα· πολλὴν δ' ἄμφοιν ἔχει τούτων πρόνοιαν τῆς τε ἐν τοῖς νόημασιν οἰκονομίας καὶ τῆς εὐμορφίας τῆς περὶ τὰ ὀνόματα· ἄλλως τε καὶ τῶν τότε ἀνθρώπων οὐ γραπτοῖς, ἀλλὰ γλυπτοῖς καὶ τορευτοῖς ἐοικότας (cf. Brzoska de canone X or. epimetr.) ἐκφερόντων λόγους, λέγω δὲ Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος τῶν σοφιστῶν (malim σοφῶν, cf. de Dem. c. 51***), ἐπὶ σοφίᾳ θαυμαζομένους). Similia Dionysium disputasse putamus in libro ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας (= ῥητορικῆς) πρὸς τοὺς κατατρέχοντας αὐτῆς ἀδίκως (de Thucyd. iud c. 2), quo libro acrius quam solebat (de Thuc. ib.) pugnavit

*) de comp. p. 402 ὅταν γράφοι, sed de Demosth. c. 51, ubi repetuntur verba, ὅτε γράφοι (Sadée p. 104, γράφει Reiske), quod hic quoque reposui.

**) ὁ addidit Sadée p. 174.

***) Sunt aliquot loci, quibus Dionysius sua verba eaque maioris ambitus transcripsit aut anxie excerpst:

de comp. p. 286 Sch. sqq. = de Dem. c. 36 sqq.

de comp. p. 384 = de Dem. c. 50

de comp. p. 462/4 = de Dem. c. 51

de Thuc. c. 24 (p. 866 R) = ad Amm. II c. 2 (p. 790 R).

Equidem hac de re ita iudico: Aut Dionysius ea, quae antea elaboraverat, ita perfecta et crnata putabat, ut immutari non posse nisi magno elocutionis detrimento opinaretur aut ex eorum quos seculum est auctoritate ita perpendit, ut liberius evolare non auderet; illud mihi magis probatur, quod eas imprimis partes repetit, quas ipsum condidisse veri simile est.

contra eos qui praecepta de verbis eligendis et componendis similiaque ut nugas et minutias spernerent et totam artem oratoriam inique vexarent. Num autem his Dionysii argumentis propulsi adversarii impetu destiterint, equidem dubito. Sed hoc ipsum tenendum est, Halicarnassensem multa ita disseruisse et tractasse, ut aut tela in adversariorum aciem iacerentur aut illinc missa propulsarentur.

Ceterum non est primus defensor Dionysius in illo bello, quod inde a Platonis Gorgia contra rhetores a philosophis imprimis gerebatur (cf. Cic. de or. I c. 10 sqq.). In illo certamine, quid doctrina, quid natura posset, iacta sunt fundamenta Ciceronis lepidi libri de oratore. Spinosas illas quaestiones de verbis eligendis et continuandis, de numeris similiaque Cicero quoque tutanda sibi putavit, fortiterque quantum ipse arti deberet est professus or. § 140—149.

Primarias partes artis oratoriae de inventione rerum et dispositione sive oeconomia, de verborum electione et compositione iam absolvimus; his omnis oratio nullo causarum discrimine fit et totius artis oratoriae quam sibi finxit Dionysius expletur ambitus. Quae restant, velut de virtutibus orationis causarum generibus, partibus orationis (iudicialis), de pronuntiatione et memoria quaestiones, quomodo rhetorices corpori iniungere aut subnectere voluerit, parum dilucide indicavit. Sed de his quoque rebus praecepta sparsim tradit, quorum quos auctores secutus sit, quaerere non alienum a nostra disputatione putavimus.

I.

De virtutibus oratoriis.*)

(ἀρεταὶ τῆς λέξεως).

In rebus et in verbis, in πραγματικῷ et λεκτικῷ τρόπῳ eorumque partibus sunt quaedam virtutes peculiares, velut ἀρεταὶ πραγματικαὶ et λεκτικαί (de Thuc. c. 1, c. 26; ad Pomp. c. 3, c. 6), ἀρεταὶ (δυνάμεις) ἐκλεκτικαὶ et συνθετικαὶ vel οἰκονο-

*) Cic. Brut. § 65 virtutes oratoriae.

μικαί, (v. de compos. p. 24 Sch., vet. cens. p. 426 R, p. 11 Usen.), ἀρεταὶ τοῦ προσημίου (de Lys. c. 24 p. 500 R). Hae in singulis partibus erant tractandae atque tractatae aut certe indicatae sunt, quoad commodum fieri potuit. Sed est alia divisio non ex rhetoricis partibus nata, sed totius orationis indolem spectans, virtutum necessariarum et adsumptarum (accessoriarum, ἀρεταὶ ἀναγκαῖαι et ἐπίθετοι); itaque aptius mihi visum est Dionysii de virtutibus orationis doctrinam peculiari disputatiuncula explanare.

De Thucyd. iud. c. 22, quem locum iam saepius laudavimus, refert haec: Τῶν καλουμένων ἀρετῶν αἱ μὲν εἰσιν ἀναγκαῖαι καὶ ἐν ἅπασιν ὀφείλουσι παρεῖναι τοῖς λόγοις, αἱ δ' ἐπίθετοι· καὶ ὅταν ὑφιστάσιν αἱ πρῶται, τότε τὴν ἑαυτῶν ἰσχὺν λαμβάνουσιν, εἴρηται πολλοῖς πρότερον. Fusius de virtutibus disputat de Thucyd. iud. c. 23 (p. 865 R): Τὰς μὲν οὖν ἀναγκαῖας ἀρετὰς ἢ λέξεις αὐτῶν [qui ante Herodotum et Thucydidem fuerunt historici] πάντων (leg. πάσας) ἔχει· καὶ γὰρ καθαρά καὶ σαφὴς καὶ σύντομος ἐστίν, ἀποχρώντως σώζουσα τὸν ἴδιον ἐκάστης διαλέκτου χαρακτήρα· τὰς δ' ἐπιθέτους, ἐξ ὧν μάλιστα διάδηλος ἢ τοῦ ῥήτορος γίνεται δύναμις, οὔτε ἀπάσας οὔτε εἰς ἄκρον ἡκούσας, ἀλλ' ὀλίγας καὶ ἐπὶ βραχὺ· ὅψος λέγω καὶ καλλιρρημοσύνην καὶ σεμνολογίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν· οὐδὲ δὴ τόνον οὐδὲ βάρος οὐδὲ πάθος διεγείροντα τὸν νοῦν· οὐδὲ τὸ ἐρρωμένον καὶ ἐναγώνιον πνεῦμα, ἐξ ὧν ἡ καλουμένη γίνεται δεινότης, πλὴν ἑνὸς Ἡροδότου.

Dilucide distinctas videmus virtutes epist. ad Cn. Pomp. c. 3 (p. 775 R sq.): Πρώτη τῶν ἀρετῶν γένοιτ' ἂν, ἥς χωρὶς οὐδὲν τῶν ἄλλων τῶν περὶ λόγους ὄφελος. τίς; ἡ καθαρά τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα σώζουσα διάλεκτος. τούτην ἀκριβοῦσιν ἀμφοτέρω (Thucydides et Herodotus). Ἡρόδοτός τε γὰρ τῆς Ἰάδος ἄριστος κανὼν, Θουκυδίδης δὲ τῆς Ἀττικῆς. Lacunosum qui sequitur locum post infelices Sylburgii tentatus ex Veterum censura p. 434 R sq., ubi haec ex secundo περὶ μιμήσεως libro excerpta leguntur: τῇ μὲν ἀκριβείᾳ τῶν ὀνομάτων ἥς*) ἐκάτεροι προήρηνται διαλέκτου ἀποσώζουσι τὸ ἴδιον (prima virtus!), τῆς δὲ σαφηνείας ἀναμφισβήτητος

*) ex Kruegeri coniectura.

Ἡροδότῳ τὸ κατόρθωμα δέδοται, (secunda virtus!) καὶ τὸ μὲν σόντομον ἔστι παρὰ Θουκυδίδῃ (tertia virtus!), sic restituendum puto τῆς δὲ δευτέρας, τῆς σαφηνείας, ἀναμφισβήτητος Ἡροδότῳ τὸ κατόρθωμα δέδοται. Deinde pergit: τρίτην ἔχει χώραν ἢ καλουμένη συντομία· ἐν ταύτῃ δοκεῖ προέχειν Ἡροδότου Θουκυδίδης. καίτοι λέγοι τις ἄν, ὥς μετὰ <μὲν Herw.> τοῦ σαφοῦς ἐξεταζόμενον(?) ἡδὺ φαίνεται τὸ βραχύ· εἰ δ' ἀπολείπεται τοῦτου, πικρόν· ἀλλὰ μηδὲν ἔστω παρὰ τοῦτο.

Ἐν ἀργείᾳ μετὰ ταῦτα τέτακται πρώτη μετὰ*) τῶν ἐπιθέτων ἀρετῶν. ἱκανῶς ἐν ταύτῃ κατορθοῦσιν ἀμφοτέρω. μετὰ ταύτην συνίσταται τὴν ἀρετὴν <ἢ> τῶν ἡθῶν τε καὶ παθῶν μύησις. διήρηνται τὴν ἀρετὴν ταύτην οἱ συγγραφεῖς. - Θουκυδίδης μὲν γὰρ τὰ πάθη δηλῶσαι κρείττων· Ἡρόδοτος δὲ τὰ γ'**) ἡθῇ παραστήσαι δεινότερος. μετὰ ταῦτα αἱ τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐκφαίνουσαι τῆς κατασκευῆς ἀρεταί. ἴσοι γὰρ ταύταις οἱ συγγραφεῖς. ἔπονται ταύταις αἱ τὴν ἰσχὺν καὶ <τὸν> τόνον καὶ τὰς ὁμοιοτρόπους δυνάμεις τῆς φράσεως ἀρεταί περιέχουσαι. κρείττων <μὲν Herw.> ἐν ταύταις Ἡροδότου Θουκυδίδης. ἡδονὴν δὲ καὶ πειθῶ καὶ τέρψιν καὶ τὰς ὁμοιογενεῖς ἀρετὰς εἰσφέρειται μακρῷ Θουκυδίδου κρείττονας Ἡρόδοτος. τῆς δὲ φράσεως τῶν ὀνομάτων(?) τὸ μὲν κατὰ φύσιν Ἡρόδοτος ἐξώλωκε, τὸ δὲ δεινὸν Θουκυδίδης, [ὁμοειδῆς πᾶς ὢν]. Ἐν λόγοις ἀρετῶν κυριωτάτῃ τὸ πρέπον. ταύτην ὁ Ἡρόδοτος ἀκριβοῖ μάλλον ἢ Θουκυδίδης.***) Sunt igitur virtutes:

necessariae:

ἡ καθ' αὐτὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα
σώζουσα,
σαφήνεια,
συντομία.

accessoriae:

ἐν ἀργείᾳ,
περὶ τὰ πάθη,
περὶ τὰ ἡθῇ,
αἱ τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐκφαίνουσαι τῆς κατασκευῆς
ἀρεταί (ὕψος, καλλιρρημοσύνη, σεμνολογία,
μεγαλοπρέπεια),

*) μετὰ expungendum esse adsentior Kruegero.

**) γ' recte delevit Herwerden p. 38.

***) recte lacunam indicasse mihi videtur Herwerden p. 38.

αὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν τόνον καὶ τὰς ὁμοιοτρόπους δυνάμεις
τῆς φράσεως ἀρεταὶ περιέχουσαι (βάρους, τὸ ἐρρω-
μένον, τὸ ἐναγώνιον),

ἡδονὴ καὶ πειθὼ καὶ τέρψις (alibi χάρις, ἀφροδίτη)
καὶ αἱ ὁμοιογενεῖς ἀρεταί,

ἀρετῶν ἡ κυριωτάτη,*) τὸ πρέπον, aliaeque.

Nonnihil lucis afferunt ad hanc artis partem illustran-
dam Pletho (Rhet. gr. VII p. 587 sq. W.): Ἑρμηνείας ἦτοι
φράσεως λόγον τέσσαρες ἀρεταί, ἅναι λέγω τῶν ἐσχηματισμένων
καὶ αἰνεματωδῶν λόγων καὶ τῶν κατὰ μίμησιν γεγραμμένων ἀσαφο-
γράφων τινῶν ἢ μακρηγόρων· ἐν τούτοις γὰρ ἀρετὴ γίγνεται ἢ τοῦ
λόγου κακία· αἱ δὲ τῆς Ἑρμηνείας τοῦ λόγου τέσσαρες ἀρεταὶ μᾶλλον
δὲ τοῦ διδασκαλικοῦ καὶ ἱστορικοῦ**) καθεστήκασιν αἵδε· σαφή-
νεια, συντομία, πιθανότης, μεγαλοπρέπεια ὡς Ἰσοκράτει καὶ
Ἑρπεδοκλεῖ, Διονυσίῳ, Φιλοστράτῳ, Ἰαμβλίχῳ καὶ πᾶσι παλαιοῖς
δοκεῖ, et Tzetzes Chil. XII v. 566 (Roefsl. p. 41): Τέσσαρας
λόγου ἀρετὰς λέγουσι πεφυκέναι ὁ Ἰσοκράτης ῥήτωρ τε καὶ αὐτὸς καὶ
Ἀλκιδάμας ὁ Θεοδέκτης ἅμα τε καὶ Μινουκιανὸς δὲ σὺν οἷς καὶ
Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσοῦθεν Φιλόστρατος καὶ ἕτεροι μῦριοι
τῶν ῥητόρων σαφές, μεγαλοπρέπειαν, σύντομον, πιθανόν
τε μετὰ τῆς ὀραϊότητος ῥητορικῶν σχημάτων, Ἑρπεδοκλῆς πρὸ πάντων
τε φιλόσοφος ὁ μέγας (satis confuse!).***)

Se non primum virtutes orationis statuere aut distin-
guere ipse testatur Dionysius de Thuc. c. 22 verbis, εἴρηται
πολλοῖς πρότερον. Atque Aristoteles art. rhet. III c. 1 haec
docet: ὀρίσθω λέξεως ἀρετὴ σαφὴ εἶναι (cf. poet. c. 22).
σημεῖον γὰρ ὅτι ὁ λόγος, ὡς(?) ἐὰν μὴ δηλοῖ, οὐ ποιήσει τὸ ἑαυτοῦ
ἔργον· καὶ μήτε ταπεινὴν μήτε ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πρέπουσαν·
ἢ γὰρ ποιητικὴ ἕως οὐ ταπεινή, ἀλλ' οὐ πρέπουσα λόγῳ· τῶν δ'
ὀνομάτων καὶ ῥημάτων σαφὴ μὲν ποιεῖ τὰ κύρια, μὴ ταπεινὴν δέ,
ἀλλὰ κεκοσμημένην τᾶλλα ὀνόματα ὅσα εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς etc.

*) non obstat, quin πρέπον in virtutibus accessoriis sit, nam in ἐπεθετοῖς
ἀρεταῖς est oratoris δεινότης.

**) Dionysius quoque de historicorum elocutione illa imprimis praecipit.

***) Quattuor esse easdemque constentium Pletho et Tzetzes: σαφή-
νειαν omnes statuunt, συντομίαν Isocratei volunt, contra pugnat Aristoteles;
πιθανότης fortasse ex rhetorices definitione ducta; μεγαλοπρέπεια.

Si Plethoni Tzetzaeque fides habenda est, Isocratis disciplina μεγαλοπέπειαν et συντομίαν addidit Aristotelis duabus virtutibus σαφήνεια et πρέπον; πιθανόν (πιθανότης) est πρέπον Arist. rhet. III c. 2. Theophrastum de virtutibus orationis disputasse ipse testatur Dionysius de Lys. iud. c. 6 p. 464 R: Μετὰ ταύτας ἀρετὴν εὐρίσκω παρὰ Λυσίᾳ πᾶν θαυμαστήν, ἥς Θεόφραστος μὲν φησιν ἄρξαι Θρασύμαχον, ἐγὼ δ' ἡγοῦμαι Λυσίαν . . . ἣ συστρέφουσα τὰ νοήματα καὶ στρογγύλως ἐκφέρουσα λέξις. (M. Schmidt de Theophr. p. 41 sqq.).

Exhibet illas quattuor virtutes Cicero quoque, quem Isocratis et Theophrasti vestigia pressisse plus uno loco docuimus, planiusque (de or. III c. 10—56) tractat. De or. III 10, 37: ,Quinam igitur dicendi est modus melior . . quam ut latine (ἐλληνισμός, καθαρὰ λέξις), ut plane (σαφήνεια), ut ornate (μεγαλοπρέπεια), ut ad id, quodcumque agetur, apte congruenterque dicamus (πρέπον)?' (cf. Cornific. IV 12, 17 sq.). Συντομίαν Cicero omisit omiseruntque fortasse Isocratis discipuli auctoritate Aristotelis permoti (Arist. rhet. III c. 16), Dionysius retinuit. Quis porro primus ἀρετὰς ἀναγκαίας et ἐπιθέτους distinxerit, parum liquet, distinctas se accepisse ipse tradit.

II.

De generibus orationum (causarum).

Quae de rerum inventione et oeconomia, de verborum delectu et compositione praecipit Dionysius, ea in omnia genera causarum cadere supra monui, accedunt his quae de virtutibus orationis disserui. Sunt autem genera tria, quae Dionysius quoque recepit. De Lys. c. 16 p. 488 R: Ἀποδεδωκὼς δὲ τὸν ὑπὲρ τῶν ἀρετῶν τε καὶ στοιχείων λόγον, ἐρῶ νῦν καὶ περὶ τοῦ γένους τῶν ἀμφισβητημάτων, ἐν οἷς ἐστὶ θεωρήμασιν ἢ πολιτικῇ τέχνῃ· τριχῇ δὲ νενεμημένου τοῦ ῥητορικοῦ λόγου καὶ τρία περιειληφότος γένη τό τε δικανικὸν καὶ τὸ συμβουλευτικὸν καὶ τὸ καλούμενον ἐπιδεικτικὸν ἢ πανηγυρικὸν, ἐν ἅπασιν μὲν τοῦτοις ἐστὶν ὁ ἀνὴρ λόγου ἄξιος. Quid intercedat inter genus iudiciale et epidicticum docet de Dem. c. 44 p. 1094 R.

Haec tria genera Dionysium ab Aristotele quique eum seculi sunt accepisse probare supersedeo. v. Volkm. Rhet.² p. 532 sqq.

III.

De partibus orationis.

(ιδέαι; vocat etiam εἶδη, μέρη τοῦ λόγου, στοιχεῖα τοῦ λόγου, sed alio sensu quam in libro de compositione verborum).

Afferendi sunt duo loci maioris ambitus, quibus Dionysii de partibus oratoriis doctrina explanatur. De Lysia c. 16 p. 489 R: Ἵνα δὲ καὶ περὶ τῶν ἰδεῶν ἐγγένηται μοι τὰ προσήκοντα εἰπεῖν, ἐάσω μὲν ταῦτα· περὶ δὲ προοιμίου καὶ διηγήσεων (fort. προοιμίου καὶ διηγήσεως?) καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ λόγου διαλέξομαι καὶ δηλώσω ποῖός τις ἐστὶν ἐν ἐκάστη τῶν ἰδεῶν ὁ ἀνὴρ. διαιρήσομαι δὲ αὐτάς, ὥς Ἰσοκράτει τε καὶ τοῖς κατ' ἐκείνον τὸν ἄνδρα κοσμουμένοις(?) ἤρξεν ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν προοιμίων. Omnia quae sequuntur eum ex Isocratis eiusque discipulorum doctrina accepisse verisimile est, quamquam proxime accedunt ad ea quae Aristoteles his de partibus tertio artis or. libro tradit.*)

1. Exordium, προοίμιον.

Dionysii verba quae modo apposui haec sequuntur: (c. 17) Φημὶ δὴ πάντων δεξιότατον εἶναι τὸν ῥήτορα κατὰ τὰς εἰσβολὰς**) τῶν λόγων καὶ χαριέστατον· ἐννοούμενος, ὅτι ἄρξασθαι μὲν καλῶς οὐ ῥάδιόν ἐστιν, εἴ γέ τις τῇ προσηκούσῃ χρῆσθαι βούλοιτο ἀρχῇ καὶ μὴ τὸν ἐπιτυχόντα λόγον εἰπεῖν· οὐ γὰρ τὸ πρῶτον ῥηθέν, ἀλλ' ὁ τοῦ προτεθέντος λόγου μηδαμοῦ· μάλλον ἢ ἐπ' αὐτοῦ ὠφελίσεις, τοῦτο ἀρχή τε καὶ προοίμιον. ὁρῶ δὲ τὸν ῥήτορα πᾶσι κεχρημένον, οἷς αἱ τέχναι τε παραγγέλλουσι καὶ τὰ πράγματα βούλεται·

- (1) τοτὲ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐπαίνου ὁ λέγων αὐτὸς ἄρχεται (ἐκ τοῦ λέγοντος)·
- (2) τοτὲ δὲ ἀπὸ τῆς διαβολῆς τοῦ ἀντιδίκου. εἰ δὲ τύχοι αὐτὸς προδιαβληθεὶς, τὰς αἰτίας πρῶτον ἀπολύεται τὰς καθ' ἑαυτοῦ (ἐκ τοῦ ἀντιδίκου)·
- (3) τοτὲ δὲ τοὺς δικαστάς ἐπαινῶν καὶ θεραπεύων οἰκείους ἑαυτῷ τε καὶ τῷ πράγματι καθίστησι (ἐκ τοῦ ἀκροατοῦ)·

*) Aristotelem cum Isocrate plerumque consensisse de narratione quidem Quintilianus testatur IV 2, 32.

**) εἰσβολή· a prooemio distinguitur; sunt prima verba, quibus orator dicere incipit; v. de Isaeo c. 7 (exemplo allato), de Demosth. c. 24.

(4) τότε δὲ τὴν ἀσθενείαν τὴν ἰδίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν τὴν τοῦ ἀντιδίκου καὶ τὸ μὴ περὶ τῶν ἴσων ἀμφοτέροις εἶναι τὸν ἀγῶνα ἀποδείκνυσι·

(5) τότε δέ, ὥς κοινὰ τὰ πράγματα καὶ ἀναγκαῖα πᾶσι καὶ οὐκ ἄξια ὑπὸ τῶν ἀκουόντων ἀμελεῖσθαι λέγει·

τοτὲ δὲ ἄλλο τι κατασκευάζεται τῶν δυναμένων αὐτὸν μὲν ὠφελῆσαι, τὸν δὲ ἀντίδικον ἐλαττώσαι. ταῦτα δὲ συντόμως καὶ ἀφελῶς διανοοίαις τε χρησταῖς καὶ γνώμαις εὐκαίροις καὶ ἐνθυμήμασι μετρίοις περιλαβὼν ἐπὶ τὴν πρόθεσιν ἐπείγεται, δι' ἧς καὶ τὰ μέλλοντα ἐν ταῖς ἀποδείξεσι λέγεσθαι προσιπὼν, καὶ τὸν ἀκροατὴν παρασκευάσας εὐμαχίῃ πρὸς τὸν μέλλοντα λόγον, ἐπὶ τὴν διήγησιν καθίσταται καὶ ἔστι μεθόριον αὐτῷ ἑκατέρας τῶν ἰδεῶν ὥς τὰ πολλὰ ἢ πρόθεσις.

De exordio doctrina altero loco etiam magis explanatur. de Lysia iud. c. 24 p. 500 R: Τοῦτο τὸ προοίμιον ἀπάσας ἔχει τὰς ἀρετάς, ὅσας δεῖ τὸ προοίμιον ἔχειν. δηλώσουσι δὲ οἱ κανόνες αὐτῷ παρατεθέντες οἱ τῶν τεχνῶν. ἅπαντες γὰρ δὴ πού παραγγέλλουσιν οἱ συνταξάμενοι τὰς τέχνας, ὅταν ἢ πρὸς οἰκείους ὁ ἀγὼν, σκοπεῖν, ὅπως μὴ πονηροὶ μηδὲ φιλοπράγμονες οἱ κατήγοροι φανήσονται. κελεύουσί τε πρῶτον μὲν τὴν αἰτίαν εἰς τοὺς ἀντιδίκους περιστάναι καὶ τοῦ ἐγκλήματος καὶ τοῦ ἀγῶνος, καὶ λέγειν, ὅτι μέγала τὰ δίκηματα καὶ οὐκ ἐνῆν αὐτὰ μετρίως ἐνεγκεῖν, καὶ ὅτι ὑπὲρ ἀναγκαιοτέρων προσώπων ὁ ἀγὼν καὶ ἐρήμων καὶ ἥττον ὑπεροφθῆναι ἄξιον, οἷς μὴ βοηθοῦντες κακίους ἂν ἐφάνησαν· καὶ ὅτι προκαλούμενοι τοὺς ἀντιδίκους εἰς διαλλαχὰς καὶ φίλοις τὰ πράγματα ἐπιτρέποντες καὶ τὰ δυνατὰ ἐλαττωσθαι ὑπομένοντες, οὐδενὸς ἡδυνήθησαν τυχεῖν τῶν μετρίων. ταῦτα μὲν δὴ παραγγέλλουσι ποιεῖν οἱ τεχνολογοί, ἵνα τὸ ἦθος τοῦ λέγοντος ἐπεικέστερον εἶναι δόξῃ. δύναται δὲ αὐτοῖς εὐνοίαν τοῦτο ποιεῖν· καὶ ἔστι κράτιστον τῆς κατασκευῆς μέρος. ταῦθ' ὁρῶ πάντα διὰ τοῦ προοιμίου τοῦδε γεγονότα. καὶ μὴν εἷς γε τὸ εὐμαθεῖς τοὺς ἀκροατὰς ποιῆσαι, κελεύουσι συστρέψαντας εἰπεῖν τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ ἀγνοῶσι τὴν ὑπόθεσιν οἱ δικασταὶ καὶ οἷά περ ἂν ἦ τὰ μέλλοντα λέγεσθαι, τοιοῦτο καὶ τὸ προοίμιον ὑποτίθεσθαι ἀπ' ἀρχῆς, καὶ δεῖγμα τοῦ πράγματος ποιουμένους, [καὶ] εὐθὺς ἀπ' ἐνθυμημάτων πειρᾶσθαι ἄρχεσθαι. ἔχει δὲ καὶ ταῦτα τὸ προοίμιον. ἔτι περὶ τῆς προσοχῆς ὧδέ πως τεχνολογοῦσιν· ὅτι δεῖ τὸν προσεκτικὸν μέλλοντα ποιεῖν τοὺς ἀκροατὰς καὶ λέγειν θαυμαστὰ καὶ παράδοξα καὶ δεῖσθαι τῶν δικαστῶν ἀκοῦσαι. φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα πεποιηκῶς ὁ Λυσίας.

καὶ προσέτι τοῦτοις τὸ λείον τῆς ἐρμηνείας καὶ τὸ ἀφελὲς τῆς κατασκευῆς· ὧν μάλιστα δεῖ τοῖς ὅπ' (? , ἐπ' Markland) ἐκείνων προοιμιαζομένοις.

Haec fere Dionysius artium scriptores secutus de prooemiis praecipit. Illos ,τεχνογράφους' sive ,τεχνολογοῦντας' ex Dionysii ipsius verbis imprimis Isocrateos esse verisimillimum est. Sed non semel monet in his praeceptis omnes fere rhetores consentire, ut mirum non sit, si haec praecepta proxime accedunt ad Aristotelis doctrinam rhet. III 14 et Anaximenis rhet. c. 29. Sequitur apud Aristotelem accuratior disputatio de partibus exordii et de illo triplici munere, ut auditores benevolos attentos dociles faciamus, et diligenter multiplicem rhetorum doctrinam examinat; auditores attentos facere imprimis prooemii munus esse negat idque contra Isocrateos disputare videtur.*)

Confinium quoddam inter prooemium et narrationem πρόθεσιν dicit ex technographorum doctrina Dionysius de Lys. c. 17 l. 1. (propositionem). Eam ita comparatam esse vult, ut expedite ad narrationem transeat orator (de Thuc. c. 20 p. 857 R). Hoc quoque ex Theophrasti disciplina mutuatus esse videtur; composuit enim philosophus περὶ προθέσεως καὶ διηγήματος librum (v. Schmidt de Theophr. p. 57).

2. Narratio, διήγησις.

De Lys. iud. c. 18 p. 492 R: 'Ἐν δὲ τῷ διηγείσθαι τὰ πράγματα, ὅπερ οἶμαι μέρος πλείστης δεῖται φροντίδος καὶ φυλακῆς, ἀναμριβόλως ἡγοῦμαι κράτιστον αὐτὸν εἶναι πάντων ῥητόρων, ὅρον τε καὶ κανόνα ταύτης αὐτὸν ἀποφαίνομαι. οἶομαί τε καὶ τὰς τέχνας τῶν λόγων, ἐν οἷς εἴρηται περὶ διηγήσεως ἀξιολόγου, οὐκ ἐξ ἄλλων τινῶν μᾶλλον ἢ τῶν ὑπὸ Λυσίου γραφεισῶν εἰληφέναι τὰ παραγγέλματα καὶ τὰς ἀφορμὰς. καὶ γὰρ τὸ σύντομον μάλιστα αὐταὶ ἔχουσιν αἱ διηγήσεις καὶ τὸ σαφές· ἡδεῖαί τε εἰσιν ὥς οὐχ ἕτεραι καὶ πιθαναὶ καὶ τὴν πίστιν ἅμα λεληθότως συνεπιφέρουσιν. Contra Isocratis praeceptum, ut narratio concisa (σύντομος) sit, aperte pugnat Aristoteles**)

*) locupletatur de prooemiis doctrina scholiis in Demosthenis orationes.

**) Et alibi Aristoteles Isocratis placita impugnat; cf. Dionys. de Isocr. iud. c. 18, Cic. or. 51, 172.

rhet. III c. 16 p. 1416 b 39 (initio perduto mutila sunt quae de narratione in causa iudiciali disputat): νῦν δὲ γελοῖως τὴν διήγησίν φασι δεῖν εἶναι ταχέϊαν· καίτοι ὥσπερ ὁ τῷ μάττοντι ἐρομένῳ πότερον σκληρὰν ἢ μαλακὴν μάξῃ, τί δ'; ἔφη, εὖ ἀδύνατον; καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως· δεῖ γὰρ μὴ μακρῶς διηγείσθαι ὥσπερ οὐδὲ προοιμιάζεσθαι μακρῶς, οὐδὲ τὰς πίστεις λέγειν· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἔστι τὸ εὖ ἢ τὸ ταχὺ ἢ τὸ συντόμως, ἀλλὰ τὸ μετρίως·*) τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα ἢ ὅσα ποιήσει ὑπολαβεῖν γεγονέναι ἢ βεβλαφέναι ἢ ἡδικηκέναι ἢ τηλικαῦτα ἡλίκα βούλει· τῷ δὲ ἐναντίῳ τὰ ἐναντία. Postrema et quae sequuntur consentiunt cum Dionysii vel potius Isocratis placitis. cf. Cornif. I 9, 14, adde Quint. IV 2, 32: 'Eadem nobis placet divisio [narrationis: lucida, brevis, verisimilis]; quamquam et Aristoteles ab Isocrate parte in una dissenserit praeceptum brevitatis irridens, tamquam necesse sit longam esse aut brevem expositionem nec liceat ire per medium; Theodorei quoque solum relinquunt ultimam partem (verisimile), quia nec breviter utique nec dilucide semper sit utile exponere.'

Artificia narrationis enumerat Dionysius de Isaeo c. 15 p. 614 R: Πολλὰς δ' ἂν ἔχοιμι καὶ ἄλλας παρασχέσθαι διηγήσεις πρὸς τὸ συμφέρον ὠκονομημένας ὑπὸ τοῦ ῥήτορος προκατασκευαῖς, παρασκευαῖς, μερισμοῖς, χωρίων ἀλλαγαῖς, πραγμάτων μεταγωγαῖς, τῷ τὰ κεφάλαια ἀνεστράφθαι, τῷ μὴ κατὰ τοὺς χρόνους τὰ πραχθέντα εἰρῆσθαι, τῷ μὴ πάντα μὴδ' ἂν ὡς φύσιν εἶχε πραχθῆναι, μὴδ' ὡς ἂν ἰδιώτης τις εἴποι, λέγεσθαι, μὴ μετρίως, μυρίοις ἄλλοις τοιούτοις τρόποις.

Ex his artificiis atque dolis elucent vera praecepta; tradit Cornificius fortasse ex Isocrateorum disciplina I 9, 16 haec: 'Veri similis narratio erit, si, ut mos, ut opinio, ut natura postulat, dicemus: si spatia temporum, personarum dignitates, consiliorum rationes, locorum opportunitates constabunt; ne refelli possit aut temporis parum fuisse aut causam nullam aut locum idoneum non fuisse aut homines ipsos facere aut pati non potuisse. Si vera res erit, nihilo minus haec omnia narrando conservanda sunt; nam saepe veritas, nisi haec

*) Dionys. de comp. p. 370: Αὕτη δοκεῖ μοι τὰ πρωτεῖα ἐπιτηδεῖα εἶναι φέρειν, ἐπεὶ μεσότης μὲν ἐστὶ· μεσότης δὲ ἡ ἀρετὴ . . ὥς . . Ἀριστοτέλει . . . δοκεῖ.

servata sint, fidem non potest facere: sin erit ficta, eo magis erit conservanda. De iis rebus caute confligendum est, quibus in rebus tabulae aut alicuius firma auctoritas videbitur interfuisse. Adhuc quae dicta sunt arbitror mihi constare cum ceteris artis scriptoribus.

3. Argumenta, πίστεις.

Argumenta non inserenda esse narrationi, sed suo loco reservanda, docet de Isaeo iud. c. 14 p. 611 R; quae sequuntur quoque (c. 18) magna ex parte huc pertinent. De Lys. iud. c. 18 fin. et c. 19: 'Εν δὲ τῷ πιστοῦσθαι τὰ πράγματα τοιοῦτός τις ὁ ἀνὴρ ἐστίν. (c. 19) Ἀρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν καλουμένων ἐν τέχνων πίστεων καὶ χωρὶς ὑπὲρ ἐκάστου μέρους διαλέξομαι. τριχῇ δὲ νεμεημένων τούτων, εἰς τε τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ πάθος καὶ τὸ ἦθος.

τὰ μὲν ἐκ τοῦ πράγματος οὐδενὸς χεῖρον εὑρεῖν τε καὶ ἐξεῖπεν δύναται Λυσίας. καὶ γὰρ τοῦ εἰκότος <ὁ> ἀνὴρ ἄριστος εἰκαστής, καὶ τοῦ παραδείγματος πῇ τε ὅμοιον εἶναι πέφυκε καὶ πῇ διαφέρον, ἀκριβέστατος κριτής· τὰ τε σημεῖα διελεῖν τὰ παρεπόμενα τοῖς πράγμασι καὶ εἰς τεκμηρίων δόξαν ἀγαγεῖν δυνατώτατος.

καὶ τὰς ἐκ τῶν ἡθῶν γε πίστεις ἀξιολόγως πάνυ κατασκευάζειν ἔμοιγε δοκεῖ. πολλάκις μὲν γὰρ ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς φύσεως, πολλάκις δ' ἐκ τῶν προτέρων πράξεων καὶ προαιρέσεων ἀξιόπιστα ποιεῖ τὰ ἦθη. ὅταν δὲ μηδεμίαν ἀφορμὴν παρὰ τῶν πραγμάτων τοιαύτην λάβῃ, αὐτὸς ἡθοιοποιεῖ καὶ κατασκευάζει τὰ πρόσωπα τῷ λόγῳ πιστὰ καὶ χρηστά, προαιρέσεις τε αὐτοῖς ἀστείας ὑποτιθεῖς καὶ πάθη μέτρια προσάπτων καὶ λόγους ἐπεικτεῖς ἀποδιδοῦς καὶ ταῖς τύχαις ἀκόλουθα φρονούντας εἰσάγων καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς ἀδίκους ἀχθομένους καὶ λόγοις καὶ ἔργοις, τὰ δὲ δίκαια προαιρουμένους ποιεῖν (legendum puto ποιῶν) καὶ πάντα παραπλήσια τούτοις, ἐξ ὧν ἐπεικτεῖς ἂν καὶ μέτριον ἦθος φανείη, κατασκευάζων. (ἡθοιοποιία).

περὶ δὲ τὰ πάθη μαλακώτερός ἐστι καὶ οὔτε αὐξήσεις οὔτε δεινώσεις οὔτε οἴκτους οὔθ' ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια νεανικῶς πάνυ καὶ ἔρρωμένως κατασκευάσαι δυνατός.

Dionysium argumentorum doctrinam non auxisse ex ipsius verbis cognoscimus; utrum autem antiquos artis scriptores — Aristotelem imprimis dico et Isocratem — ipsos secutus sit an ex recentioribus rhetoribus*), quorum in libros anti-

*) νέους τεχνολόγους commemorat de Isaeo. c. 14, p. 613 R.

quorum praecepta translata erant, hauserit, non facile est ad diiudicandum. Aristotelis locos, cum quibus maxime conspirare videtur Dionysius, adiciam.

Aristot. rhet. I c. 2 p. 1355 b 35 sqq.: Τῶν δὲ πίστεων αἱ μὲν ἄτεχνοί εἰσιν, αἱ δ' ἔντεχνοι. ἄτεχνα δὲ λέγω ὅσα μὴ δι' ἡμῶν πεπóρισται ἀλλὰ προῦπῆρχεν, οἷον μάρτυρες βάσανοι συγγραφαὶ καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἔντεχνα δὲ ὅσα διὰ τῆς μεθόδου καὶ δι' ἡμῶν κατασκευασθῆναι δυνατόν, ὥστε δεῖ τούτων τοῖς μὲν χρῆσασθαι τὰ δὲ εὐρεῖν.

τῶν δὲ διὰ τοῦ λόγου ποριζομένων πίστεων τρία εἶδη ἐστίν· αἱ μὲν γάρ εἰσιν ἐν τῷ ἦθρι τοῦ λέγοντος, αἱ δὲ ἐν τῷ τὸν ἀκροατὴν διαθεῖναι πῶς (πάθος), αἱ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ διὰ τοῦ δεικνύναι ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι (πράγμα).

(ἦθος.) διὰ μὲν οὖν τοῦ ἦθους, ὅταν οὕτω λεχθῇ ὁ λόγος ὥστε ἀξιόπιστον ποιῆσαι τὸν λέγοντα· τοῖς γὰρ ἐπεικέσι πιστεύομεν μᾶλλον καὶ θάπτον, περὶ πάντων μὲν ἀπλῶς, ἐν οἷς δὲ τὸ ἀκριβὲς μὴ ἐστὶν ἀλλὰ τὸ ἀμφιδοξεῖν, καὶ παντελῶς. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο συμβαίνειν διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦ προοδοξάσθαι ποῖόν τινα εἶναι τὸν λέγοντα· οὐ γὰρ ὥσπερ ἔνιοι τῶν τεχνολογοῦντων τιθέασιν ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τὴν ἐπεικείαν τῷ λέγοντος ὡς οὐδὲν συμβαλλομένην πρὸς τὸ πιθανόν, ἀλλὰ σχεδὸν ὡς εἰπεῖν κυριωτάτην ἔχει πίστιν τὸ ἦθος.

(πάθος.) διὰ δὲ τῶν ἀκροατῶν, ὅταν εἰς πάθος ὑπὸ τοῦ λόγου προαχθῶσιν· οὐ γὰρ ὁμοίως ἀποδίδομεν τὰς κρίσεις λυπούμενοι καὶ χαίροντες ἢ φιλοῦντες καὶ μισοῦντες· πρὸς δὲ καὶ μόνον πειρᾶσθαι φάμεν πραγματεύεσθαι τοὺς νῦν τεχνολογοῦντας.

(πράγμα.) διὰ δὲ τοῦ λόγου πιστεύουσιν, ὅταν ἀληθὲς ἢ φαινόμενον <ἀληθὲς add. Speng.> δεῖξωμεν ἐκ τῶν περὶ ἕκαστα πιθανῶν.

Cum his conferenda sunt quae Cic. de or. II 27, 116 (= or. 34, 121) sqq., partit. or. § 48 aliisque locis maximam partem ex Aristotelis auctoritate disputat (ἐντεχνοί, ἄτεχνοί, πίστεις; ἦθος, πάθος, πράγματα). Sed singula pluribus persequi nolo, cum ne Dionysio quidem doctrinam de his rebus tradere in animo fuerit.

4. Peroratio, ἐπίλογος.

De peroratione sive conclusione Dionysius de Lysia iud. c. 10 p. 496 R haec refert: Κὰν τοῖς ἐπιλόγοις δὲ τὸ μὲν ἀνακεφαλαιωτικὸν τῶν ῥηθέντων μέρος μετρίως τε καὶ χαριέν-

τως ἀπαριθμεῖ, τὸ δὲ παθητικὸν ἐκεῖνο, ἐν ᾧ παράκλησις τε καὶ ἔλεος καὶ δέησις καὶ τὰ τοῦτοις ἀδελφὰ ἔνεστι, τοῦ προσήκοντος ἐνδεστέρωσ ἀποδίδωσι. Similia de epilogo praeceperat Aristoteles rhet. III c. 19 (p. 1449 b): 'Ο δ' ἐπίλογος σύγκειται ἐκ τεττάρων, ἐκ τε τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάσαι εἰς τὸν ἀκροατὴν καὶ τὸν ἐναντίον φάλλωσ, καὶ ἐκ τοῦ ἀξέησαι καὶ ταπεινώσαι καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστήσαι καὶ ἐξ ἀναμνήσεως.*) Postrema duo agnoscit Dionysius ἀνακεφαλαιωτικὸν et παθητικὸν μέρος; huic subicere videtur tres quas Aristoteles statuit partes. Tripartitas vult conclusiones Cornificius II 40,47: 'Nam constant ex enumeratione (ἀνακεφαλαιωτικόν), amplificatione (ἀξέησις καὶ δεινώσις), commiseratione (ἔλεος)'. Haec quoque ex Aristotelis divisione facile derivantur. Illud ἀξέησαι καὶ ταπεινώσαι commendat Cicero quoque cum in omni orationis parte tum in conclusione, or. § 127: 'Augendis vero rebus et contra abiiciendis nihil est, quod non perficere possit oratio; quod et inter media argumenta faciendum est, quotienscumque dabitur vel amplificandi vel minuendi locus, et paene infinite in perorando.' Iam partitionem ipsam deprendimus apud Cic. partit. or. § 52: 'Peroratio est divisa in duas partes, amplificationem et enumerationem.' Sequitur copiosior de his duabus partibus disputatio (§ 52—59). Unde haec bipartitio fluxisse videatur, v. ib. § 139.

IV.

De actione sive pronuntiatione.

(ὁπόκρισις).

Pronuntiationem quoque, quam veteres peculiarem artis oratoriae partem constituere solebant, Dionysio notam fuisse plus uno loco apparet. Sed is, ut Albutius apud Quint. III 3,4 non propriam rhetorices partem esse voluit, quia natura non arte contingat. Si nihilominus ut alii praecepta quaedam oratori instituendo subministrat, non tam artis oratoriae rationi quam usui paret.

De Demosth. c. 53 p. 1117 R: Εἰς ἔτι μοι καταλείπεται λόγος, ὁ περὶ τῆς ὁποκρίσεως, ἣ κεκόσμηκε τὴν λέξιν <ὁ> ἀνὴρ,

*) v. etiam Anaximen. c. 37 p. 85 Sp.

ἀναγκαίᾳς ἀρετῆς οὐσῆς περὶ λόγους καὶ μάλιστα τοὺς πολιτικοὺς· ἥς παρούσης μὲν καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς γίνεται χώρα καὶ τότε· ἀποούσης δ' οὐδ' ὅτι οὖν ὄφελος οὐδ' ἐκείνων οὐδεμιᾶς. τεκμήριαιτο δ' ἂν τις, ἡλικίην ἰσχύον τοῦτο τὸ στοιχεῖον ἔχει, καταμαθὼν, ὅσον ἀλλήλων ἀλλάττονται οἱ τραγωδίας τε καὶ κωμῳδίας ὑποκρινόμενοι. τὰ γὰρ αὐτὰ ποιήματα λέγοντες οὐχ ὡσαύτως ἡμᾶς κηλοῦσιν ἅπαντες, ἀλλ' ἐνίοις τ' ἀχθόμεθα, καὶ ὥσπερ ἀδικοῦμενοι τι καθυποκρινόμενοις καὶ διαφθείρουσι τὰς βουλήσεις τῶν ποιημάτων χαλεπαίνομεν (cf. Aristot. poet. c. 19), ταύτης δὲ φύσιν τῆς ἀρετῆς πάντῳ δεῖν τοῖς ἐναγωνίοις λόγοις, εἰ μέλλουσιν ἔξιν πολὺ τὸ ἀληθινὸν καὶ ἔμφυχον· ἥς πλείστην, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων, πρόνοιαν ἔσχεν οὗτος ὁ ἀνὴρ.

διττὴν δὲ τὴν φύσιν αὐτῆς οὕσαν ὁρῶν περὶ ἄμφω τὰ μέρη σφόδρα ἐσπούδασε· καὶ γὰρ τὰ πάθη τὰ τῆς φωνῆς καὶ τὰ σχήματα τοῦ σώματος, οἷς κράτιστα ἔξιν ἐμελλεν, οὐ μικρῷ πόνῳ κατειργάσατο. καίτοι φύσει πρὸς ταῦτα οὐ πάντῳ εὐτυχῇ χρησάμενος, ὡς Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς φησι καὶ οἱ ἄλλοι πάντες οἱ τὸν βίον αὐτοῦ συγγράψαντες.

Quod hic Dionysius actionem virtutem appellat et in numerum necessariarum refert commendatque eisdem fere verbis, quibus supra alias virtutes necessarias (ἥς παρούσης μὲν καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς γίνεται χώρα κτλ.), non satis convenire videtur cum illa virtutum divisione — et est parum distincta divisio —, sed in actione est τὸ πρέπον et ἀληθινόν (πιθανόν), πρέπον autem est ἀρετῶν κυριωτάτη.

Quantam vim habeat actio imprimis Cicero disserit de or. III 56,213: „Actio in dicendo una dominatur. Sine hac (ἀποούσης) summus orator esse in numero nullo potest, mediocri hac instructus (παρούσης) summos saepe superare“ etc. „Δύναμιν μὲν ἔχει μεγίστην, οὕτω δ' ἐπιχειρεῖται τὰ περὶ τὴν ὑπόκρισιν“ tradit Aristoteles rhet. III c. 1.

Bipartitionem — vocis figuram dico et corporis motum —, Cicero quoque exhibet or. c. 17 § 55: Est enim actio quasi corporis quaedam eloquentia, quum constet e voce atque motu (gestus, cum quo iunctus est vultus); cf. de or. III 57,216*). Eadem de pronuntiationis vi et divisione tradit Cornificius III 11,19 sqq. (dividitur pronuntiatio in vocis

*) ex hoc loco tripartitam actionem Ciceronem statuere minus recte conclusit Causeret l. c. p. 200.

figuram et in corporis motum . . § 26 motus est corporis gestus et vultus moderatio quaedam, quae pronuntianti convenit et probabiliora reddit ea quae pronuntiantur). — Huius divisionis Theophrastus auctor fuit, qui librum scripsit *περὶ ὑποκρίσεως* (eo fortasse pertinet quod Cicero de or. III § 221 tradit), si modo recte M. Schmidt (l. l. p. 61) ad Theophrastum rettulit quae leguntur rhet. graec. VI p. 35 W.: Θεόφραστος ὁ φιλόσοφος φησιν εἶναι μέγιστον ῥητορικῇ πρὸς τὸ πείσαι τὴν ὑπόκρισιν εἰς τὰς ἀρχὰς ἀναφέρων καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τὴν κατανόησιν τούτων, ὥς καὶ τῇ ὅλῃ ἐπιστήμῃ συμφωνον εἶναι τὴν κίνησιν τοῦ σώματος καὶ τὸν τόνον τῆς ψυχῆς (φωνῆς coni. Pistner).

Quaestionis de Dionysii praeceptis rhetoricis eorumque fontibus iam finem faciamus, quamquam nos minime fugit nonnulla — de figuris, de causarum constitutionibus, de memoria — ex ipsius aut posteriorum libris etiam elici posse, plura accuratius tractari.

Novi igitur aliquam speciem praebuit Dionysius, quod partium artis rhetoricae recepit divisionem antiquis sane notam sed minus usitatam, quod porro earum partium — compositionis imprimis dico — capita accuratius distinxit, fusius tractavit eisque nonnunquam plura subiecit quam alii solebant, quod denique ex arte grammatica et musica, fortasse etiam ex dialectica rhetoricae plura invexit quam superiores artium scriptores, quamquam has res antea in arte dicendi fuisse minime est negandum.

Sed quae praecipit, si pauca eaque levia exceperis, omnia fere ad priores rhelores (Isocratem, Aristotelem Theophrastum), ad musicos (metricos et rhythmicos, imprimis Aristoxenum), ad grammaticos (Stoicorum sectam, Dionysium Thracem), ad philosophos (Platonem et Aristotelem) redire nobis videmur ostendisse. In eis locis, quibus cum Cornificio et Cicerone*) conspirat Halicarnassensis — et sunt per-

*) or. § 12: Ego me saepe nova videri dicere intellego, quum per vetera dicam, sed inaudita plerisque.

multi —, latet praeter auctores quos attuli — Theophrastum imprimis dico —, fortasse etiam alius fons ex Academia et ex Rhodiis et Atheniensibus doctoribus recentioris aetatis, quos saepius memorat Cicero (v. Brut. § 315 sqq.), repetendus. Romanorum libros rhetoricos conquirere et cognoscere facile sane poterat, num autem eis manum ad-moverit, vehementer dubito.
